

ОСВІТА
ВИДАВНИЧИЙ ДІМ

Оксана Вашуленко

Українська мова та читання

Частина 2

Любі школярики і школярочки!

Новий підручник продовжить знайомити вас із цікавим, сповненим краси світом літератури, допоможе розкрити чимало таємниць художнього слова.

У підручнику ви прочитаєте різні твори — народні й авторські. Читаючи вірші, казки, оповідання ви відкриєте цікавий світ природи і дитинства, поринете в дивовижні пригоди.

У четвертому класі ви ознайомитеся з новими жанрами літератури — *міфи*, *прітчі*, прочитаєте твори про почуття людей; ставлення до рідної землі, рідної мови; про видатних людей, винаходи тощо. Читаючи ці твори, будьте уважні до кожного слова, розмірковуйте, обмінюйтеся думками про прочитане, прислухайтесь до своїх почуттів, фантазуйте.

Вам цікаво буде дізнатися більше про вже відомих авторів та авторок і познайомитися з новими. Наприкінці кожного розділу ви матимете можливість попрацювати у творчих групах, виконуючи різні проекти.

Читайте вдумливо, із захопленням і насолодою відкривайте для себе дивовижний і розмаїтий світ!

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

Музика *Михайла Вербицького*
Слова *Павла Чубинського*

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Оксана Вашуленко

Українська мова та читання

Частина 2

Підручник інтегрованого курсу
для 4 класу закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Київ
Видавничий дім «Освіта»
2026

УДК 811.161.2*кл4(075.2)
В23

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 27.01.2026 № 111)

ВИДАНО ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ. ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО

Підручник створено за Типовою освітньою програмою,
розробленою під керівництвом О. Я. Савченко

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

— вчуся слухати і розуміти
текст

— читаю і досліджую текст

— спілкуюся та обговорюю

— шукаю та оцінюю
інформацію

— досліджую світ медіа

— створюю власні
тексти

— читаємо в особах,
інсценізуємо
прочитане

— ідеї для проєктів

До підручника розроблено інтерактивний електронний
додаток. Щоб ознайомитися з матеріалами додатка,
перейдіть за посиланням: <https://vse.ee/desf>

Методична підтримка для вчителя за посиланням: <https://vse.ee/dbqm>

Вашуленко О. В.

В23 Українська мова та читання : підруч. інтегров. курсу
для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х
частинах). Ч. 2 / О. В. Вашуленко. — К. : Видавничий дім
«Освіта», 2026. — 160 с. : іл.

ISBN 978-966-983-640-3.

УДК 811.161.2*кл4(075.2)

ISBN 978-966-983-640-3

© Вашуленко О. В., 2025
© Видавничий дім «Освіта», 2026

Шкільний дзвіночок кличе нас у четвертий клас!

Прочитай заголовок вірша. Поміркуй, про що може розповісти цей твір.

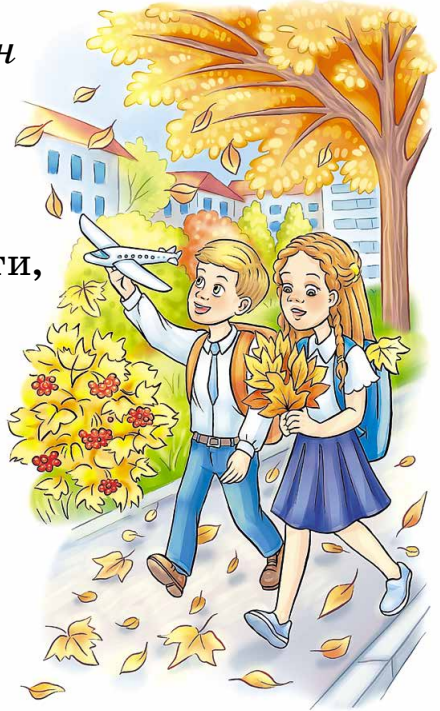
Анатолій Качан

КРИЛАТА ШКОЛА

На світанку вулицею міста,
де шумлять про осінь явори,
з рюкзаками, як парашутисти,
поспішають юні школярі.

Наша рідна школа біля гаю
схожа на літак-аероплан.
Цей літак щоранку вирушає
до Країни творчості і знань.

Опадає листя на стежину,
на мої долоні і рюкзак.
Осінь у намисті із калини
проводжає літо на літак.

- Чи справдилися твої припущення щодо змісту вірша?
- Чому ж автор так назвав свій твір?
- Знайди і прочитай, з ким автор порівнює школярів. Чим вони подібні?
- Прочитай рядки вірша, у яких поет розповідає, що настав осінь.
- Чи погоджуєшся ти з тим, що про осінь поет пише, як про живу істоту? Що про це свідчить?

Попрацюйте разом! Створіть колаж «Наш четвертий клас». Напишіть на аркушиках, що ви очікуєте від навчання цього року.

Відтоді, застерігала, навмісно, підстерігає, квапливо, усадовила, сплєснула, наврочити, озирнувшись, підстрибнути.

Валентин Чемеріс

ЧОРНА КІШКА, АБО МАГІЧНЕ ЧИСЛО «СІМ (Скорочено)

Відтоді, як у дворі з'явилася Пума — так звали чорну кішку з третьої квартири, — Василькові Моргайлу перестало щастить. Та воно й не дивно. Ще колись бабуся застерігала: перебіжить дорогу чорна кішка — чекай невдачі!

І точно. Збирається оце Василько до школи, вигляне у вікно — не видно Пуми. Ага! Моргайло за ранця — і бігом! Та тільки-но з під'їзду вискочить, аж тут і Пума... Ніби навмісно підстерігає хлопця. Чорну шерсть найжачить, хвоста задере і перебіжить дорогу. Усе! Невдача. Погана оцінка!

— Знову ти, Василько, не вивчив правило, — каже Олена Михайлівна.

— Та вчи-ив... — тягне Василько. — Тільки мені чорна кішка дорогу перебігла... От і не пощастило...

Якось він, повертаючись додому, взяв та подзвонив у третю квартиру. Двері йому відчинила висока жінка в окулярах.

— Чого тобі, хлопчику?

— Тьотю, не пускайте свою чорну кішку, коли я до школи йду, бо вона мені дорогу перебігає, — попросив Василько.

Жінка уважно подивилася на Моргайла і головою похитала:

— Не щастить, мабуть? Погані оцінки хапаєш?

— Ага, за правила.

Жінка подумала мить і запитала:

— А ти хоч правила вчиш?

— Та вчу, вчу, — квапливо запевнив Василько. — Але ваша кішка як перебіжить мені дорогу, так я і забуваю правила.

— Твоїй біді можна зарадити.

Жінка запросила Василька до кімнати, усадовіла на стілець, а тоді запитала:

— А скільки разів ти правила повторюєш?

— Ну... ну... раз...

— Я так і знала! — сплеснула жінка руками. — Слухай мене, хлопчику, уважно. Чорна кішка і справді може наврочити, якщо правила повторювати лише один раз. Бо число «один» зовсім просте. А ось коли ти знатимеш магічне число, то хай хоч і всі чорні коти нашого міста перебіжать тобі дорогу — відмінну оцінку одержиш.

— А яке маг... магічне число? Скажіть, будь ласка.

— Тс-с-с... — жінка приклала палець до вуст і, озирнувшись, зашепотіла: — Скажу, але тільки для тебе, ти ж — нікому ні слова! Добре? Бо це — велика таємниця. Як тільки чорна кішка перебіжить дорогу, треба відразу ж тричі підстрибнути на правій нозі, потім — тричі на лівій. Запам'ятав?

— Ага, — прошепотів Василько. — Тричі на правій і тричі — на лівій. А далі?

— А далі треба швидко проказати: «Щоб чорна кішка не зурочила і голови мені не заморочила, повторюю правила разів сім — назовсім! Тьху, тьху, тьху, щоб мені допомогло «сім» — магічне число!».

— І все? — зрадів Василько.

— Усе, хлопчику. Тільки не забудь: сім разів треба повторювати правила, адже сім — магічне число, і чорні коти перед ним безсилі.

Василько так і зробив. Тільки Пума перебігла йому дорогу (а це сталося наступного ранку), Василько відразу ж підстрибнув тричі на правій нозі, потім — тричі на лівій, швидко проказав усі слова і сім разів повторив правило.

І що б ви думали: найвищу оцінку одержав!

— Молодець, Моргайле! — сказала Олена Михайлівна. — Сьогодні тобі, я бачу, не перебігала дорогу чорна кішка.

А Василько мовчить. Таємниця ж! «От воно що! Виходить, число «сім» і справді магічне! Сім разів повторив правило, і навіть чорнюща Пума не зурочила».

- Від чийого імені ведеться розповідь у творі?
 - Хто головний персонаж твору? Назви інших персонажів.
 - Чому Василько намагався оминати кішку?
 - Як описано хазяйку Пуми? Як вона підкреслила таємничість своїх порад?
 - Що насправді допомогло Василькові?
 - Цей твір казка чи оповідання? Доведи свою думку.
- Що є справжньою запорукою успіху: щасливий збіг обставин чи наполеглива праця та віра у власні сили?

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Віддувáтися, штовхну́ла, астроно́м, астроно́мія, при́стрій, безстра́шно, постражда́лий.

Подумай над змістом заголовка. Про що буде цей твір?

Олена Кóмова

МІЙ СУСІД — ПРИБУ́ЛЕЦЬ!

Не щастить мені, хоч плач! Ромчик Романкевич — мій однокласник, ще й по будинку сусід. А він неуважний. А мені віддувáтися — щодня до мене приходить: що задавали?

А нещодавно ось що сталося.

— Романкевич, то що в тебе із задачею? — запитала на математиці Наталя Львівна, учителька.

Я штовхнула сусіда в бік.

— Га?.. З якою задачею?

— Ти знов за уроком не стежиш?

— Мені не потрібно. Я астрономом буду.

Клас затих, а вчителька і бровою не повела.

— А як ти, Романкевич, не знаючи математики, розрахуєш відстані між зорями?

І уявіть: наприкінці уроку Ромчик підняв руку, вийшов до дошки і розв'язав задачу!

Щось тут не те... Після уроків я спіймала його біля будинку.

— Зізнавайся: навіщо тобі астрономія?

Ромчик насупився.

— Тепер мені треба якомога більше знати про космос, — він озирнувся і прошепотів: — Мій сусід — прибулець!

Я отетеріла.

— Ти з чого це взяв?

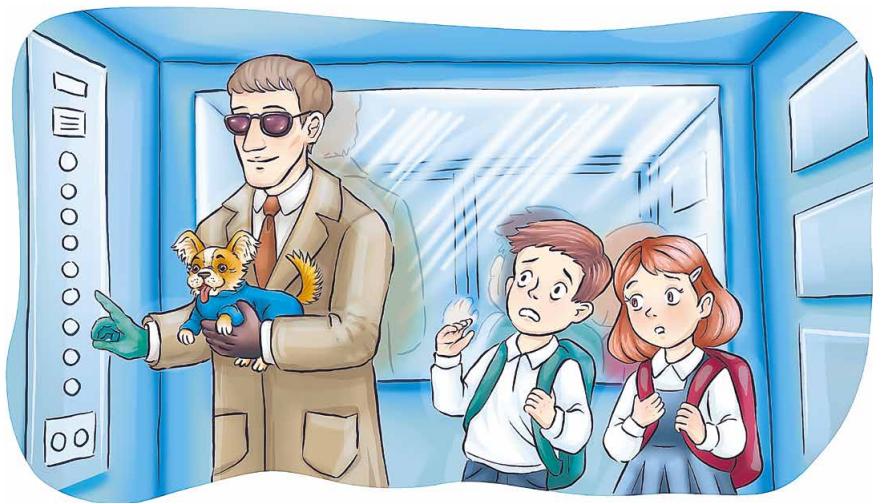
— Слухай. Нещодавно вночі прокинувся я від шуму. Визираю з балкона, а на сусідньому — він! Зовні ніби людина. А в руках у нього якийсь пристрій, кулястий такий. Усередині щось клацає і звідти лунає: «Всесвіт рухається своїм шляхом».

— Може, це радіо? — припустила я.

— Яке завжди одну й ту саму передачу передає? Ха! — Ромчик повів далі. — Я почав стежити. Песик у нього є — Плуттик. Розумієш? Від Плутон — планета така. Ясно, що вони звідти... — Ромчик багатозначно ткнув пальцем у небо. — Вони за нами шпигують, а я — за ними.

Раптом Ромчик схопив мене за руку:

— Ось він іде!

Доріжкою до під'їзду йшов високий чоловік у затемнених окулярах. Поруч із ним дріботів песик у комбінезоні. Ми з Ромчиком презирнулися і пішли за ним. Песик кумедно крутив хвостиком, а чоловік раз у раз на нас озирівся. Увійшли в кабінку ліфта.

— Вам який поверх? — люб'язно звернувся до нас «прибулець».

— Сьомий, — безстрашно випалив Ромчик.

— Ти ж на шостому, поряд живеш! — усміхнувся високий. Поки Ромчик щось мугикав, він зняв рукавичку та простягнув руку до кнопок.

Ромчик став білий як папір і зашепотів мені на вухо:

— Руки, руки...

Я глянула на його руки — вони були... зеленими!

Як розвиватимуться події далі?

Тим часом ліфт рушив.

— Гвалт! Караул! Випустіть! — не своїм голосом заволав Ромчик і почав барабанити у дверцята. Песик загавкав, я втиснулася в кут.

Нарешті ліфт спинився. Ромчик вискочив першим, незнайомець кинувся за ним:

— Хлопче, що сталося? Тобі зле? — і він простягнув зелені руки до мого друга.

— Не чіпайте його! — отямилась я. — Ану, кажіть, з якої ви планети?!

Прибулець укляк на мить, а потім як... зарегоче!

— Це ви через зелені руки? Ой не можу... Я лікар, дитячий — педіатр! Сьогодні мазав зеленкою постражда́лого. Аж раптом пляшка перекинулась, я її спіймати хотів — і ось тобі маєш: і руки, і халат, і штани. А відмити зеленку — річ непроста.

Я глянула на його джинси — так і є, зелені плями.

— А як щодо пристрою на балконі: «Всесвіт рухається своїм шляхом»? — уїдливо передражнив Ромчик. — Я все чув.

На очах Ромчикова сусіда від сміху виступили сльози.

— Доведеться цей пристрій продемонструвати.

Він дав мені в руки повідець Плутика й пірнув у квартиру.

— Усе. Зараз на тарілку — і ф'ють звідси!

— Та він же песика залишив, — я погладила Плутика.

«Прибулець» повернувся із чимось кулястим під строкатим покривалом.

— Але-оп! — зелена рука змахнула покривало і... То була клітка з білим папугою. Той стрепенувся, заклацав дзьобом та завів: «Всесвіт рухається...»

— Товариш, письменник-фанта́ст, залишив доглядати, — пояснив лікар, — але не попередив, що він настільки балакущий...

- Чи справдилися твої припущення щодо змісту твору? А щодо його продовження?
- Які нові слова трапилися тобі в тексті? Чи зрозумілі тобі їх значення?
- Хто герой-оповідач у творі? Із чого це відомо?

- З якими іншими персонажами твору ти познайомився / познайомилась?
- Як ти зрозумів / зрозуміла вислів «а вчителька і бровою не повела»?

Позмагайтеся! Хто знайде і прочитає речення, у якому є порівняння?

- Цей твір — казка чи оповідання? Наведи докази, які підтверджують твою відповідь.

Попрацюйте у групах! Прочитайте текст мовчки і підготуйтеся до виразного читання. Знайдіть слова і вислови, які підказують, з якою силою голосу й інтонацією потрібно читати, щоб передати емоції та почуття персонажів. Прочитайте твір в особах.

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Бездоганного, директорського, скориставшись, гімнастичних, спорядження, розгійдувалася, відштовхнувся, випробування.

Джеремі Стронг

ДЗВІНОК ІНСПЕКТОРКИ

(Уривок з повісті «Гармидер у школі»)

— Містере Шрапнэль, вам телефонують, — покликала директора секретарка.

Директор підняв слухавку. Лице його сплотніло.

— Завтра після обіду? Так, добре, звичайно, нема проблем. Ми будемо чекати на вас, місіс Донован.

Він повільно поклав слухавку.

Місіс Донован була дуже важливою шкільною інспекторкою. Завтра після обіду вона збиралася відвідати Далендонську початкову школу. Це мало б означати кінець усьому. Місіс Донован тільки гляне на міс Гармидер — і зачинить усю школу.

Його звільнять — і це після десяти років бездоганного директорського стажу.

Міс Лілія Гармидер зазвичай працює вчителькою на підміну. Ніхто зі школярів не відмовився б від такої вчительки! Бо з нею уроки перетворюються на саме задоволення: веселощі, гру, розважання!

— Міс Гармидер, чи не могли б ви зайти на хвилю до мого кабінету?

Міс Гармидер широко усміхнулася:

— Звичайно, містере Шрапнель. Уже іду.

— Наскільки я знаю, завтра після обіду клас, у якому ви на заміні, має плавання. Сподіваюся, тут мало що може піти не так.

Лілія кивнула на знак згоди:

— Не турбуйтеся, містере Шрапнель. Завтра після обіду ми будемо зразково-показовою школою. І я справді збираюся скористатися з плавального басейну.

Вона вийшла з кабінету, перш ніж директор устиг сказати ще хоч слово. І тепер він ламав собі голову, чи вона справді вимовила останні слова не зовсім серйозним тоном, немовби щось замишляючи, чи це йому тільки причулося.

Наступного дня міс Гармидер оголосила:

— Сьогодні після обіду ми будемо плавати.

Обличчя дітей витягнулися.

— Ми на плаванні просто ходимо туди і назад на мілкому, та й усе, — поскаржилася Джулі. — Нам не дозволяють ні пірнати, ні чогось такого. А що, міс Гармидер, ми могли б зайнятися чимось цікавішим?

Лілія Гармидер уважно подивилася на насуплені обличчя дітей, які стояли навпроти неї. Вона злегка усміхнулася.

— Гаразд, я хотіла б, щоб у басейні ви об'єдналися в чотири групи і знайшли спосіб перетнути басейн від берега до берега, залишаючись сухими.

— Залишаючись сухими! — вигукнув Стюарт. — Це ж неможливо.

Висловіть свої міркування. Чи можливо перетнути басейн від берега до берега і залишитись сухим / сухою?

Вейн скочив на ноги:

— Зовсім ні, ти ж можеш побудувати човен.

— Можна побудувати міст, — запропонувала Сара.

— Ми могли би перекинути канат з берега на берег і переповзти по ньому, — пояснила Керолайн.

На момент закінчення ранкових уроків було знайдено чотири різні розв'язання басейнової проблеми.

Сполотніти — стати дуже блідим, побіліти від сильного хвилювання, переляку, горя.

Гармідер — безладний галас, метушня.

● Що стало приводом для хвилювання директора?

● Що нам відомо з тексту про міс Лілію Гармидер? Свою відповідь підтверджуй словами з тексту.

Знайди і прочитай речення, у якому вжито вислів **«ламав собі голову»**. Як ти зрозумів / зрозуміла цей вислів?

● Діти класу придумали чотири способи, як перетнути басейн і залишитися сухими. Як це їх характеризує?

Обговоріть і запропонуйте свої варіанти розв'язання цієї проблеми.

* * *

Група номер один вирішила побудувати човен, скориставшись для цього старою залізною ванною. Вони хотіли підняти вітрило, але воно не бажало діяти як слід, тому діти зробили весла зі шматків дерева.

Група номер два притягла зі спортзалу пару гімнастичних кóней. Вони планували перекинути над басейном канат і проповзти по ньому.

Третя також використала гімнастичне спорядження. Вони сподівалися побудувати міст із довгих дощок.

Остання група весь ранок мала купу роботи: вони робили водоступи з великих шматків пінопласту, знайденого десь неподалік. Суть полягала в тому, щоб надягти їх на ноги і пройти по воді, як по сухому.

Одразу після обіду учні схопили свої купальні костюми і потягнули все спорядження у басейн.

Усі групи почали готуватися. Біля бортика басейну були звалені мотузки, дерево, дошки, коні та металева ванна. Діти почали зв'язувати дошки до купи і відмірювати канат. Вони вже майже закінчили, коли в басейні з'явився містер Шрапнель разом із місіс Донован, шкільною інспекторкою. Вона з подивом подивилася на купу мотлоху коло басейну, а тоді повернулася до містера Шрапнеля.

— Що тут відбувається? — запитала місіс Донован.

Перш ніж до директора повернувся дар мови, міс Гармидер пояснила:

— Ми досліджуємо проблему, яким способом можна перетнути басейн, не намокнувши.

Інспекторка підняла намальовані дітьми схеми й оглянула спорядження.

— Як захопливо, — сказала вона й обернулася до Джулі. — Як ти збираєшся перебратися на той бік по канату, коли він уже буде на місці?

— Я збираюся повиснути під ним, — відповіла Джулі.

— Яка дотепна ідея! Я навіть сказала б, що це цікаво. А це що? Як воно діє?

— Оці мінічовноходи треба прив'язати до ніг, — сказала Ребекка. — А тоді можна буде йти... Я сподіваюся.

— Як багато хороших ідей! — сказала місіс Донован. Вона серйозно подивилася на дітей. — А що, якби я віпробувала один із цих винаходів? Вони мають спокусливий вигляд. Я хотіла б випробувати човен.

Ребекка і Пітер хихикнули і сказали, що, звичайно, вона може спробувати. Місіс Донован відклала свою сумочку і почала залазити у ванну.

— А ви не спробуєте, містере Шрапнель? — гукнула вона до директора.

У містера Шрапнеля відпала щелепа. Міс Гармидер легенько штурхнула його ліктем, і тільки тоді він отямився:

— А, так-так, звичайно. Я віпробую канат, — заявив він, на превелике задоволення Вейнової групи. Вейн дуже люб'язно запропонував директоріві бути першим.

Тим часом ванна вже шалено розгбйдувалася в басейні.

Усе проходило цілком успішно. Місіс Донован з'ясувала, що керувати ванною доволі важко, та найважливіше було те, що ідея спрацювала.

— Це просто чудово! — гукнула вона на «берег» басейну, описуючи ванною невеличкі кола.

Містер Шрапнель скинув піджак і повис на канаті. Той натягнувся під його вагою. Це було справжнє

випробування. Директор відштовхнувся ногами і перекинув їх над канатом, а тоді почав посуватися над водою.

— Давайте, сер, давайте! — кричали хлопчики. — Ви можете випередити її!

Містер Шрапнель зціпив зуби і почав підтягуватися з іще більшою силою.

І тут раптом один із коней не витримав навантаження.

Він зісковзнув просто в басейн, тож директор несподівано для себе виявив, що безпомічно б'ється у воді.

У відчаї він схопився за перше, що трапилося йому під руку. Це виявилася ванна, яка спокійно пливла по басейну.

На жаль, містер Шрапнель схопився за неї з такою силою, що «човен» перевернувся — і шкільна інспекторка місіс Донован вивалилася за борт.

— Ой! — здивовано булькаючи, закричала місіс Донован. — Ой! Тут мокро! — і обоє сховалися під водою.

Половина дітей кинулася в басейн рятувати дорослих.

І ось двоє дорослих сиділи над басейном, їхній одяг намок і липнув до тіла.

Шкільна інспекторка викрутила рукави і повернулася до директора.

— Містере Шрапнель, я вже дуже давно не мала такого задоволення від візиту до вашої школи. Мушу сказати, мене тішить зміна, яка сталася в Далендонській школі. Щодо цього класу, то він робить честь вашій школі. Можу вас запевнити, що я збираюся написати вельми сприятливий відгук. А зараз мені треба піти і посушитися.

І місіс Донован почала паляти в переодягальню. Містер Шрапнель дивився їй услід. А тоді він почав реготати. І діти почали реготати. І міс Гармидер також почала реготати...

Переклад з англійської Андрія Порітка

- Чи зацікавило тебе оповідання? Що було несподіваним?
- Які варіанти розв'язання проблеми придумали діти? Які з них виявилися для тебе найцікавішими?

Знайди і прочитай речення, у яких ужито вислови «**повернувся дар мови**», «**відпала щелепа**». Як ти зрозумів / зрозуміла ці вислови? На який стан персонажа вони вказують?

- Знайди і прочитай, яку картину побачила місіс Донован, коли зайшла в басейн.
- Чи сподобалися інспекторці ідеї дітей? Яку з них вона виявила бажання перевірити?

Попрацюйте в парах! Поставте одне одному запитання за прочитаним текстом. Відшукайте в тексті відповіді на ці запитання.

До якого епізоду оповідання художниця Анна Загорська зробила ілюстрацію (с. 14–15)?

Підготуйся переказати другу частину оповідання так, ніби ти був / була учасником / учасницею подій.

Ви вже навчаєтеся разом четвертий рік. За ці роки ви стали однією великою класною родиною. Ваше шкільне життя сповнене різних свят, конкурсів, заходів. Створіть книжку оповідань про цікаві події з життя вашого класу.

Дивовижний світ міфів

ПІЗНАЮ ЛІТЕРАТУРНІ СЕКРЕТИ

Міф — стародавня оповідь, що відображає уявлення давніх людей про створення світу, виникнення життя на Землі, діяння богів, життя героїв, фантастичних істот, дива.

Міфи Давнього Єгипту

Прочитай міфи давніх єгиптян про створення світу.

СТВОРЕННЯ СВІТУ

1

Коли не було ні землі, ні неба, Усесвіт нагадував безмежний океан води. Той водяний хаос мав ім'я Нун. Він і був першим прадавнім богом — батьком богів.

Із глибин Нуна на світ вийшли боги, які створили землю, небо, тварин і рослини. І першим із цих богів було Сонце, яке зігріло холодний світ і дало йому життя.

2

Спочатку серед вод безмежного океану з'явився пагорб. То був єдиний клаптик землі посеред безкраїх вод, які невідомо звідки витікали й невідомо куди текли.

Квіти лотоса

Якось на цьому пагорбі розкрилася дивовижна квітка лотоса. У її пелюстках було сховане дитя, якому судилося стати богом на ім'я Ра. Від дитини і справді йшло таке сліпуче сяйво, що Всесвіт, який досі перебував у пільмі, ураз освітився та ожив.

3

Сонце — початок життя у Всесвіті — вийшло з яйця, яке зніс птах «великий Гоготун» на пагорбі, що піднявся з водяного хаосу.

Лотос — водяна трав'яниста рослина, схожа на латаття; має великі гарні квітки.

- Які уявлення мали давні єгиптяни про створення світу?
- Прочитай опис Усесвіту. За яких обставин зникла пільма і все ожило?
- Кого єгиптяни вважали творцем світу?

В
е
а

Підготуйся близько до тексту розказати, як народився бог сонця Ра.

Давні єгиптяни майже всіх богів зображували людьми з головами тварин або птахів. Розглянь зображення давньоєгипетських богів. В образах яких тварин вони постають?

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Розпорядження, призначенням, спускатимуся, розмірковував, страхівисько, бездонного.

Прочитай міф, у якому відображено уявлення давніх єгиптян про існування дня і ночі, а також про одвічну боротьбу добра і зла.

Апо́п — у єгипетській міфології величезний змій, що уособлює морок і зло, одвічний ворог бога сонця Ра.

РА ТА АПО́П

Бог Ра має тулуб чоловіка і голову сокола, над якою світиться сонячне коло. Удень Ра освітлює землю, пливе в човні по небу. А ввечері, пересівши до іншого човна, спускається до підземного світу, де змагається з питьмою. Уранці все починається спочатку.

Ра — цар світу. Зі свого човна він бачить усе, що діється на землі. Розглядає людські скарги і передає свої накази. Найперший слуга бога сонця — Тот, бог мудрості. Це він записує всі розпорядження Ра і передає їх за призначенням. А бог Ра веде постійну боротьбу із силами півми.

Пітьма і зло породили велетенського змія, щоб запанувати над світом. То було небачене страховисько, могутнє й спритне. Понад усе змій, якого звали Апо́пом, не любив сонце.

Усі друзі Ра ставали ворогами Апопа. І змій так люто ненавидів бога Ра, що навіть при згадці про нього починав дрижати від злості.

Глибоко під землею — житло того жорстокого змія. Однак і туди проникають сонячні промені, бо щовечора, завершивши свій похід над землею, Ра спускається до підземного світу. Нікуди від нього не сховатися!

Бог сонця Ра

— Скрізь це ненáвисне сонце! Я мушу позбутися Ра! — не тямлячи себе з люті, вигукнув Апоп. — Тільки тоді, коли на землі не стане цього бога, пítьма і зло запанують над світом!

Відомо, що Ра щовечора мандрує водами підземного Нілу. А якщо випити воду підземної ріки? Тоді зухвалий Ра не зможе ніколи потрапити до царства пítьми...

Апоп надимає черево і припадає до підземних вод. Він п'є довго, уперто, води в Нілі стає все менше й менше. От і все... Річище порожнє, за кілька хвилин воно зовсім висохне. Ра ніколи більше не потрапить під землю!

«Підступний змій думає, що коли він вип'є підземний Ніл, я не спуска́тимуся більше під землю... — розмірковував Ра. — Настав час покінчити з порóдженням пítьми і зла. Апоп повинен щезнути!»

І непереможний Ра прямує на вирішальну битву зі змієм! Він — сонце, а сонцю підвладний увесь світ.

Битва була довгою і жорстокою. Змій такий дужий і великий, що Ра ніяк не міг його скорити. Та богові замало вбити Апопа. Спочатку треба примусити його повернути підземні води.

Слава ж переможцеві! Слава великому Ра! Він здолав Апопа, притиснув його так, що той повернув підземний Ніл — випустив його зі свого бездо́нного черева! Тепер не варто вбивати змія, він перемо́жений — нехай живе! Ра святкує перемогу! Ра — великодушний! Осяяний звитягою, бог сонця продовжує свою щоденну подорож...

Даремно Ра пожалів Апопа. Зло ніколи не скориться світлу. Змій знову випив підземний Ніл, коли Ра тільки-но піднявся над землею. Наступної ночі все повториться знову. Змій Апоп, що не змирився з поразкою, знову нападе на Ра, а сонячний бог іще раз доведе свою непереможність.

Щоночі в підземному світі відбувається битва між силами світла й пільми. Ця битва щоразу незмінно закінчується перемогою світла.

За переказом Ольги Бондарук

- Як і для чого змій Апоп з'явився на світ?
- Кого Апоп люто ненавидів? Чому?
- Знайди і прочитай опис бога Ра та Апопа.
- Що відбувалося зі змієм при згадці про бога Ра?
- Де було житло жорстокого змія?
- Як Апоп вирішив позбутися бога сонця Ра?
- Якою була битва між Апопом і Ра?
- Чому бог Ра не вбив Апопа?
- Чи скорився велетенський змій Апоп?
- Як у міфі пояснюється вічна боротьба між світлом і пильмою, добром і злом?

Перекажи близько до тексту зміст тієї частини міфу, у якій розповідається про битву Ра з Апопом.

Міфи слов'янських народів

У слов'янських народів, до яких належать і українці, теж були міфи. В українських давніх оповідах розповідається про тісний зв'язок людини з природою. Наші предки — слов'яни — вшановували дерева і духів води, вірили в зорі та Долю.

Як і інші народи, прадавні слов'яни вірили в те, що світом правлять боги. Більшість із богів творить добро. Наприклад, творцем Усесвіту був Род, богом сонця, достатку — Дажбóg, богом світла і небесного вогню вважався Сварóg. Перун був богом блискавок і грому, пробуджував навесні землю до життя і напував її дощами. Велес — покровитель скотарства, а Яріло — божество родючості. Але є і такі, що можуть занапастити. Наприклад, Чорнобóg — бог темряви, ночі, зими, холоду.

Окрім богів, за уявленнями слов'ян, землю населяли духи. Це добрі та злі сили, які могли втручатися в повсякденне життя. Це домовики, лісовики, мавки, русалки, водяники, відьми тощо. Люди вірили, що жити з ними треба в мирі, навіть задобрювати подарунками.

Микита Зігура.
Велес — бог торгівлі, мистецтва, опікун худоби

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Праслов'ян, пёрлова, християнство, божёственный.

Ольга Бондарук

МІФИ ПРО СТВОРЕННЯ СВІТУ ТА ЛЮДЕЙ

В усних творах слов'янських народів зберігся погляд дуже давніх людей на те, як було створено світ.

Ще до початку світу, коли не було ні неба, ні землі, а самé лише синє море, то посеред того моря стояло велике дерево, що його різні слов'янські народи називали по-різному: дубом, явором, сосною, березою, яблунею тощо.

На тому дереві була золота кора, пёрлова роса, і сиділи на ньому дивовижні птахі. Дехто каже, що то були два голуби, а дехто — що сивий сокіл. Серед гілля того дерева роїлися бджоли, у його корінні жили всілякі тварини, на гілках знайшли притулок птахі. З дерева капала роса, а із цієї роси, коли виникла Земля, утворились озера та річки.

Таке дерево, що існувало до початку світу, в міфології називається світовим. А найголовніші істоти на ньому — два голуби і сивий сокіл. То не про-

сто птиці. Це втілені у пташину подобу боги, які створили світ — заснували небо із сонцем, місяцем і зорями із синього та золотого каміння, а землю — з дрібного піску.

А ще давнішим є уявлення праслов'ян про світове яйце, з якого постає Всесвіт, або Бог-Творець, якому належить створити Землю і все на ній... Недаремно деякі слов'янські племена вважали яйце символом життя. У християнстві і сьогодні яйце — головний символ Великódнього свята. Погляньте на українські великódнні писанки. Ви бачите на них не тільки дивови́жні візерунки, які за найдавні́шими уявленнями мали магічну силу, а й зображення сонця, місяця, зірок, світового дерева, небесних óленів, кóней, птахів та інше.

Найдавніші міфи твердять, що людей розмнóжила по світу птиця. Ота первісна птиця — Першоптах — голуб чи сокіл, як кажуть народні легенди.

Постала земля серед води, та покрилася вона деревами і травою. Але сумним був світ без людського гомону. І тоді Першоптах, що мав у собі божéственний вогонь, здатний запалити живу душу, злетів над лісом і вдарив блискавкою в сухий пеньок, що стримів на галявині. З того пенька постало тіло першого чоловіка, а з вогню Птаха-Бога — безсмертна людська душа.

За іншими легендами, тіло першочоловіка зробив Бог із глини. Однак глина — мертвий матеріал, і, щоб оживити людину, Творець схи-

лився до неї і просто в уста вдихнув безсмертну душу.

- Які слова чи речення були тобі незрозумілими?
- Яка інформація з тексту виявилася для тебе новою? Про що ти вже знав / знала? Про що тобі хотілося б дізнатися більше?
- Прочитай опис дерева посеред синього моря. Як його називали? Чим воно особливе?
- Якими були уявлення праслов'ян про світове яйце?
- Що символізує яйце у християн?
- Як у міфі пояснюється походження людини?

Попрацюйте в парах! Поставте одне одному запитання за прочитаним текстом.

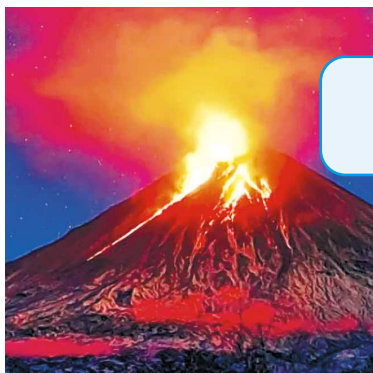
- У текстах міфів висловлено різні здогадки про те, як утворився наш світ. **Обговоріть!** Яке з припущень видається вам найвірогіднішим?

В а

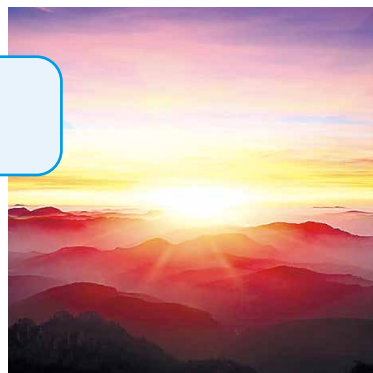
Уяви, що ти опинився / опинилася у далекому минулому. Навколо — дивовижний світ, сповнений несподіванок і таємниць. Науки ще не існує. Ти бачиш неймовірні речі й намагаєшся зрозуміти: як це працює?

- Вибери будь-яке явище і спробуй пояснити його, НЕ використовуючи наукові слова. Придумай історію: хто це створив і навіщо?

Вітаю! Ти щойно створив / створила свій перший міф.

Звідки з'явилося
все навколо?

Звідки взялося вміння
плести павутину?

Чому сонце щоранку
перемагає ніч?

Міфи Давньої Греції

Послухайте **давньогрецький міф «Арахна»** в переказі Катерини Гловацької.

- Хто така Афіна Паллада?
- Чим розгнівила Афину ткаля Арахна?
- Як богиня хотіла її застерегти?
- Як було покарано Арахну?

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Божественний, громовéржець, неперевершений, безсмертний, застерéжливí, спрítнiсть, підстúпний, всевлáдний, страждáння, збагнúвши.

Із цього міфу в мовлення людей увійшов вислів **«скринька Пандóri»**. Прочитай міф і поміркуй, що означає цей вислів.

ПАНДÓРА

Коли Прометей викрав для смертних божественний вогонь, навчив їх мистецтв і ремесел і дав їм знання, щасливішим стало життя на землі. Зевс, розгніваний вчинком гордого Прометей, жорстоко покарав не тільки його. Він надумав покарати і смертних, та так, щоб навіть їхні далекі-далекі нащадки відчували ту кару.

Зевс-громовéржець покликав свого сина Гефест, неперевершеного митця та вигадника. Тоді звелів йому змішати глину з водою, усередину сховати приємний, ласкавий голос і зліпити юну дівчину, схожу на безсмертну богиню.

Амфора. Національний археологічний музей Афін

Гефест усе так і зробив. А далі, за Зевсовим велінням, буйні вітри вдихнули в ту постать життя і кожний з богів ущедрив її своїми дарами. Дочка Зевса, Афіна Паллада, виткала для неї прекрасне вбрання, навчила вишивати і прясти. Золотосяйна Афродіта дала їй чарівну красу. А хитрий Гермес подарував лукавий розум, непереборну цікавість і спритність. Дівчину назвали Пандорою, а це ім'я означало «Та, що всім обдарована».

Юні харіти і музи вбрали Пандору в сяючий, як сонце, одяг, на довгі кучері поклали вінець, схожий на золоте мереживо, ніжну шию прикрасили намистом із самоцвітів і завітчали красуню трояндами. Потім Гермес, як звелів йому всевладний батько, відвів Пандору на землю і залишив її біля порога дому Епіметея, рідного брата Прометея.

Мудрий Прометей багато разів застерігав свого рідного брата, щоб той нізащо не брав ніяких дарунків від громовіржця Зевса. Він боявся, що ці дарунки принесуть із собою горе людям.

Та Епіметей був надто довірливий і повільний у думках, навіть ім'я його означало: «Той, хто думає

потім». Тож побачивши біля свого порога прекрасну дівчину, що сяяла вродою і щастям, Епіметей забув усі застерéжливі слова свого мудрого брата, забув про все на світі.

Як Зевс того й прагнув, Пандора стала дружиною Епіметея і праматір'ю всіх смертних жінок. І саме вона стала причиною великих нещасть на землі.

До того часу люди жили, не знаючи горя, заздрощів, злочинів, тяжких хвороб і турбот. Усе це Прометей сховав від смертних на Олімпі в чималій амфорі, щільно її закривши. Зевс подарував ту амфору Пандорі в по́саг, тільки — підступний! — звелів її не відкривати.

Послухалася Пандора, але з кожним днем їй дедалі дужче кортіло зазирнути всере́дину. Нарешті красуня не витримала, відкрила амфору, і в ту саму мить звідти вилетіли на волю горе, турботи, злигодні, страждання, тяжкі хвороби.

Відто́ді вони скрізь і завжди переслідують людство. Тепер злом наповнились і земля, і море. Незва́ними і вдень, і вночі приходять до людей зло і хвороби, страждання несуть вони людям. Нечутною ходою, мовчки приходять вони, бо позбавив їх Зевс дару мови, — він створив зло і хвороби німими.

Збагнувши, що вона накоїла, Пандора мерщій закрила амфору, і з неї не встигла вилетіти тільки надія.

Так покарав смертних людей всемогутній Зевс-громове́ржець.

За переказом Катерини Глова́цької

Харіти — вічно юні богині вроди і радості.
Му́зи — богині, покровительки мистецтв і наук.

- За що Зевс розгнівався на Прометей?
 - Що він звелів зробити Гефестові?
 - Як назвали дівчину? Що означало це ім'я?
- Знайди в тексті всіх персонажів міфу. Прочитай їхні імена.
- Які подарунки отримала Пандора від богів?
 - Знайди і прочитай опис Пандори.
 - Що Зевс подарував Пандорі в посаг? Яким був його задум?
 - Як у міфі розповідається про появу на землі горя, страждань і хвороб? Чи добре вчинила Пандора?
- Розглянь уважно ілюстрацію до міфу на с. 26. Який епізод зображено? Що відбувалося до подій, зображених на малюнку? А що — після них?
- То яка відповідь правильна? Вислів «**скринька Пандори**» означає:
- підступний дарунок;
 - багатство, таємниця;
 - джерело нещастя, лиха, біди.

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Різьбяр, спіткну́вся, зіштовхну́в, крітських, відчайду́шно, розпáчливо, афі́нський, надзви́чайний, розсі́плеться, покружля́вши.

ДЕДА́Л ТА ІКА́Р

Колись, за сивої давнини, в Афі́нах (столиці стародавньої та сучасної Греції) жив великий митець, різьбяр і будівничий Дедал, нащадок царського роду. Кажуть, що сама Афі́на Паллада, премудра богиня, навчила його різних ремесел.

Учнем Дедала став його не́біж Та́лос, ще підліток, але такий тяму́щий і зді́бний, що сам Дедал чудувався, як швидко хлопець од нього все переймає і сам уже створює дивовижні речі.

Афіняни довідалися про надзвичайний хист Дедалового учня і справедливо гадали, що незабаром він перевершить свого вчителя. Та як же тяжко вразила Афіни звістка про те, що Талос, гуляючи з Дедалом по акрополю, спіткнувся і впав із висоти. У його смерті афіняни звинуватили Дедала, мовляв, той із заздрощів надумав позбутися свого учня і сам зіштовхнув його вниз. І афінський люд засудив митця до вигнання.

Кинув Дедал напризволяще свою майстерню і недовершену роботу, сів на корабель, довго плів і нарешті дістався до острова Крит. Царював там Мінос, чоловік розумний і владний. Він щиро зрадив Дедалові, бо слава митця давно вже досягла критських берегів.

Цар Мінос одразу запросив до себе Дедала, загадав йому багато роботи, був щедрий і спершу навіть ласкавий. Він одружив Дедала з гарною критянкою, і та народила афінянинові сина Іка́ра. Та митець тяжко сумував за батьківщиною і почувався на Криті рабом.

Минали роки, а Дедал ніяк не міг забути далекої батьківщини. Дружина його померла, і тоді він надумав будь-що дістатись із сином до Афін. Митець знав, що Мінос ніколи його не відпустить і що ніхто, боячись царського гніву, не допоможе йому втекти, а варта впіймає і приведе назад до палацу.

Якось сидів Дедал на березі моря, журно дивився на білих чайок, що кружляли над хвилями, і раптом йому сяйнула смілива думка: «Нехай Мінос закрит мені путь через море, нехай він усім володіє — і водою, і землею, але небо — не його володіння, небо вільне! Треба навчитися літати у птахів!»

Що буде далі? Чому ти так вважаєш?

Тепер увесь вільний час Дедал робив із пташиного пір'я великі крила. Насамперед він ладнав одну до одної малесенькі пір'їни, а тоді брав довші й довші. Потім міцно стягував їх мотузком, клеїв воском і вигинав, щоб були як у справжнього птаха.

Нарешті крила були готові, великі — Дедалові, і трохи менші — Ікарові. Митець прикріпив свої до спини й до рук, змахнув ними і легко знявся в повітря. Покружлявши, він

опустився на землю і став повчати Ікара:

— Не можна підійматися дуже високо, синку, бо сонце там палюче, воно розтопить віск — і пір'я розсиплеться. А низько над морем теж не лети, щоб хвилі не намочили тобі крил. Треба триматися середини, запам'ятай це, Ікаре, тільки середини. Будь слухняним, не шукай власної дороги, а лети просто за мною.

Потім Дедал прив'язав крила синові й довго вчив його літати. А наступного дня, щойно ясне сонце виринуло з далеких глибин океану, вони знялись у безхмарну блакить.

Ікар спершу слухняно летів за батьком. Почуття лету, дивовижне, незнане, сповнило його душу неймовірною радістю. У захваті Ікар забув за батькову засторогу і полинув вище, ще вище, аж до золотого сонця. Зненацька хлопець відчув, що крила вже не так міцно тримають його, як спершу. Пекуче сонячне проміння розтопило віск, пір'я посипалося додолу, і марно тепер юнак махав уже безкрилими руками.

— Батьку, батьку, я гину! — відчайдушно крикнув Ікар і зник серед зелених морських хвиль.

Не чув того крику Дедал, та озирнувшись, не побачив за собою Ікара. Розпачливо кружляв він у повітрі, гукаючи сина, а тоді примітив на хвилях розкидане пір'я. Нещасний батько все зрозумів і мало не збожеволів з горя, та мусив летіти далі, до найближчого берега.

То був чималий острів. Убитий горем Дедал поховав тут сина, і відтоді той острів зветься Іка́рія, а море довкола люди й досі звуть Іка́рійським. І цікаво, що втіленням одвічної мрії людства про крила став не розумний, розва́жний Дедал, знаменитий винахідник, митець, а неслухняний, завзятий хлопець Ікар, який перший відчув радість вільного лету і віддав за це власне життя.

Переказ Катерини Гловáцької

Акро́поль — укріплена частина давньогрецького міста, розташована на височині.

- Ким був Деда́л?
- Як він потрапив на острів Крит до царя Міноса?
- Що спонукало Дедала створити крила?

В а

Розкажи про політ Дедала та Іка́ра. Чому він закінчився трагічно?

- Як люди зберегли пам'ять про Ікара?
- Які власні на́зви є в тексті? Що вони означають?

Об'єднайтеся у групи. Оберіть тему проєкту.

- «Ілюструю прочитаний міф»
- «У чому секрет подібності міфів різних народів?»
- «Мій улюблений міфологічний герой»

Легенди рідного краю

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Вічнозелені, здригáлася, вістелена,
багáтство, справедлívість, зімкнóлася,
спрóбував.

Народна легенда

ЯК ВИНИКЛИ КАРПАТИ

Колись на нашій землі була величезна рівнина, кінця-краю якій не було видно. Зеленіла вона шовковими травами, вічнозеленими смереками та ялинами, могутніми б́уками і яворáми. Долиною текли потічки та річки, багаті на форель та іншу рибу.

Володарем долини був велетень Силу́н. Коли він ішов, від його кроків здригáлася земля. Мав Силун безліч усякої худоби і птиці. Жив він у палаці: з білого ма́рмуру, з високими шпилями, які сягали аж до самих хмар. Було там стільки кімнат, що легко можна було заблудитися. А в помéшканні — добра всякого! Уночі Силун спав у золотій колисці, вістеленій дорогими килимами. А вдень відпочивав у срібному кріслі.

На широкій долині слуги обробляли землю, вирощували хліб, за худобою доглядали, птицю годували. Люди від зорі до зорі трудилися, багáтство примножували Силунóві. Слуги й служниці жили не в палаці, а в дерев'яних зру́бах і земля́нках. Вони не сміли покидати маєток Силуна́, щоб знайти іншу роботу, а мусили працювати на нього довіку.

Служив тут один хлопець, якого звали Карпо́. Довго служив. Як і всі, косив траву, орав, сів пшеницю та жито, збирав хліб. Не тільки за себе працював, а й іншим допомагав, бо жалів слабких. Любили його всі слуги за чесність, працьовитість, справедливість.

Тяжко було Карпові дивитись, як Силун усе забирає, а народ голодує. Коли виповнилося йому двадцять літ, вирішив до рідного краю повернутися. Був упевнений, що за добру працю пан йому заплатить і він повернеться до матері не з порожніми руками. Тож звернувся він до Силуна:

— Світлий пане, служив я вам довго й чесно, та маю додому повертатися. Платню за службу хочу попросити.

Силун спочатку подумав, що слуга жартує, бо досі ніхто не наважувався на таке. Але Карпо не відступав:

— Прошу заплатити за мою роботу.

Як ти вважаєш, що відповів Силун Карпові?

Прочитай наступну частину легенди, перевір свої здогадки. Чия версія в класі була найближчою до тексту легенди?

— Нікуди не підеш! — розлютився пан. — Лише я можу казати, коли і куди мої слуги повинні ходити!

— Я піду, пане, — наполягав Карпо. — Лише прошу мені заплатити.

Це вже була нечувана зухвалість, якої пан простити не міг.

— Туди, під землю підеш! — розлютився він, приступаючи до парубка.

Та хлопець не відступив ані на крок.

— За мою роботу, пане, доведеться платити, — ще раз повторив, ніби й не чув панської погрози.

Це ще гірше розізлило Силуна. Схопив він Карпа своїми дужими руками, підняв і вдарив об землю. Ударив так, що аж яма зробилася. Але слугі нічого не сталося, звівся на ноги і відчув у собі непереможну силу. То, мабуть, земля йому подарувала за те, що чесно працював на ній. Схопив Карпо Силуна, вдарив ним об землю, ще раз і ще раз. Не витримала матінка-земля тих ударів, розкололася. І опи-

нівся Силун у підземній печері. Даремно він намагався вибратися на поверхню: земля зімкнулася, і не можна було знайти жодної щілинки. Тоді вдався Силун до своєї сили. Ударив ногою об земну кору — вона вигнулася, та не відкрилася, ударив другою — вигнулася ще більше. Спробував головою про-

бивати, плечима в'їтиснути — марно, кулаками гатів — теж не допомогло. Але від його ударів на землі прерівній виникли гори. І чим дужче бив Силун-велетень, тим вищі гори здіймалися навколо. А найдужче бив там, де Гуцульщина, і там з'явилися найвищі гори.

Уранці, коли прокинулись слуги і побачили, що сталося, дуже здивувалися. Навколо — гори! А там, де був палац, нічого не залишилося, усе провалилося у прірву. Стали радитися люди: як далі жити. Вирішили в цьому краї залишитися. А гори на честь Карпа назвали Карпати.

- Назви головних героїв легенди. Чим вони займалися?
- Яке речення підтверджує те, що Силун був велетнем?
- Доведи, що Силун не був доброю людиною.

- Чи можна слова Карпа: **«За мою роботу, пане, доведеться платити»** вважати зухвалістю? Свою відповідь обґрунтуй.
- Які факти, події в легенді свідчать про те, що люди любили Карпа?

В А
Е А

Попрацюйте разом! Прочитайте виразно діалог між Силуном і Карпом, передаючи голосом настрій та емоції мовців. Розкажи, як утворилися Карпати за цією легендою.

Розглянь ілюстрацію до легенди на с. 34. Який епізод зображено?

- Яким художниця зобразила Силуна? Чи таким ти його уявляв / уявляла?

Послухайте легенду **Василя Лісенка «Любава»**.

- Яким умінням наділила природа Любаву?
- Як ворогам вдалося знайти Любаву?
- Кому передала Любава своє вміння лікувати людей?
- Які елементи казковості, вимислу, фантазії є в цьому творі?

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Розрахува́вши, заслабкі́х, вихо́джував, клеко-
та́нням, суцві́ттям.

Федір Мамчур

БУЗИНА

Жив старий-престарий чоловік. Жив са́мітно. Мав тільки одного-єдиного сусі́да — бузька́ на даху своєї хатини. Бузьо́к, щоправда, жив не сам: кожного року прилітав він навесні зі своєю бузьчи́хою, клеко́тали удвох, вітали старого. А він виходив із хати, дивився з-під долоні на бузькі́в і щось ніби промовляв до них. Ніхто, правда, не чув, а тільки казали, що було таке.

Потім бузькі виводили трое-четверо бузьченьт і вчили їх літати.

Одного разу молоде бузьчення, не розрахувавши своїх ще заслабких сил, упало в глибоку прірву, зламало собі ніжку і крило пошкодило. Бачив те нещастя старий чоловік. І хоч який був кволий і нємічний, але підібрав зраненого птаха і приніс його до себе. Десь із місяць виходжував його, а коли ніжка і крило зовсім зажили, виніс надвір і відпустив до пташиної родини, яка вітала його радісним клекотанням...

Восени полинули бузьки в далекий вирій. Минула зима... А коли з-за гір повіяли теплі весняні вітри, повернулися знову до хатини старого. Лиш не старі, а молоді: той самий, якого врятував він від загибелі, і його молода бузьчиха.

І кожне з них принесло у дзьобові по зернині. Поклали ті зернята на долоню старому, і зрозумів він, що не прості то зерна, а чарівні, принесені з країв, де квітує вічне літо. І що тільки любов і вдячність підказали бузькам, які саме зерна потрібно принести старому.

Оту зернинку, що приніс бузьок, посадив старий біля самої хати, а ту, що принесла бузьчиха, — над кручею. Поливав їх водою з джерела. І зросли з тих зерен небачені тут раніше кущі. Зацвіли вони в травневу пору пахучими квітами: бузьків кущ — бузковими кетягами, а бузьчишин — білими, схожими на парасольки, суцвіттями. Отоді й назвав той вдячний чоловік бузьків кущ бузком, а бузьчишин — бузиною.

Бузок веселив зір своїм цвітом, а бузина дарувала старому цілющі ліки від багатьох хвороб.

А коли старого вже не стало на світі, розрослися оті кущі по всьому краю. І залишилися люди вдячні старому, що навчив їх робити з бузини ліки...

- Про що розповідає легенда?
- Чому старий чоловік забрав молоде бузьчення до себе додому?
- Як птахи віддячили старому?

Які кущі вирости з тих зернят, що принесли бузьки чоловікові? Покажи їх на ілюстраціях до легенди.

- За що люди вдячні старому чоловіку?
- Визнач головну думку твору.

Склади план легенди. Перекажи легенду за планом.

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Замилується, товариство, відчайдушність, татарського, ханським прислужником, згледівся, жебрацький, безкраїми, вклонівся, зачерпнути, переставляючи, втриматися.

За Василем Лисенком

ПЕРЕКОТИПОЛЕ

Прийшов колись на Запорізьку Січ молодий і завзятий козак Пилип Зайда. Не козак, а писанка, хто не йде мимо — замилується.

Шанувало його товариство за хоробрість та відчайдушність. Дарма, що був молодий, призначили його курінним отаманом.

Повів якимось Зайда свій курінь у похід на турків. Посідали козаки на чайки і вийшли в море. До самого Стамбула доскочили, наробили біля султанської столиці великого переполоху — і, захопивши

здобич, щезли в морі. Послав султан за козаками галєри в погоню. Не злякався Зайда, накинувся на ворожі кораблі, попалив їх.

З того часу і запишався Пилип, загордився, почав поглядати на товариство звисока: «Такому, як я, тільки гетьманом бути!»

Почули козаки вихваляння та й зняли Пилипа з курінного. Де це видано, щоб козак сам себе в гетьмани виставляв? Скипів люттю Пилип на товариство і гайнув у Крим до татарського хана.

Сподобався Пилип ханові. Глянув він на Зайду, на широкі плечі, на дужі руки, вдоволено зацмокав губами:

— Гарний воїн, дужий воїн, нема в мене таких орлів, як ти, немає...

Отак і став Пилип Зайда ханським прислужником. Тепер він разом з татарами ходив на Україну, палив села, гнав невільників у Крим. І вірою, і правдою служив Зайда ханові. А через рік повелів хан Зайді очолити все його військо. Осипав його дарунками, дав золота. Не було тільки в Зайди друзів вірних, побратимів щирих. Ні від кого не чув він слова лагідного. Для всіх він був зрадником, ханським псом, якого ненавиділи і боялися.

Не зглéдівся Зайда, як підкралась до нього старість. І дедалі частіше снилася йому Україна, бачив він у сні привільний Дніпро, вишневі садки, верби над тихим ставом...

Не стало сили жити серед чужинців, захотілося востаннє глянути на землю рідну. Полишив Зайда свої скарби, одягся в жебрацький одяг — і пішов крізь степи на землю козачу.

Довго йшов він безкраїми шляхами. Коли дійшов нарешті, упав на коліна, низько вклонився рідній землі. Побачив криницю, підійшов до неї, щоб напиться води. Та тільки простягнув руку, щоб зачерп-

ну́ти жменю води, — висохла криниця. Пішов далі, ледве переставляючи ноги. Добрів до хутора, побачив старого діда:

— Дайте мені, нещасному, шматочок хліба...

Підніс дід Зайді окраєць м'якого хліба, схопив його той, та до рота навіть не підніс. На камінь той хліб обернувся.

Пішов Пилип далі. Довго йшов степом, поки не впав знесилений від голоду і спраги. Лежав у куряві й не міг підвестися. А на ранок на тому місці, де лежав відступник, з'явилася купа сухої трави.

Підхопив вітер ту траву і погнав її поперед себе, покотив по битій степовій дорозі. Даремно та трава чіплялась за пагорби, за кущі, намагалася втриматися за землю. Не мала вона коріння, і вітер гнав її геть, поки не вимів далеко в сухий, безводний степ.

І назвали люди ту траву перекотиполем.

Галéра — старовинне багатовеслове військове судно.

Хан — титул правителя в східних країнах.

Відсту́пник — особа, яка зреклася своїх переконань або зрадила свою Батьківщину, перейшовши на бік противника.

- Хто головний персонаж твору? Яким ти його уявляєш?
- Із чим порівнює автор козака? Знайди відповідь у тексті і прочитай.
- Ким призначили Пилипа Зайду на Січі за його хоробрість?
- За що товариство зняло Пилипа з курінного?

- Чи були в Пилипа вірні друзі? Доведи свою думку рядками твору.
- Чому рослина отримала назву **перекотиполе**? Що спільного між долею Пилипа та цією травою?
- Уявіть, що ви — побратими Пилипа в той момент, коли він загордився. Що ви сказали б йому, щоб він не припустився фатальної помилки?

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Вт́ратилася, швидкоплі́нна, непристу́пний, під-
влад́ним, форте́цю.

Народна легенда

ЗА́МКОВА ГОРА В МУКА́ЧЕВІ

Було це дуже давно, у часи, про які вже вт́ратилася згадка. Коло ви́ходу з-помі́ж гір на широку рівнину Дуна́йської долини швидкоплі́нної річки Ла́ториці, оселився зі своїм військом чужоземний князь. Він підкорив усіх жителів цієї місцевості і наказав їм будувати для нього за́мок-форте́цю.

А князь цей був жорстокий. Він задумав збудувати замок, який стояв би на єдиній горі серед рівни́ни. І щоб він був з усіх боків непристу́пним. А такої гори поблизу не було. І ось він наказав своїм підвлад́ним насипати на рівнині гору.

Тисячі возів, запряжені шістьма волами кожен, тисячу днів возили землю і насипали гору, аж поки вона не досягла потрібної князеві височини. А потім збудували на ній замок — міцну, неприступну форте́цю.

Але це все коштувало людям багато сліз, кривавого поту, тяжких страждань і мук. Через це і назвали люди це місто Мукачевом.

Замок у місті Мукачеві (сучасна світлина)

- Про що ти прочитав / прочитала?
- Про який час розповідається в легенді: теперішній, майбутній, минулий чи давноминулий? Знайди в тексті слова, які на це вказують. Прочитай їх.

Попрацюйте в парах! Поставте одне одному запитання за текстом.

Що нового ти дізнався / дізналася про за́мок, розглядаючи світлину? Розкажи однокласникам та однокласницям.

Об'єднайтеся у групи. Оберіть тему проєкту.

- Чому моє рідне місто (село) має таку назву?»
- «Що ми знаємо про походження назв водойм рідного краю?»
- «Що ми знаємо про походження назв рослин рідного краю?»

Пізнаю мудрість притчі

ПІЗНАЮ ЛІТЕРАТУРНІ СЕКРЕТИ

Прі́тча — невеликий народний або літературний розповідний твір повчального характеру, який у прихованій формі доводить цінності життя.

Послухай **народну притчу «У пригоді»**, яку записала **Олена Пчілка**.

- Де зустрівся лев із мишкою? Що хотів зробити лев?
- Чому лев сміявся зі слів мишки?
- За яких обставин сталася друга зустріч лева і мишки?
- Чого ця пригода навчила лева?

В
е
а

Хто сильніший: той, хто має фізичну силу, чи той, хто має кмітливий розум та мудрість?

- Чи можеш ти назвати випадки із життя, коли зроблене добро повернулося тому, хто його зробив?

Прочитайте заголовок. Чи може слово мати силу?

Про що ти очікуєш дізнатися з притчі? Прочитай і перевір своє припущення.

Народна притча

СИЛА СЛОВА

Жили-були маленькі жабенята. Якось влаштували вони змагання. Їхньою метою було вибратися на вершину вежі. Зібралось багато глядачів, які хотіли подивитися на ці змагання і посміятися над їхніми учасниками...

Змагання розпочалися...

Ніхто з глядачів не вірив, що жабенята зможуть видертися на вершину вежі. Зусіб'їч лунало:

- Це дуже складно!
- Вони ніколи не досягнуть цієї вершини!
- Жодних шансів!
- Вежа для них зависока!

Маленькі жабенята почали падати. Одне за одним. Деякі намагалися підстрибнути все вище і вище. А натовп усе одно кричав:

- Дуже важко!!!
- Жоден не зможе цього зробити!

Ще більше жабенят падало з висоти на землю.

Тільки одне піднімалося все вище і вище. І, доклавши великих зусиль, воно, одне-єдине, дісталось таки на вершину! І перемогло!

Усім цікаво було дізнатися, як йому це вдалося. Де в нього знайшлися сили не впасти з висоти?

Але жабеня-переможець виявилось глухим...

Воно не чуло, що глядачі не вірили в його сили!

Ніколи не слухай людей, які намагаються посіяти сумніви у твоїй душі і не вірять у твій успіх! Вони забирають у тебе віру у власні сили!

Не забувай про силу думки і слова! Думай лише про хороше!

Завжди вір у себе і у свої сили! Ти можеш!

- Про що йдеться у творі?
 - Звідки в жабеняти-переможця взяли сили, щоб не впасти?
 - Яка головна думка притчі? Чи погоджуєшся ти з нею?
 - Чим ця притча може бути корисною для тебе?
 - Підготуйся і перекажи притчу близько до тексту.
- Придумай притчу, схожу на прочитану за головною думкою.

В
а
е

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Втрати́ти, кон́тролем, відтепе́р, уда́сться.

Євре́йська притча

ЦВЯХИ

В одному селі жив юнак на ім'я Елай. Хлопець був працьовитим, одна́че мав погану вдачу: через дрібницю міг легко втратити спокій, посваритися, наговорити неприємних слів або накричати.

Одного ранку старий батько й каже синові:

— **Гнів — поганий товариш.** Уникай же його.

— Ви про що, тату?! — несподівано почав підвищувати голос юнак. — У мене завжди все під контролем! Ніколи не гніваюся!

— Це тому, що не слідкуєш за собою, — спокійно зауважив старий. — Візьми цей мішок із цвяхами. Щойно з кимось посваришся, вимовиш лихе слово чи про щось погане подумаєш — одразу ж забивай у дерев'яний паркан цвях. Тоді й побачимо.

— Гаразд, тату, — засміявся хлопець. — Ось тільки навряд чи матиму причину зазирати в мішок.

Першого ж дня Елай забив у паркан понад два десятки цвяхів. Це водночас здивувало й засмутило юнака: виявляється, надто часто втрачав спокій.

Як не стежив за собою наступного дня, проте знову витягнув з мішка чимало залізних стержнів. Від-

тоді, перш ніж щось сказати, хлопець подумки лічив до десяти. Керувати спалахами гніву стало легше, тож і кількість забитих цвяхів зменшилася.

Але одного дня Елаю залізні стержні не знадобилися. Неймовірно щасливий, він прибіг до батька:

— Відтепер цвяхи в паркан не забиватиму!

— Це дуже добре, синку. Виймай їх щоразу, як удасться зберігати терпіння.

Юнак так і вчинив. І з часом приводів для гніву просто не знаходилося.

— Я витягнув цвяхи! — повідомив батькові Елай.

Старий чоловік підвів сина до паркана й мовив:

— За цей час ти змінився й багато чого навчився. Поглянь, скільки дірок залишилося в паркані. Вони тут назавжди. **Ось так і в стосунках із людьми: коли з кимось посваришся, неприємні слова залишають у душі такі ж рани, як дірки від цвяхів у паркані. Пам'ятай про це і будеш щасливим.**

● Хто герої твору? Від імені кого ведеться оповідь?

● Який характер був у сина? Що і як про це сказано у притчі?

● Що порадив йому батько?

У чому смисл виділених рядків?

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Справжній, роз'яснення, великодушність, нужденний, сусідству.

Леона́рдо да Ві́нчі

СПРАВЖНІЙ ДРУГ

Висунувши голову з гнізда, орлятко побачило безліч птахів, що літають унизу серед скель.

— Мамо, що це за птахи? — запитало воно.

— Наші друзі, — відповіла орлиця синові. — Орел живе на самоті — така його доля. Але і він часом потребує оточення. Інакше який же він цар птахів? Усі, кого ти бачиш унизу, — наші вірні друзі.

Задоволене маминим роз'ясненням, орлятко продовжувало із цікавістю спостерігати за польотом птахів, вважаючи їх відтепер своїми вірними друзями. Раптом маля закричало:

— Ай-ай, вони вкрали в нас їжу!

— Заспокойся, синку! Вони нічого в нас не вкрали. Я сама їх пригостила. Запам'ятай раз і назавжди, що я тобі зараз скажу! Яким би орел не був голодним, він неодмінно повинен поділитися частиною своєї здобичі з птахами, що живуть по сусідству. На такій висоті вони не в силах знайти собі прожиток, і їм слід допомагати. Усяк, хто бажає мати вірних друзів, повинен бути добрим і терпимим, проявляти увагу до чужих потреб. Шана і повага добуваються не силою, а великодушністю і готовністю поділитися з нужданим останнім шматком.

- Про що розповідається у творі? Які слова для тебе незрозумілі?
- У яких словах притчі висловлено пораду? Чи погоджуєшся ти з нею?

Обмінюйтеся думками! У чому головна думка притчі?

Намалюй свої ілюстрації до тих епізодів творів цього розділу, які тебе найбільше схвилювали. Придумай назви своїм ілюстраціям і підпиши їх.

Улаштуйте виставку малюнків у класі.

Народна казка — скарбничка мудрості

Пригадай, що ти знаєш про казку.

ПІЗНАЮ ЛІТЕРАТУРНІ СЕКРЕТИ

Казка про тварин — це повчальна оповідь, у якій головними героями є тварини.

У **чарівних казках** (героїко-фантастичних) розповідається про дивовижні події і перетворення. Герої чарівних казок наділені надзвичайною силою, долають важкі випробування і за допомогою чарів та власного розуму завжди виходять переможцями.

Послухай **українську народну казку**.

- Ця казка про тварин чи чарівна? За якими ознаками ти це зрозумів / зрозуміла?
- Хто дійові особи казки?
- Хто головний персонаж?
- Хто допоміг Іванові подолати змія?

Прочитай казку. Поясни, за якими ознаками можна зрозуміти, що ця казка чарівна.

Корейська народна казка

ЧИЙ ДАРУНОК НАЙКРАЩИЙ

Коло далекого Східного моря, у Долині Троянд, біля міста Вонсана, жила дуже красива й розумна дівчина. Звали її Ан Ран Дю. Покохали її троє юнаків, троє друзів.

Довго думала Ан Ран Дю, з ким з них одружитись. Пішла вона до старого мудрого віщунá, який жив на гірському перевалі Чорного Дракона. Мудрець-віщун дав їй три золоті монети і наказав віддати їх юнакам. Нехай вони куплять їй шлюбний дарунок. Чий дарунок буде найкращим, той і стане її нареченим.

Ан Ран Дю вернулася додому, покликала юнаків, кожному дала по золотій монеті і сказала:

— Кожен з вас хай купить мені шлюбний дарунок. Чий буде найкращий — з тим я й одружуся. Чекатиму рік. Вернутися мусите всі разом в один день.

Пішли юнаки далеко, аж за великий Китáйський мур, за монго́льські степи й пустелі...

Один купив чарівне дзеркало. Коли побажаєш когось бачити, подивишся в дзеркало — і в цю ж хвилину побачиш, кого хочеш, і будеш знати, що він робить.

— Завжди бачитиму Ан Ран Дю, а потім і вона буде завжди бачити мене, де б я не був, — подумав юнак.

Другий юнак купив чарівного верблюда. Коли сісти на цього верблюда, зразу опинишся там, де тільки забажаєш. Юнак вирішив, що кращого дарунка й не треба — як тільки забажаєш, зразу опинишся коло красуні Ан Ран Дю.

Третій юнак купив чарівне яблуко. Коли захворієш і з'їси це яблуко — зразу видужаєш.

— Раптом захворіє Ан Ран Дю, — подумав він, — тоді їй і стане в пригоді мій дарунок.

Зібралися юнаки в умовленому місці, розповіли один одному про свої дарунки. Якраз скінчився рік із того часу, як покинули вони рідний край. Юнаки сумували за красунею Ан Ран Дю і вирішили подивитися в дзеркало, щоб дізнатися, що вона робить. Подивилися та зблідли — Ан Ран Дю вмирала!

Сіли вони втрюх на верблюда і в ту ж мить опинилися коло дому Ан Ран Дю. Увійшли до дому і стали коло її ліжка. Сльози потекли з очей Ан Ран Дю, коли вона побачила юнаків.

— Ви принесли мені дарунки, але навіщо вони тепер мені?! — сказала дівчина.

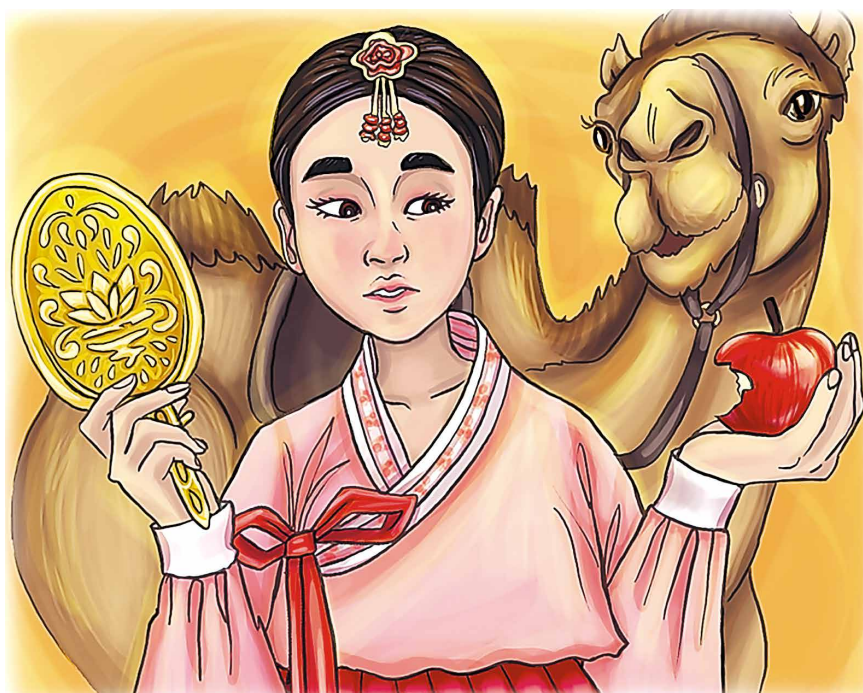
Тоді третій юнак подав їй яблуко і попросив, щоб вона його з'їла. Ан Ран Дю з'їла яблуко — і відразу ж одужала. Тоді дівчина попросила кожного розказати про себе і про свій дарунок.

Вислухавши їхні розповіді, вона запитала:

— З ким же я маю одружитися? Усі ви однаково допомогли мені своїми дарунками! Вирішуйте тепер самі!

Три дні й три ночі думали юнаки — і нічого не вирішили:

— Якщо не було б яблука, чи врятували б ми Ан Ран Дю від смерті? Коли б не було дзеркала, як

дізналися б ми про страшну хворобу Ан Ран Дю? А коли б не було верблюда, що бігає так швидко, чи могли б ми встигнути вчасно?

Тоді Ан Ран Дю вирішила сама.

Кого, на твою думку, обере дівчина?

— Коли я зроблю мій вибір справедливо, — сказала вона, — то стародавній дзвін, у який завжди дзвонили, коли треба було вирішувати важливі справи, сам задзвонить. Ви справді товариші та друзі, це ви довели своїми дарунками. І тільки завдяки вашій дружбі ви разом змогли врятувати мене від смерті. Але одружуся я з тим, хто подарував мені чарівне яблуко. Бо коли ви вибирали дарунки, ви думали й про себе, а той, що подарував мені чарівне яблуко, думав тільки про мене! Ваші подарунки залишилися у вас, а він утратив своє яблуко. І я мушу одружитися з ним!

І в цю ж хвилину стародавній дзвін — задзвонив! Красуня Ан Ран Дю одружилася з юнаком, що подарував їй чарівне яблуко. Він думав про життя дівчини, а не тільки про те, щоб скоріше її побачити, і не про те, щоб скоріше бути коло неї.

Переклад з корейської Катерини Антонівч

Віщун — той, хто віщує, знає про майбутнє.

- Які ознаки чарівної казки ти помітив / помітила у творі?
- Що відображає заголовок тексту: тему чи головну думку?
- У якій країні відбувалися події, описані у творі? Як довго вони тривали?
- Які чарівні подарунки придбали юнаки для нареченої?
- Як вони допомогли врятувати життя красуні?
- Як Ан Ран Дю обрала того юнака, за кого вийшла заміж?
- Чи справедливим було рішення дівчини?

Попрацюйте разом! Визначте реальне і казкове у творі. Перевірте, чи уважні ви читачі. Скільки разів у тексті вжито слова **яблуко, Ан Ран Дю?** Якими новими епізодами можна доповнити казку?

ПІЗНАЮ ЛІТЕРАТУРНІ СЕКРЕТИ

До третьої групи належать казки, які називаються **соціально-побутовими**:

- **соціальними**, тому що в них ідеться про бідних і багатих;
- **побутовими**, бо в них розповідається про побут, тобто про повсякденне життя людини.

Герої соціально-побутових казок — звичайні люди. Одні з них чесні, розумні, роботящі, живуть у злагоді. Але є й інші — злі, жадібні, ліниві, підступні.

Розповідаючи ці казки, народ хотів сказати, як треба жити, до чого прагнути.

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Скарбніця, розпорядження, найпильніший, милостивий, звіток, найвитриваліший.

Українська народна казка

КАМ'ЯНИЙ ГОРІШОК

За сімома горами, за сімома ріками жив собі Володар. Мав він трьох синів, кучерявих хлопчиків.

Занедужав Володар, віснажений воєнними походами. Велів до себе синів привести.

— Сини мої любі, — сказав, — смерть розлучає нас. Не лишаю вам скарбів, бо війни з ворогами спо-

рожніли нашу скарбніцю. А все ж таки візьміть собі те, що в ній лежить. Це моє останнє розпорядження.

— Котрий же син має володіти по тобі, мільостивий Володарю? — запитав воевода.

Та Володар заплющив очі і вмер.

Згодом відчинили скарбніцю і побачили там один-однісінький кам'яний горішок. Дивувалися всі, що воно означає, що такий могутній Володар, а синам у спадщину лишив тільки кам'яного горішка.

Найстарший син узяв горішка і каже:

— Поділимося ним! Я розіб'ю його на три частини, і кожний дістане третину.

Ударив його молотком раз і другий, але твердий горішок не піддавався. Тоді старший син каже:

— Навіщо він нам потрібний? Коли б хоч золотий був, а то кам'яний...

І кинув горішок під стіл. Підняв його середній син:

— Ану, може, я розіб'ю! Ти ударив двічі, а я вдарю вдсятеро більше.

Бив-бив, не розбив. Махнув рукою і сказав:

— А й справді, навіщо він нам здався? Коли б хоч срібний був, а то...

І кинув його. А найменший син підняв горішка, виніс його на замкове подвір'я і почав розбивати. Бив-бив до самого вечора й не розбив. Другого дня знов узявся до роботи, але коли сонечко зайшло, горішок був цілий-цілісінький.

— Що воно за диво? — думає найменший син. — Такий собі горішок, та щоб я його не розбив?! Мушу я йому дати раду!

А третього дня прийшли обидва старші брати і стали кепкувати:

— Каміння тобі на шляху товкти, а не Володарем бути! Що це ти, з глузду з'їхав, що кращої роботи собі не знайдеш?..

Збіглися селяни, що працюють у панському дворі, прийшов і сам воєвода, та й кажуть:

— Може б, тобі і справді кинути це діло. Не вдіяли твої брати нічого, то й ти не вдієш...

Найменший син відповідає:

— Напевно, треба мені вашої поради послухати. Тільки шкода недокінчене діло на пів дороги лишати. Ще хоч один-однісінький раз ударю...

Ударив злегка молотком, а той горішок узяв і натроє розколовся. А з нього вилетів звиток паперу. Воєвода розгорнув папір і почав читати:

Я, Володар, наказую вам виконати мою останню волю. Котрий з моїх синів цього горішка розіб'є, хай стане Володарем по мені. Бо тільки найпильніший, найвитриваліший, такий, що зневіри не знає і що чорної роботи не боїться, може зробити це. Тільки такому, що тричі по три тисячі разів ударить, цей горішок відчиняється. Заведіть його в терем і посадіть на престолі, а два інші брати хай повинуються йому!

Поклонилися всі найменшому синові, повели в терем і посадили на престолі, щоб сповнилася мудра воля старого Володаря. А воєвода дуже зрадів, що країна дістала нові́го Володаря, і сказав на радощах:

— Добрий буде Володар! Що задумає, доведе до кінця!

- Які нові́ слова трапилися тобі в тексті? Чи зрозумілі тобі їх значення?
- Хто дійові особи казки?

- Який спадок залишив Володар своїм синам?
- Кому ж удалося розколоти горішок?
- Що ж було в кам'яному горішку?
- Хто став володарем і чому?
- Як ти вважаєш, які риси характеру найменшого сина допомогли йому розколоти горішок?
- Знайди в казці слова, які можна використати для характеристики найменшого сина.
- Розділи текст казки на частини і склади план.

В а

Чи траплялися у твоєму житті випадки, коли, незважаючи на нерозуміння оточуючих, ти наполегливо займався / займалася певною складною справою? Розкажи про це.

Яка справа вимагає від людини вміння бути дуже наполегливим?

Чим наполегливість відрізняється від упертості? Скористайтесь тлумачним словником, щоб з'ясувати значення слів.

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Проклі́нувся, ві́слухавши, по́скупі́вся, поверну́вшись, сподіва́ючись, розча́рува́ння.

Фі́нська народна казка

БІДНЯКОВА РІПА

У сиву давнину жили по сусідству багатий і бідний. Якось по весні бідняк попрохав багатія позичити насіння ріпи, щоб засіяти своє поле. Багатій загадав сусідові і йому засіяти лан, а для бідняка дав одну-однісіньку насініну.

Що діяти небора́ці — вдячно прийняв і це. Правда, зауважив про себе, що багатій глузу́є з нього. Посіяв ту єдину насініну посеред свого поля. Минув час, і ось проклі́нувся па́росток, а згодом ріпа затінила все поле. Стало відомо про це диво по всіх усядах. Докотилася вість і до короля. Він запросив бідняка

на розмову й поцікавився, як це ріпа зросла неймовірно великою. Бідний розказав, як він роздобув у сусіда одну-єдину насінинку, як посіяв серед поля, як із дрібної насінинки зросла велетенська ріпа.

Віслухавши, король звелів біднякові привезти ріпу до замку, а на підмогу дав солдатів. Нарешті ріпу доставили перед королеві очі. Владика спитав бідняка, скільки він хоче за свою ріпу.

— Я не можу визначити їй ціни, хай на це буде ваша воля, — зронів бідар.

Король не поскупівся. За свою працю бідний одержав стільки срібла, скільки важила величезна ріпа. Ще виділив охоронців, які провели селянина до самого дому.

Так багато грошей бідняк ніколи не мав, от і закортіло йому визначити, скільки їх. Але в нього не було мірки, тож і пішов по неї до сусіда-багатія.

— А навіщо тобі? — ошелéшено запитав той.

— Та поміряю своє срібло. Треба ж нарешті знати, скільки маю.

Багатій не міг повірити словам бідняка, мовляв, що за вигадки. Проте мірку дав, а сам потайці пішов слідом та й принишк за дверима. Бідний таки справді міряв срібло, бо до слуху багатія долинав дзенькіт монет. Ось тоді він не витримав і зайшов до бідняцької оселі.

Отетерілий багатій побачив, що його сусіда-бідар сидить на підлозі, геть засипаний срібними монетами. Коли багатій почув, що це король так нагородив бідняка за ріпу, він нетерпляче спитав:

— А як би й собі отримати таке багатство?

— Зроби щось незвичайне, діжку, наприклад. Якщо вийде рідкісна, то, гадаю, король заплатить сповна. Ось у мене зросла велетенська ріпа, і я розбагатів.

Повернувшись додому, багатій задумався: чим би здивувати короля? Вирішив зібрати все срібло, що мав, розплавити його і зробити велику гарну срібну діжку. Так і вчинив. Сподіваючись отримати нагороду, повіз він свій виріб до замку.

«Певно, король заплатить золотом за мою дивовижну срібну річ. Адже дав біднякові срібла за якусь там ріпу», — мріяв багатій.

Що ж чекало на багатія?

Справді, короля вразив розмір срібної діжки, і він спитав багатія, скільки вона коштує. Той відповів, як йому порадив сусіда:

— Я не можу визначити ціни своєму виробу, та й незручно. Хай м'лостивий король сам скаже, чого вона варта.

Король подумав і сказав:

— Тобі, багатій людині, гроші не потрібні. От нещодавно від одного бідняка я отримав незвичайний чудовий плід — таку величезну ріпу, якої ніколи не бачив. Я подарую її тобі за цю посудину. Адже ти землероб, спробуєш і сам виростити таку ж.

Одначе багатій цією порадою не скористався. Усе його багатство пішло на оту велику срібну діжку.

Але не показав свого розчарування і подякував королю за подарунок.

Так через жадібність багатій став украй бідний, а колишній сусід-бідняк, незважаючи ні на що, пореється коло своєї землі, купленої за подаровані гроші. Живе добре й допомагає незаможним сусідам.

Неборак — людина, становище якої викликає співчуття.

Глузувати — насміхатися, ставитися зневажливо.

Зроніти — тут: тихо промовити.

- Про яку подію казка? Як довго тривала ця подія?
- Що відображає заголовок казки: тему чи головну думку?
- Назви дійових осіб казки. Хто головний персонаж?
- Які факти, події в казці свідчать про те, що багатій був жадібним?
- Визнач, яка це казка — чарівна чи соціально-побутова. Наведи докази, які підтверджують твою відповідь.

Попрацюйте в парах! Поставте одне одному запитання за змістом прочитаного твору.

Перевірте, чи уважні ви читачі. Скільки разів у тексті вжито слово **ріпа**?

Як зміниться текст, якщо розповісти його від імені головного персонажа? Підготуйтеся і перекажіть казку від імені бідняка.

Розглянь ілюстрацію. Який епізод зображено?

- Як художниця показала нам величезні розміри ріпи?
- Чи такою ти уявляв / уявляла ріпу?
- Що відбувалося до подій, зображених на малюнку? А що — після них?

Кмітливий, невгамівний, жайворонкових,
замислились, невдóвзі, всто́яв, звичайнісінькі,
вікарбуване, винахідливість.

Латівська народна казка

КМІТЛИВИЙ СЕЛЯНИН

Жив собі один до всього цікавий король.

Якось у неділю поїхав він у поле жайворонкових пісень послухати. Аж бачить, неподалік оре селянин волами ниву.

— Чого це ти у святий день працюєш? — питає король. — Чи тобі буднів мало?

— Та я, мій ласкавий пане, й не працював би, — каже селянин, — якби не було в мене отих невгамівних тридцяти двох.

— А хто ж то такі?

— Та тридцять два зуби в роті. І нам з жінкою, і п'ятьом діткам нашим щодня ними щось жувати треба.

— Роботящі в тебе руки й мудра голова, — похвалив селянина король. — Тільки гляди, нікому не кажи, хто оті твої тридцять два. Не кажи доти, аж поки сто разів мене не побачиш.

— Воля твоя, — каже селянин. — Жодній живій душі й словом не прохоплюся...

От вернувся король до свого палацу, скликав усіх вельмож і каже:

— Слухайте загадку: хто ті тридцять два, що заради них люди не тільки в будень, а й у святу неділю працюють? За три дні маєте дати відповідь. Хто відгадає — дістане щедрю нагороду. А хто виявиться нетямущим — хай іде з мого королівства геть.

Тяжко замислились вельможі. І день збігає, і другий, а хто ті тридцять два, нізачо не можуть відгадати.

От один із них, чи не найхитріший, вирішив попитати простих людей — може, вони цю клятву загадку розгадають. І невдовзі набрів на того селянина, що ниву орав.

— Я знаю, — каже селянин, — хто ті тридцять двоє, та не велено мені казати, аж поки сто раз короля не побачу.

А вельможа пристав як реп'ях: скажи та скажи. І великі гроші обіцяє, аж дев'яносто дев'ять талярів. Не встояв бідняк проти такої спокуси й розказав, що тридцять два — то зуби у людини в роті. Прибіг вельможа до короля радий-радений.

— Ваша королівська величносте, тридцять два — то звичайнісінькі наші зуби.

— І хто тебе напоумив на цю відповідь? — з підозрою запитав король. — Не вірю, щоб такий тугодум, як ти, сам здогадався.

Ніяк було вельможі критися — мусив зізнатись.

О, як це розгнівило короля! Скочив він на коня, гукнув свою варту, й помчали вони до того селянина, що в полі землю орав.

— Як ти посмів розкрити нашу таємницю, коли бачив мене не сто, як ми умовились, а один-єдиний раз? — грізно закричав він.

А селянин розклав перед ним дев'яносто дев'ять талярів, що йому вельможа дав, і каже:

— Один раз я бачив тебе живого, а дев'яносто дев'ять разів — на цих ось монетах, де твоє зображення вікарбуване. От воно й виходить точнісінько сто разів.

Нічого не лишалось королю, як похвалити селянина за кмітлівість та винахідливість, ще й своїх сто талярів йому доважити.

Переповів Анатолій Григорук

- Чому король звернув увагу на селянина?
- Чому селянин працював у неділю?
- Як вельможа дізнався відповідь на загадку?
- Чому король спочатку похвалив селянина, а потім розгнівався?
- Як селянин пояснив, що бачив короля сто разів?

Чи можна вважати вчинок селянина порушенням обіцянки? Чому?

Які риси характеру притаманні селянинові? Наведи приклади з тексту.

Прочитайте текст в особах.

Об'єднайтеся у групи. Доберіть одне з народних прислів'їв і складіть соціально-побутову казку, яка буде закінчуватися цим прислів'ям. Презентуйте свої роботи.

Жменя сміху — читачам на втіху

ПІЗНАЮ ЛІТЕРАТУРНІ СЕКРЕТИ

Гумористичні твори — це твори, у яких доброзичливо, необразливо висміюються якісь вади, кумедні риси в характері та поведінці людей чи тварин.

Як гумор художніх творів допомагає позбутися недоліків?

Прочитай вірш мовчки.

Галина Малик

МАВПИНІ ІМЕНІНИ

Мавпа сонячної днини
святкувала іменини.
Тісто на книшці місила,
в гості друзів запросила.
Ось до Мавпиної хати
стали гості прибувати.
Ноги чемно витирали,
подарунки віддавали.
Розгорта вона пакунки,
витягає подарунки,
морщить носа, розглядає
і гукати починає:
— Носоріг — кривий ріг,
несмачний твій пиріг!
Подивися, Дикобраз,
вже гнилий твій ананас!

Ти букет свій, Удав,
краще б козам згодував!
Тут колючий Дикобраз
не стерпів таких образ.

Із-за столу перший встав,
а за ним поповз Удав.
І за декілька хвилин
всі пішли із іменин.
Мавпа за столом сидить: на столі букет лежить,
і пиріг, і ананас,
лимонад стоїть і квас,
є компот і книші...
А навколо — ні душі!

Книш — пиріг, начинений гречаною кашею та вареною картоплею.

- Якою показала себе Мавпа на своїх іменинах?
- Якими словами можна схарактеризувати її поведінку?
- Хто прийшов привітати Мавпу з днем народження? Назви гостей у тій послідовності, у якій вони з'являлися в тексті.
- З яким настроєм гості прийшли на день народження? А з яким пішли?
- Над чим змушує замислитися вірш?
- Чи ви інколи своїми вчинками не схожі на цю Мавпу?

Анатолій Григорук

ГАВРИКІВ ОКЕАН

У ванні кораблика Гаврик пускав,
і ванна йому уявлялась як став,
чи навіть озерце. А то і калюжа,
в якій і поплавати можна не дуже.
От він і подумав: «Відкручу-но кран —
і стане справжнісінький тут океан!»

Вода, як шалена, із крана біжить,
уже не спинити її ні на мить.
Вже хвилі вирують і б'ють через край,
вже круг рятувальний мерщій подавай!
Полундра! Аврал! Небезпека! Біда!
Затоплює все невгамовна вода!
Із поверхів нижніх сусіди біжать,
«Рятуйте! Потоп!» — на весь голос кричать.

Летять аварійки й пожежні машини,
під стіни будинку підводять драбини,
і спритно долають щаблі верхолази,
що нас із біди виручають щоразу...

Кінчилось все добре. Воно й зрозуміло,
адже рятувальникам звичне це діло.
Працюють тут люди відважні й завзяті,
з них кожному приклад годилось би брати.

Мені не відомо, чи наш «капітан»
в той день нещасливий здолав океан,
чи мав із тих мандрів хоч краплю утіхи...
Та знаю одне: він дістав на горіхи.

Полу́ндра — застережливий вигук у мові моряків, який означає: «Бережись!», «Небезпека!».

Авра́л — термінова робота на судні, що виконується всім екіпажем.

Щабель — горизонтальна планка у драбині.

- Що уявляв Гаврик, коли пускав кораблика у ванні?
- Чому хлопчик вирішив відкрутити кран на повну силу?
- Чому сусіди з нижніх поверхів прибігли до Гаврика?
- Які служби приїхали рятувати будинок?

🔍 Як автор ставиться до рятувальників? Прочитай слова, що описують їхню роботу.

- Чому автор у назві вірша використав слово **океан**, а не **потоп**?

💬 Який фразеологізм ужито у вірші? Поясни його значення.

У жартівливих віршах можна дати волю фантазії й вигадати що завгодно. Прочитай і пригадай, як такі вірші називаються.

Лілія Гудзь

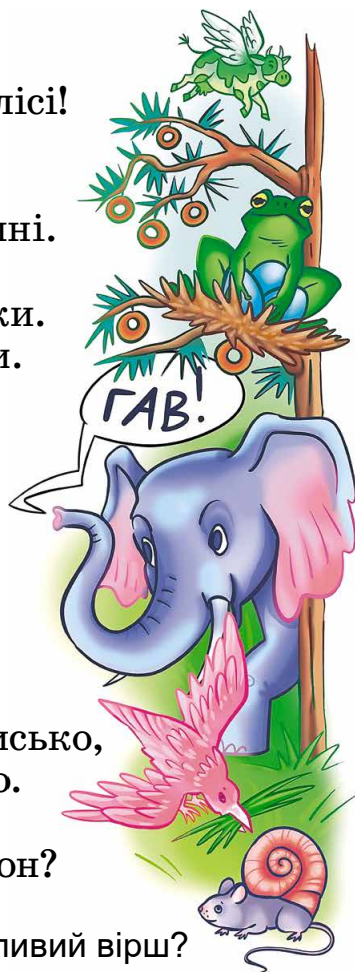
* * *

Погляньте, що коїться в нашому лісі!
Виросли груші смачні на горісі,
На дубі дозріли сливи та вишні.
На соснах з'явилися бублики пишні.

На пні примостились малі огірочки.
На липі зросли кучеряві грибочки.
Жабка в гніздечко яєчка кладе.
Метелик в траві павутину пряде.

Мишка на спині хатинку везе.
Зайчик під деревом кістку гризе.
Пасеться у лузі рожева ворона.
Цвірінькає з гілки зелена корова.

У нірці сховався маленький вовчисько,
на нього полює зубатий зайчисько.
На цуцика грізно гавкає слон.
Хто мені скаже — це правда чи сон?

- З якою метою створено цей жартівливий вірш?
- Що тебе найбільше розсмішило?

Розглянь малюнок до вірша. Знайди те, що є у вірші, але не зображено на малюнку.

Попрацюйте в парах! Спробуйте виправити кожен рядок вірша так, щоб він відповідав дійсності.

Вибери тему (наприклад, «Школа навпаки» чи «Місто диваків») і склади свою жартівливу розповідь.

Ти вже знаєш, що літературна казка, на відміну від народної, має автора.

Візьми до уваги, що літературна казка може бути не тільки прозовим, а ще й віршованим твором.

Василь Симоненко

ПОДОРОЖ У КРАЇНУ НАВПАКИ (Скорочено)

Лесик, Толя й два Володі сумували на колоді.

Лесик скържився: «Хлоп'ята, страх як тяжко
жить мені —

слухай маму, слухай тата, умивайся день при дні.
Ох і тяжко жить мені!»

Толя теж сидить бідуює, вилива жалі свої:

«Дуже Тоня вередує, розважай весь час її...»

А Володя скіглить: «Тато змусив квіти поливати...»

І зітхає вся четвірка: «Як нам тяжко, як нам гірко!»

Раптом трісь — і перед ними бородань малий
з'явивсь,

хитруватими очима на четвірку він дививсь.

І сказав до них суворо цей химерний чоловік:

«Я почув про ваше горе й через доли,

через гори свою бороду волік —

поспішав мерщій сюди виручати вас з біди.

Недалеко звідсіля є чудна одна земля —

там ні дня нема, ні ночі, кожен робить там, що
схоче...»

Тут всі четверо до нього: «Поможіть нам, допоможіть!

Як пройти в оту країну, розкажіть нам, розкажіть!»

«Поможу я вам охоче, — каже власник бороди, —

ви на мить заплющіть очі — я відправлю всіх туди».

Тільки так усі зробили, всіх як вітром підхопило,
закрутило, завертіло, заревло і загуло
й над степами, над лісами аж під небом понесло!
Як розпліушили всі очі, закричали: «Тру-лю-лю!
Я роблю тепер, що схочу, що захочу, те й роблю!
Ми потрапили-таки у країну Навпаки!»
Ну а цей чудесний край для малечі просто рай:
там в річках тече чорнило, там ніхто й не чув про
мило!

Всі замурзані по вуха, галасують всі щодуху,
оком чують, вухом бачать, догори ногами скачуть.
Сажотруси хати білять, землеміри небо ділять,
косарі дерева косять, язиками дрова носять.
Взявши торби, малюки ходять в небо по зірки.
Наберуть їх повні жмені, ще й напхають у кишені
і додолу з неба — скік! — хто на скирту, хто на тік.
Лесик, Толя, два Володі, як малі телята в шкоді,
цілий день брикали, грались, реготали і качались,
то з якимись хлопчиками воювали галушками,
то в густих чагарниках танцювали на руках.
І кричали: «Тру-лю-лю! Що захочу, те й роблю!»
Потім, стомлені й щасливі, спали, висячи на сливі.
Одіспавшись, ласуни рвали з дуба кавуни
і з кущів серед левад смакували шоколад.
Якось їх біля млина стріла гвардія чудна —
ці вояки в штанях синіх верхи їхали на свинях.

«Хто такі? — спитав похмуро найстрашніший
мацапу́ра. —

Це пере́вертні, не діти! Гей, хапайте їх, в'яжіте!»

І вояки той наказ так і виконали враз.

Та й погнали небора́к до палацу Невмивак.

Ждав їх в будці для собаки цар Великий
Невмивака —

він найстаршим тут вважався, бо сто років
не вмивався.

Як побачив цар малих, закричав, завив на них:

«Що це в біса за проя́ви? В них праворуч руки праві?!

Чом вони очима бачать? Що це, слуги мої, значить?

Треба їх обмити чорнилом, бо від них одгонить милом.

Потім всім їм для науки треба викрутити руки,
ще й відтяти треба вуха та навчить очима слухать.

Лиш тоді ці диваки зможуть жити в Навпаки.

А тепер цих недотеп замуруйте в темний склеп!»

Так, зіпершись на ломаку, гаркнув грізний
Невмивака,

і дітей всіх чотирьох слуги кинули у льох.

У льоху́ в холодній тиші шаруділи сонні миші,
од стіни та до стіни сновига́ли таргани

і, забившись в кутки, прями пряху павуки.

Пронизав усіх хлоп'ят страх нечуваний до п'ят,
тож всі четверо щосили у тюрмі заголосили.

І від тих солоних сліз льох увесь по швах поліз.

Спершу стіни тануть стали, потім двері з цукру
впали.

І щаслива дітвора з криком радісним «УРА!»
задала стрімкого дьору од царя страшного з двору.
А вояки в штанях синіх мчалися слідом на свинях
і кричали, й докоряли, й помідорами стріляли.
Ось-ось-ось були б спіймали, але свині раптом стали
й повернули до лози смакувати гарбузи.
Як вояки не галділи, свині й слухать не хотіли —
тільки рохкали й хрумтіли, гарбузи все їли, їли.
А наївшись, як одна, всі чкурнули до багна.
Тож вояки всі чимдуж мчали слідом до калюж
та благали: «Любі паці, вже пора ставать до праці!»
Свині добре все це чули, та й бровою не моргнули
і пролежали в багні дві секунди ще й два дні.
А тим часом наші діти мчали, мов несамовиті,
через поле й сінокіс та й потрапили у ліс...
«Ой! Ой! Ой! Де наші мами, що без них

тут буде з нами?»

... Розізлився Невмивака, що зірвалася атака,
і звелів поставить, клятий, круг поляни вартових,
щоб зухвальців упіймати — хай чи мертвих, чи
живих!

Він сказав: «Дітей схопіть і в чорнилі утопіть!»
І вояки в штанях синіх сновигáli скрізь на свинях,
доглядали, щоб малечі не було шляхів до втечі.
Ну а діти, бідні діти, стали худнути, марніти,
стала їх бороти втома, закортіло всім додому.
І зітхала вся четвірка: «Як нам тяжко! Як нам гірко!»
Раптом трісь — і перед ними бородань малий
з'явивсь.

Хитруватими очима на четвірку він дививсь.
«Хто із вас додому хоче, — каже власник бороди, —
хай лишень заплющить очі — віднесу його туди...»
Тільки всі отак зробили, всіх як вітром підхопило,
закрутило, завертіло, заревло і загуло

й над степами, над ярами попід небом понесло!
Як розплющили всі очі, гульк — уже в своїм дворі!
Їх стрічають, обнімають і бабусі, й матері.
І кричать мандрівникі: «Нас тепер ніяким дивом —
навіть бубликом красивим! — не заманите ввіки
у країну НАВПАКИ!»

Химéрний — чудернацький.

Мацапу́ра — неохайна або незграбна людина.

Проя́ва — чудо, дивина; те, що викликає великий подив.

Льох — тут: приміщення для ув'язнення.

- Чим були незадоволені хлоп'ята?
- Як вони опинилися у країні Навпаки?
- Якою була ця країна? Чим вона сподобалася хлопчикам? Прочитай епізод, у якому автор розповідає про це.
- Як хлопці потрапили до палацу Невмивак?
- Як хлопчикам вдалося вибратися з темного льоху?
- Як закінчилися пригоди хлопчиків у країні Навпаки і який висновок вони зробили для себе?
- Прочитай ті епізоди твору, які викликали в тебе усмішку.
- Розкажи про ті епізоди, коли ти співчував / співчувала дітям.

Як правильно назвати прочитаний тобою твір за жанром? Наведи докази, які підтвердять твою відповідь.

Об'єднайтеся у групи. Оберіть тему проекту.

- Підготуйте виставку книжок — гумористичних творів українських письменників та письменниць. Підготуйте презентацію однієї з книжок так, щоб зацікавити нею своїх однокласників та однокласниць.
- Напишіть гумористичний твір про веселу історію, яка трапилася у вашому житті. Навчіться з гумором про неї розповідати.

Краса і сила поетичного слова

ПІЗНАЮ ЛІТЕРАТУРНІ СЕКРЕТИ

Вірш — це невеликий поетичний твір, який відзначається особливим ритмом, найчастіше — римуванням рядків. Бувають вірші і без рим.

Ріма — співзвучне закінчення слів у віршованих рядках.

Прочитай вірш мовчки.

Олександр Олесь

ЛІС ВОСЕНИ

Давно вже скошені лани,
стоять степи похило,
а в лісі, в лісі восени
так любо ще, так мило.
На липах листя золоте,
тріпоче понад вами,
неначе знову ліс цвіте
осінніми квітками.

Там наче макові квітки
на гілці зайнялися,
там наче жовті нагідки
промінням пройнялися.
Тут в росах квіти лісові,
там струмені прозорі,
ось кущ біліє на траві,
як шум на синім морі.

Там шпак доспівує пісні,
всю душу виливає,
якісь брехеньки голосні
сорока розпускає.
Ось жовтий лист на зайця впав,
і заєць стрепенувся,
схопивсь, на задні лапки став
і вбік кудись метнувся.
Он ледве чутно ходить лис.
То зникне між травою,
то вгору дивиться кудись
і крутить головою.
Навколо листя золоте
тріпоче понад нами,
неначе вдруге ліс цвіте
осінніми квітками.

- Яку красу помітив поет? Що його зачарувало?
- Які рядки вірша свідчать про те, що поету подобається осінній ліс?
- Що почув поет у лісі? Прочитай.
- У яких рядках змальовано життя у русі? Прочитай.
- Як автор передав полохливість зайця, обережність лиса?
- Знайди в тексті порівняння. Чому поет дібрав саме такі порівняння?
- Підготуйся до виразного читання вірша.

Створи власний пейзаж осіннього лісу. Використовуй у ньому порівняння.

Ліна Костенко

ЗДИВОВАНІ КВІТИ

Сю ніч зорі чомусь колючі,
як налякані їжачки.
Сю ніч сойка кричала в кручі,
сю ніч ворон сказав: «Апчхи!»
Сю ніч квітка питала квітку:

— Що ж це робиться, поясни?
Тільки вчора було ще влітку,
а сьогодні вже восени!

- Про що розповідає поетеса?
- Якими видалися поетесі зорі? З ким вона їх порівнює? Чому саме з наляканими їжачками?
- Що здивувало квітку? Прочитай.
- Як квіти відчули, що вже осінь?

Ліна Костенко

ВЖЕ БРА́МИ ЛІТА ЗАМИКАЄ ОСІНЬ...

Задощіло. Захлюпало. Серпень випустив серп.
Цвіркуні й перепілочки припинили концерт.
Чорногуз поклонився лугам і садам.
Відлітаючи в Африку, пакував чемодан.
Де ти, літо, поділось, куди подалось?
Осінь, ось вона, осінь! Осінь, ось вона, ось.
Осінь бра́ми твої замикала вночі,
погубила у небі журавлині ключі.

Бра́ма — великі ворота.

- Які картини природи ти уявив / уявила, читаючи вірш?
- Знайди в тексті вірша слова, які вказують на кінець літа. Як ти їх розумієш? Який настрій викликають ці рядки?
- Прочитай перших два речення. Яку картину природи вони допомагають уявити?
- Про що запитує Ліна Костенко у вірші? Як ти відповів би / відповіла б? А як відповідає поетеса?

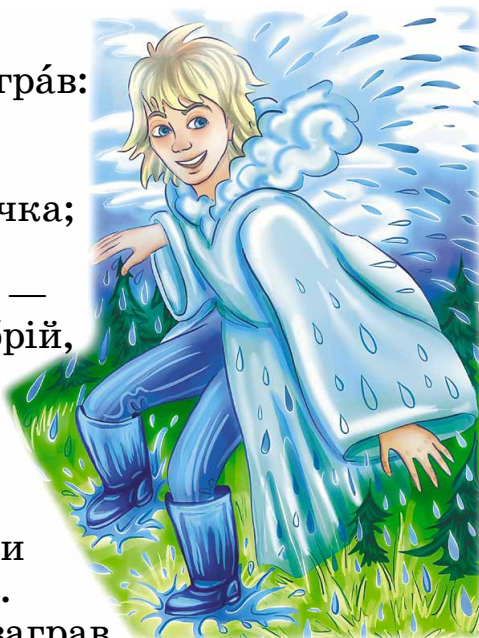

Послухайте вірш.

Андрій Малишко

ДОЩИК

Віхопивсь дощик поміж загра́в:
чоботи сині, синя сорочка,
сині мелодії понапина́в
з неба широкого аж до лісочка;
синіми стрілами закреса́в,
сині листочки дрібно писав —
людям, озерам, лукам за обрій,
ох і смішний же!
І добрий-добрий!
І запро́зорились водні гу́щі,
і посміхнулися темні пу́щі,
навіть дуби із важкої породи
чухали голови від насолоди.
...Віхопивсь дощик поміж загра́в.

Загра́ва — відблиск яскравого світла.

Закреса́ти — тут: почати сліпуче виблискувати.

- Які картини постали у вашій уяві, коли слухали вірш?
- Які незрозумілі слова трапилися вам у вірші? Дізнайтеся їх значення.
- Яким кольором наповнена описана у вірші картина природи? Чому поет обрав саме цей колір?
- Якими діями, властивими людині, поет наділив дощ, пущі, дуби?
- Знайди рими в рядках вірша.

Який настрій викликав у автора дощ? Доведи свою думку словами з вірша.

Дізнайся з допомогою дорослих, які поезії Андрія Малишка стали піснями.

ДЯДЬКО ДОЩ

Дядько Дощ стоїть над лісом —
неба велетень сяга́.

Він сміється, мов залізом
дудоніть: — Га-га! Га-га!
Одягнувся, мов на свято,
запорізький в нього шик:
тучі шапка сивувата,
блискавки червоний шлик.

Довжелізнi срібні вуса
люто вітер розвіва.
І тремтить пшениця руса,
і втіка́ за горб трава!

Шик — особлива вишуканість у манері триматися, одягатися.

Шлик — конусоподібний верх козацької шапки, що звисає вниз.

- Яким побачив дощ поет?
- Як ти думаєш, поет описав дрібний дощ чи зливу? Чому ти так вважаєш?
- Яким ти уявляєш цей казковий дощ?

Знайди слова, які передають звуки, барви, силу літньої зливи.

Розглянь малюнок Анни Загорської до вірша. Що нового він відкриває читачам?

- Зіставте вірш та ілюстрацію до нього. Чи в усьому ви згодні з художницею?

Порівняйте вірші Андрія Малишка «Дощик» і Дмитра Павличка «Дядько Дощ». Простежте, якими словами описаний дощ в обох поетів.

ГРІМ

Була гроза, і грім гримів,
він так любив гриміти,
що аж тремтів, що аж горів
на трави і на квіти.

Грім жив у хмарі, і згори
він бачив, хто що хоче:
налив грозою грім яри,
умив озерам очі.

А потім хмару опустив
на сад наш на щасливий
і натрусив зі сливи слив,
щоб легше було сливі.

Та тут до грому навздогін
заговорила груша:

«Трусніть і грушку, дядьку грім,
бо важко мені дуже...»

І дядько грім сказав собі:

«Потрушу я і грушу,
бо небеса вже голубі
я покидати мушу».

- Назви персонажів вірша. Хто його головний герой?
- Якими діями, властивими живій істоті, наділив автор персонажів вірша?
- Прочитай вірш уголос, вслухаючись у звучання слів. Якими звуками наповнений твір?
- Прочитай слова: **гроза, грім, гримів, тремтів, горів, у хмарі, згори, яри, груша, трусніть**. Які звуки найчастіше в них повторюються? Що хотів передати поет частим повторенням цих звуків?

Знайди в тексті вірша інші слова, які допомагають «почути грім».

- Яку пору року зображено у вірші? Доведіть свою думку словами вірша.

Мандрівка, материків, навколосонячна.

Прочитай заголовок вірша. Як ти вважаєш, про що він?

Анатолій Качан

ЛЕТЮЧИЙ КОРАБЕЛЬ

Із року в рік навколо Сонця,
мов корабель, пливе Земля.
Ми — юнги, юні охоронці,
матроси цього корабля.
Тут батьківщина всіх народів,
тут народились я і ти,
і Місяць — іграшка природи —
над нами сяє з висоти.
Під знаком доброї прикмети
пливуть на палубі Землі
сусіди наші по планеті —
дельфіни, зубри, журавлі.
Ставай на вахту разом з нами,
пильнуй, щоб п'ять материків
були сповиті не димами,
а синім диханням лісів.
Поглянь: цвітуть сади в долині,
виходить з берегів Дунай.
Від гір до моря, Україно,
весні ворота відчиняй!
Знов до північної півкулі
птахи несуть пісні свої.
Щодня в садах кують зозулі,
щебечуть, тьохкають гаї...
Зелений лист тремтить на гілці,
мов стяг на щоглі корабля.
В навколосонячній мандрівці
нехай щастить тобі, Земля!

Юнга — підліток на судні, що навчається морської справи, готується стати матросом; молодший матрос.

- Із чим поет порівнює Землю?
- Кого поет називає матросами цього корабля?
- Чому Земля — батьківщина всіх народів?
- До чого нас закликає поет?
- Чому ми всі маємо бути охоронцями цього корабля?
- Чи погоджуєшся ти із закликом поета?

В
е
А

Що Анатолій Качан бажає Землі? А ти?

Прочитай мовчки. Пригадай, як називаються такі вірші.

Василь Дóвжик

Грізну хмару-гromовицю
розірвала блискавиця,
і в ту ж мить — гучний удар!
Мов гора упала з хмар!

Тетяна Лісенко

Барвами ніжними сяє,
усмішки в нас викликає,
знову у травні бує
озеро духмяних зірочок.
Кущ цей називається

Любов Сердúнич

О, вона — перлина моря!
Дуже тепла й неозора!
Едельвейсом квітне зранку,
сонцем тішить і голубить.
А це місто кожен любить!

Ніна Колодяжна

Вітер взявся танцювати
і злітає аж до хмар.
Хутко зі сніжинок вата
обліпила наш ліхтар.
Ледь дістався до села,
а вона мела й мела.

Ніна Колодяжна

Мерехтять бурульки кришталеві.
Обіймає заметіль дерева.
Розписи чарівні на вікні.
Охопив рипучий землю сніг.
Змерзла річка в крижанім вбранні.

- Спробуй себе в ролі поета / поетеси. Склади свій акровірш.

Прочитай вірш-загадку.

Галина Малик

ХТО ЩО БАЧИТЬ?

Ось іде дідуган із пухнастим хвостом
кіт смугастий рікою пливе під мостом
пароплав з капітаном з дупла вигляда
дятел в шапці червоній кричить: куд-куда
наша курка ряба з'їла сіна стіжок
однорога корова трусить білий сніжок
чорна хмара-примара вичищає димар
сажотрус на даху вчить новенький буквар
першокласник Іван всі ці бачить дива
той, хто носить зі школи з правопису «два».

- Де треба поставити коми?
- Як ти вважаєш, чому поетеса так назвала свій вірш?

Поставте уявні коми і прочитайте вірш, роблячи потрібні паузи.

Непóспіхом, наспівуючи, чимчикувала.

Григорій Фалькóвич

НЕПОСПІХОМ, НАСПІВУЮЧИ БАХА

Непóспіхом, наспівуючи Баха,
кудись чимчикувала черепаха.
А десь по справах біг сусідський кіт,
муликаючи супермодний хіт.

А їм назустріч рухалась гадюка —
вона повзла й насвистувала Глюка.
А у навушник — не попсу, не джаз —
народну пісню слухав дикобраз.

Я теж кудись ішов, хоч не співав —
я слухав тишу і розкошував.

Хоч не в усіх однакові смаки,
я з усіма дружив би залюбки.
А ти?

Йогáнн Себастья́н Бах — німецький композитор.

Кристо́ф Глюк — австрійський композитор.

- Яку музику слухали герої вірша?
- Яку музику любиш ти? А твої друзі?
- Яку важливу думку висловив поет в останніх рядках вірша?

Що ти відповіси на запитання автора?

Чому важливо поважати смаки інших людей?

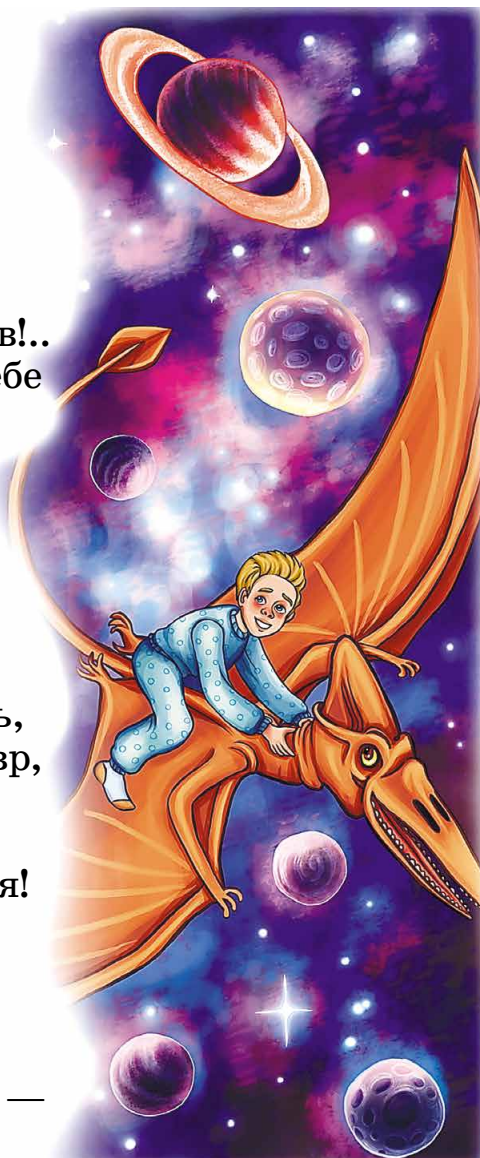

Птеродактиль, сенбернари, фокстер'єри, знепритомнів, очу́няв.

Анатолій Косте́цький

У СУЗІР'І ГОНЧИХ ПСІВ
(Фантастично-новорічна
пригода)

Вчора, точно серед ночі,
в нуль годин і нуль хвилин
раптом я розплющив очі,
бо відчув, що не один:
з новорічної ялинки
хтось чужий на мене зіркав!..
«Хто ви?» — вичавив я з себе
і від жаху аж зомлів.
«Прилетіли ми до тебе
із сузір'я Гончих Псів!..» —
я у відповідь почув
і про жах умить забув,
бо углédів на ялині
три небачених створіння:
перше — наче птеродактиль,
друге — справжній динозавр,
ну а третє — що й казати!..
Я нічого й не сказав...
Ще й регочуть: «Не лякайся!
Ми — свої! Чого зомлів?!
Хочеш з нами прокататись
до сузір'я Гончих Псів?»
Хоч було це серед ночі,
мовив я: «Звичайно, хочу!» —
тут же писк якийсь почув

і відчув, що я лечу!
Скільки часу ми летіли,
я не знаю — не лічив,
та невдовзі опинились
у сузір'ї Гончих Псів.
Там доставили мене
на одну з його планет.
А на ній усе казкове:
розказать — не стане й дня!..
Там я бачив — от вам слово! —
сто мільйонів цуценят:
сенбернари, фокстер'єри,
ко́лі, пуделі, боксери,
ла́йки, до́ги, водола́зи...
Не назвеш усіх одразу!
Розгубився я — та й годі...
Тут, на мій одвертий подив,
три небачені створіння
в унісон заговорили:
«Не дивуйся! Тут у нас
феї всього світу
вибирають цуценят
на дарунки дітям,
щоб у новорічну ніч
рознести їх...»

«І мені!» — я з надією сказав.
«Так», — промовив «динозавр».
«А чого тут дивуватись?» —
усміхнувся «птеродактиль».
Кинув третій: «Вибирай:
стане пес твоїм — і край!»
Я від щастя знепритомнів...
А очу́няв — я вже вдома,
все — як завше, але тільки...
Хтось заскімлив з-під ялинки!
Я підскочив — дивина! —

під ялинкою — щеня:
волохате, капловухе
ще й усе руде — як є!
Я схопив його на руки
і спитав: «А ти чие?»
А воно мене — лизь-лизь:
та твоє ж, мовляв, дивись!..
Спалахнуло в домі сонце —
стільки радості мені!
І чи правда це, чи сон це
був у новорічну ніч —
не замислювався я,
бо у мене
є щеня!

- Про що ти прочитав / прочитала?
- Хто герой-оповідач у творі?
- Коли і куди хлопчик здійснив подорож? Розкажи, як він туди потрапив. Кого він там побачив?
- Що в тексті сказано про те, чому на планеті було так багато різних цуценят?
- Породи яких песиків бачив герой твору на планеті?
- Чим закінчилася пригода?
- Які слова свідчать про те, що головний герой дуже зрадив подарунку?

Знайди і прочитай опис цуценяти.

- Які епізоди твору здалися тобі найцікавішими?
- Які запитання тобі хотілося б поставити головному герою твору?

Знайди в енциклопедії чи інтернеті інформацію про те, чи існує насправді сузір'я Гончих Псів. Підготуйся про це розказати.

Попрацюйте разом! Створіть комікс за сюжетом фантастично-новорічної пригоди Анатолія Костецького «У сузір'ї Гончих Псів».

Дивосвіт літературної казки

Які літературні казки ви вже читали?

- Назвіть спільні та відмінні риси народної та літературної казки.

Аліна Туз

ЧАС БАЖАНЬ

Денис та Максим поверталися додому після школи.

Лютнева погода не тішила: снігу не було, тут ще й хмари набігли. Залопотіли поволі важкі краплини, а за кілька хвилин дощ стояв стіною.

— Треба ховатися! — гукнув Максим і потягнув друга до найближчої крамнички з вивіскою «Час бажань». Зсередини крамничка виявилася великою, наче супермаркет! Ряди з товарами не мали краю, а стелю закривали пухнасті хмарки.

— Ласкаво просимо до «Часу бажань»! — пролунав привітний голос. Хлопці озирнулися. Перед ними стояв високий пан у фраку, циліндрі та з електронним табло на грудях:

— Дозвольте представитися, я — Циферблат, головний продавець! Ви, мабуть, уперше у нашому магазині?

— Так, ми... ми лише ховаємося від дощу. У нас немає грошей на покупки, — попередив Максим.

— Шановні, вам неймовірно пощастило! — проголосів Циферблат. — Ви потрапили до єдиного у світі магазину, де не потрібні гроші. Жодної копійки!

— Хіба таке буває? — не повірив Денис.

— Можна просто брати, що хочеться, й нічого не платити? — перепитав і Максим.

Циферблат усміхнувся:

— Ну, хлопче, це було б занадто добре. Тут розплачуються часом.

— Це ж як? — здивувався Денис.

— От, наприклад, цей дивовижний червоний гіроборд коштує 8 місяців.

— Що це означає? — не зрозуміли друзі.

— Щоб купити такий гіроборд, ваші батьки мали б заощаджувати гроші вісім місяців. Тому така ціна. Зрозуміло?

Хлопчики мовчки кліпали очима. Усе що завгодно вони можуть отримати тут і зараз в обмін усього тільки на час.

— Тож нумо купувати! — вигукнув нарешті Максим.

— Почекай, — притримав його за рукав Денис. — А як ми знатимемо, скільки витратили часу?

— О, не хвилюйтеся! — заспокоїв Циферблат. — Коли візьмете наш візок і покладете в нього першу покупку, у вас на долоні висвітиться рахунок. Тож ви точно знатимете, скільки часу витратили. Та й ви самі це відчуєте.

— Ходімо, ходімо! — підстрибував від нетерпіння Максим.

— Уперед, хлопці! — підбадьорив продавець. — «Час бажань» трапляється не щодня і не кожному. Завтра його тут може й не бути. І, мало не забув, ми зачинаємося рівно о 17:00. Це означає, що у вас на покупки є одна година. Час пішов!

У Циферблата на грудях висвітився час: 01:00:00. Почався зворотний відлік: 00:59:59, 00:59:58, 00:59:57... Хлопці вхопили по візку й помчали вглиб магазину.

Гіроборд — двоколісний скутер, вуличний електричний транспортний засіб, гіроскутер.

- Хто головні персонажі твору?
- Як хлопці потрапили до незвичайної крамниці?
- Якої пори року відбувалася описана подія? Доведи свою відповідь словами з тексту.

Поділіться міркуваннями про те, як ви розумієте вислови **«дощ стояв стіною», «розплачуватися часом»**.

Чи хотіли б ви потрапити до такого магазину? Чому?

* * *

Друзі рвонули в ряд спортивних товарів. Максим ухопив з полиці скейт, який коштував усього 3 місяці, а Денис — самокат за 2 місяці. Тільки-но хлопці поклали покупки до візків, на долонях у них яскраво засвітилися зелені цифри: 00:03:00 — у Максима та 00:02:00 — у Дениса.

— Прикольно! — вигукнув Максим. — Де тут ігрові приставки?

— Дивися! Тут написано «Програміст», — Денис показав на полицю.

Там стояла скляна кулька завбільшки з футбольний м'яч. У ній сидів перед комп'ютером чоловічок. Дивлячись на монітор, він швидко друкував і пив каву.

— Точно, програміст, — підійшов до полиці Максим. — Ціна 7 років.

Праворуч та ліворуч, зверху і донизу на полицях стояли прозорі скляні кулі з маленькими, наче ляльковими, фігурками. Вони щось робили й не звертали уваги на хлопців.

— Дизайнер, сантехнік, науковець, бухгалтер, менеджер, боксер, — читав Денис.

— Це — ряд професій, — здогадався Максим.

— Я хотів би бути письменником, — замріяно мовив Денис.

— О, знайшов письменника! — показав на одну з кульок Максим. — Ціна 10 років!

— Так багато! — зітхнув Денис.

— Ходімо далі!

Денис неохоче відійшов від бажаної кульки, і хлопці покотили візки далі.

Праворуч на полицях вішикувалися книжки, а ліворуч виблискували екранами телефони, комп'ютери, ігрові приставки, планшети.

— Ну нарешті! — вигукнув Максим і побіг до гаджетів.

— До закриття магазину лишилося 40 хвилин, — пролунав приємний голос.

— Максиме, я піду книжки подивлюся. Час іде! — гукнув Денис до товариша.

Книжки коштували недорого — 10 днів, місяць. Хлопець ледь не забув про час. А коли глянув на долоню, зелені цифри показували: 00:06:10 (6 місяців та 10 днів).

— Максиме, я вже! — гукнув Денис і повернувся до гаджетів.

Але Максима не було! Денис озирнувся, тоді побіг уздовж ряду. Нікого. Настрій у Дениса зіпсувався. Без друга у величезному магазині було якось моторошно.

— Зачекаю його біля каси, — подумав Денис та побіг до виходу.

Він минав полиці із заманливими речами: маскою для дайвінгу (4 місяці), наборами ЛЕГО (від 10 днів до 3 років), будинком із басейном біля лісу (25 років!)... Але хлопець був занадто стривожений, щоб думати про покупки.

Аж ось і вихід! Каси ніде не видно. І Максима немає. Посеред дороги височить здоровенне дзеркало в чорній рамі, а біля нього очікує довгов'язий Циферблат.

Денис підкотив візок до нього:

— А де ж каса? І де мій друг?

— Спокійно. Ось каса, — Циферблат показав на дзеркало. — Коли пройдеш крізь Дзеркало бажань, воно відніме час за твої покупки. Знаєш свій рахунок?

— Так, 6 місяців та 10 днів, — показав долоню Денис.

— Добре. А от твого товариша ще немає. У нього лишилося 7 хвилин і 2 секунди, щоб встигнути. — Циферблат показав на свої груди.

— Він міг забути про час!

— Магазин зникне рівно о 17:00. — Циферблат показав рукою назад. Білі хмарки під стелею перетворилися на сірий туман і сховали кілька рядів.

Денис був у розпачі, він почав голосно гукати друга:

— Максиме! Сюди! Максиме!

Табло Циферблата показувало 00:05:19.

- Як ти вважаєш, куди подівся Максим?
- Чи встигне він повернутися?

* * *

Аж раптом у проході показався кремезний чолов'яга з рудою бородою. Він ледве штовхав перед собою повний візок. Денис завмер від здивування. Виявляється, у магазині був ще один покупець? А де ж Максим?

Тим часом чолов'яга дістався до каси:

— Я тут! Поглянь, Денисе, стільки добра набрав!

Денис придивився до чоловіка. На ньому були Максимові джинси та кросівки. На обличчі задоволена усмішка.

— Максиме? Це ти?! — скрикнув Денис.

— Я. А хто ж іще? — здивувався дядько.

— У тебе ж борода!

— Не може бути! — не повірив Максим і раптом побачив своє відображення у Дзеркалі бажань.

— Що це зі мною сталося?

— А покажіть-но, будь ласка, долоню, — попросив Циферблат.

Максим простягнув ручищу. На ній світилося 32:11:03!

— 32 роки 11 місяців і 3 дні! — проголосив Циферблат. — Тоді зрозуміло: Максим став дорослим, бо витратив на покупки майже 33 роки.

Денис схопився за голову. Максим — за серце. А головний продавець — за візок з горою речей:

— Айфон за 2 роки, подорож довкола світу за 6 років, ЛЕГО-містечко всього за рік... Упевнений, що рахунок правильний, — підтвердив Циферблат.

— І я що, лишуся таким старим?! — жажнувся Максим. — Мене ж мама не пустить додому! Я не зможу гратися з Денисом. І маю тепер ходити на роботу замість школи? Та я ж не вибрав жодної професії...

Продавець незворушно пояснив:

— Твої бажання вартують дорого. Тут дуже цінні речі найкращої якості. І їх чимало. Ти пройдеш крізь Дзеркало бажань, отримаєш все та залишишся дорослим. До речі, — Циферблат показав на табло, — магазин зачиниться рівно через 1 хвилину 17 секунд.

Він кивнув головою на стіну туману, яка вже впритул підступила до каси.

— Ти ж можеш не купувати весь цей віз! — отямився Денис.

— Але тут класні речі! Я що, марно це все тягнув?! Ну хоч скейт! — Максим заходився шукати скейт на дні візка.

— 26 секунд до закриття, — попередив Циферблат.

— Не встигнеш! Через твою жадібність ми зараз пропадемо! — гукнув Денис.

Максим озирнувся. Сіре ніщо було за кілька кроків.

— Хай йому грець! — розсердився Максим.

— Ходімо звідси!

Дорослий Максим підняв друга однією рукою, вхопив його візок другою та пірнув у Дзеркало. За мить хлопці стояли на знайомій вулиці. Денис із книжками та самокатом. Максим з порожніми руками. Зате вигляд мав на свої повні 9 років.

— Ура! Пронесло! Я знову я! — Максим підстрибнув від радості й кинувся обіймати Дениса.

- Як хлопчики розпорядилися своїм часом? Хто врешті отримав більше?

- Як би ти вчинив / вчинила на місці Максима біля Дзеркала бажань?
- Що б ти придбав / придбала у магазині «Час бажань»?
- Скільки власного часу ти б наважився / наважилась віддати за свою покупку?

В
е
а

Які запитання тобі хотілося б поставити персонажам цієї казки?

- Як ти думаєш, з якою метою авторка розповіла цю історію?

Послухайте «Казку про пінгвіна, який хотів літати», яку написала **Олена Кукуєвіцька**.

- Хто є героями цієї казкової історії? Назви одним словом.
- Де вона відбувається?
- Хто головний персонаж?
- Яку важливу думку хоче донести авторка до дітей?
- Чи справді пінгвіни не літають?
- Чи пінгінам необхідно літати?

Підготуйтеся до розігрування казки. Для цього послухайте казку знову. Простежте, як розгортаються події. З'ясуйте, скільки треба виконавців. Поміркуйте, як краще передати інтонацію, жести, репліки кожної дійової особи.

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Павутіннячко, скрикнули, співчутливо, попростувала, спантелічена, почимчикувала.

Діана Амфт

ЯК ПОЛЮБИТИ ПАВУЧЕННЯ?

(Скорочено)

Маленька павучинка Леле вперше самотужки сплела павутіннячко, але чомусь не раділа цьому. Вона сиділа і думала. І раптом, щось надумавши, побігла до матусі.

— Мамо, — запитала павучинка Леле, — чому люди нас бояться?

— А чому ти вважаєш, що вони нас бояться? — здивувалася мама.

— Сьогодні повз моє павутиннячко проходили люди. Коли вони побачили мене, то голосно скрікнули: «Ой леле! Гидота яка!» — і повтікали, — пояснила засмучена павучинка.

— Знаєш, серденько, — сказала на те мама співчутливо, — на деякі питання не так просто відповісти відразу. Але якщо допитлива павучинка поставить багато запитань, то зможе знайти власні відповіді.

Леле замислилася. Раптом їй дещо спало на думку, і вона, сповнена піднесення, попростувала до дядечка Довгонога...

— Дядечку Довгоноже, чому люди нас бояться? — спитала Леле.

— Це дуже просто, — посміхнувся дядечко Довгоног. — Бо не можуть зрозуміти, як ми так елегантно пересуваємося на вісьмох лапках, а вони спотикаються навіть на своїх двох ногах.

— То через це люди нас бояться? — здивувалася маленька павучинка і, спантелічена, пішла до свого двоюрідного брата Пуньки...

— Пунько, чому люди нас бояться? — запитала його Леле.

— Не знаю, — відповів Пунька. — Знаю лише, що я сам їх боюсь. Але варто мені уявити, буцімто в них теж є рідня, як-от у нас: двоюрідні брати, сестри, а може, навіть молодші братики чи сестрички... як мій страх минає.

Павучинці Леле сподобалася відповідь Пуньки більше, ніж дядечка Довгонога. Але вона хотіла дізнатися ще більше — і вирушила далі до тітоньки Ігітти...

— Тітонько Ігітто, — звернулася до неї павучинка, — чому люди нас бояться?

— Ох, знаєш, — припинила розгбйдуватись у своєму павутинні тітонька Ігітта, — я раніше теж так вважала. Я мешкала тоді в ошатній дитячій кімнаті. Але люди зруйнували мій будиночок. Відтак я змушена була перебратися надвір, до поштової скриньки. І тепер юнак, що розносить пошту, щоранку дуже приязно вітається зі мною.

«Можливо, люди бояться нас тільки тоді, коли ми оселяємося в них вдома?» — подумала маленька павучинка Леле. Із такими думками вона вирушила до свого найщирішого друга Чхачка.

— Чхачочку, чому люди нас бояться? — запитала Леле.

Чхачок саме розширював павутиння і аж здригнувся від несподіванки. А тоді, гучно чхнувши, упав, з ніг до голови заплутавшись у власному павутинні.

— Ой, пробач, я не навмісне. Хто ж знав, що ти так налякаєшся... — вибачилася павучинка.

— Пусте, — відказав Чхачок. — А наразі маєш відповідь на своє запитання. Вони нас бояться, бо ми рухаємося абсолютно безгучно. Люди не здатні почути нас. А ми раптом безгучно гульк! — і вигулькуємо. Звісно, вони жахаються.

Павучинка серйозно замислилась, але навіть така відповідь не задовольнила її цілковито, і вона почимчикувала до Муккі.

— Муккі, чому люди нас бояться? — запитала павучинка Леле.

Перервавши гімнастичні вправи, Муккі на мить замислився. Тоді помилювався на свої м'язисті лапки і авторитетно мовив:

— Напевне, тому, що ми такі сильні і хоробрі. До того ж ми здатні видертись, куди тільки нам заманеться, і на будь-якій висоті натягти своє павутиння.

— Усе це справляє враження, — усміхнулася павучинка, вирушаючи в путь до своєї двоюрідної сестри Белли.

— Белло, чому люди нас бояться? — запитала павучинка Леле.

— Ох, не треба вірити геть у все, що кажуть інші, — спокійно проказала Белла, розчісуючи гребінцем своє русяве волосся.

— Що ти маєш на увазі? — здивовано перепитала павучинка.

— Я чула, буцімто вони нас недолюблюють за те, що вважають потвірними. Але, щиро кажучи, я не можу такого навіть уявити, — пояснила Белла, поправляючи свій рожевий бантик.

— Я теж не уявляю! — погодилася Леле і вирушила до художника Міро.

— Міро, чому люди нас бояться? — запитала павучинка Леле в художника.

Міро вибухнув веселим сміхом.

— Вони анітрохи нас не бояться, — запевнив він павучинку. — Вони в захваті від нас! Подивися на мій будиночок. Люди вважають його витонченим витвором мистецтва. Іноді, коли вранішня роса тремтить на шовкових ниточках павутиння, люди подовгу стоять перед ним, милуються і не можуть відвести очей.

— Так, павутиння завжди гарно виблискує, — гордо підтвердила Леле і попростувала до бабусі Ерни.

— Бабуню Ерно, чому люди нас бояться? — запитала Леле.

— Я не знаю, моє миле дитя, — сказала бабуса Ерна, відкладаючи своє плетіння. — Та якщо ти комусь не до вподоби, це ще не означає, що ти теж мусиш його недолюблювати.

— Що ти маєш на увазі? — спантеличено перепитала павучинка.

— Ми маємо всіх сприймати такими, якими вони є, — лагідно відповіла бабуса. — Можливо, деякі люди нас вважають чудовими! А ми ж насправді такі і є.

Леле обміркувала почуте. Така відповідь видалася їй переконливою. Вона усміхнулася бабусі і вирушила додому.

— То як, вдалося тобі знайти відповідь? — гукнула здаля матуся.

— Мені здається, що ми боїмося тільки того, що для нас незрозуміле, — відповіла Леле. — Можливо, якщо все сприймати таким, яким воно є, страху не залишиться.

— Моя люба маленька павучинко! — розчулено вигукнула мама. — Тобі пощастило знайти чудову відповідь. Я люблю тебе, серденько, саме такою, яка ти є!

— І я тебе також, матусю!

Переклад з німецької Володимира Чайківського

- Які слова та вислови були незрозумілими?
- Про що хотіла дізнатися павучинка Леле?
- З ким зустрілася Леле, шукаючи відповіді на своє запитання? Які відповіді вона почула?
- Яка відповідь сподобалася тобі? Чим саме?

Як ти зрозумів / зрозуміла слова бабусі про те, що всіх треба сприймати такими, якими вони є? Чи погоджуєшся ти з такою думкою?

Попрацюйте у групах! Підготуйтеся і прочитайте казку в особах.

Намалюй карту подорожі павучинки Леле.

Пригадай, що ти знаєш про п'єсу.

ПІЗНАЮ ЛІТЕРАТУРНІ СЕКРЕТИ

П'єса — цікавий і своєрідний твір, адже її можна не лише читати, а й інсценізувати, тобто робити виставу. Кожна п'єса має героїв — дійових осіб. Про події розповідають самі дійові особи. Їхні слова — це репліки. Стислий опис зовнішності й емоцій дійових осіб, а також декорацій автор дає в ремарках, що надруковані особливим шрифтом, наче писаним від руки. Декораціями називають усі предмети на сцені: вони допомагають відтворити місце дії (ліс, пустелю, печеру тощо). П'єса складається з окремих частин — сцен, адже з'являються нові герої і міняються декорації (*За Лесею Мовчун*).

Леся Мовчун

БАБАЙ-АГА І КОЗАК НЕВИДІМ (Скорочено)

ДІЙОВІ ОСОБИ: **Кобзар** — мудрий оповідач, **Невидим** — козак-характерник, **Кроленя** — біленьке звірятко, **Кароліна** — зачарована принцеса, **Бабай-Ага** — підступний дід, **Перший Крук**, **Другий Крук** — Бабаєві служки, **Кіт** — чорний Бабаїв друг, **Дракон** — повелитель зла, **Король** — добрий володар із сусідньої держави, **Зубні Феї** і гості на банкеті.

СЦЕНА 1

Зима. На колоді сидить сивий Кобзар із бандурою. Удалині видно хижу, в якій живе Бабай-Ага.

К о б з а р.

На північному сході жив Бабай-Ага,
нила від болота кістяна нога.
Кутався у хустку замерзляка-дід,
грівся у ряднині неласкавий Кіт.
Хата у Заліссі, з вигнилих колод.
А з делікатесів — тільки бутерброд
(жаб'ячі ікринки, сало з комарів)
і чайок тепленький (якщо Кіт нагрів).
Хоч би сіяв жито, бур'яни полов —
так сидів, мов сидень, ледар-гаволов!
Мав Ага на службі двох ручних Круків.
Прилітали, чорні, аж у Васильків!..
Де гуляла молодь, славні козаки, —
з-понад хмари кидали чарівні клубки.
Хто знічев'я схопить — то пиши пропав!
Заведе у безвість плутана тропа.
Котиться клубочок, ниткою манить —
і веде в Залісся довжелезна нить...

СЦЕНА 2

Поле за міським ровом. По сніжку стрибає грайливе Кроленя.

Перш и й К р у к.

Та годі над пусткою марно

кружляти!

Нема ні душі, крім малого Кроляти!

Не чую ні крил, ані лап від втоми:

жбурни цей клубок і вертаймось додому!

Д р у г и й К р у к.

Та хай йому грець, то не наша турбота,
якщо не потрапить ніхто до болота!

(Кидає клубок, і Круки летять назад до Залісся. Кроленя підбігає до клубка, грається і заплутується в нитках. З'являється козак Невидим.)

Не в и д и м.

Нема ворогів, усе добре неначе.
Та часом у небі зловісне щось кряче.
Ховається сонце за тіні крилаті,
і молодь боїться за ровом гуляти.
Не матиму доти я миру й спокою,
допоки нас хтось викликає до бою!

(Раптом чує, як борсається Кроленя.)

Ну ось, бідарча. Перетиснуло лапки?

(Кроленя сумно киває головою.)

Що ж, мушу сховати малятко до шапки
і взяти з собою, аж поки оклига...
Яка дивина: мов затягує нитка...
І крутиться світ, обертається швидко.

СЦЕНА 3

Ліс і болото.

К о б з а р.

Подіяла зваба. Козак Невидим
пішов у Залісся, до лігва орди...
Мале Кроленя усім бідам на зло
одужало й наче на дріжджахросло!
А от Невидим... Він марнів і не їв,
ішов непритомний до дальніх країв,
наосліп за ниткою ледве ступав
і десять ночей не дрімав і не спав!
Болото навкруг — та знайшов купину,
упав Невидим і відразу заснув.
От сниться йому, мов маленьке Кроля
іде з ним до пишних палат Короля.

(Яскраве світло — і Невидим бачить палац.)

К о р о л ь.

Вітаю, герою! Віват і гуррра!

Тепер святкувати настала пора!
Тож піснею й танцем почнімо банкет,
а милій принцесі заносьте букет!
Для наших гостей є окремі трофеї:
драконячі зуби дадуть Зубні Феї!

(Музика, сміх, Зубні Феї ходять з кошиками та роздають гостям банкету подарунки — драконячі зуби. Король намагається перекричати натовп, звертаючись до Невидима, який міцно спить.)

Все буде гаразд. Невидиме, іди!
Відкрий таємницю живої води,
а потім, козаче, Дракона здолай,
і хай начувається злючий Бабай!

(Яскраве світло гасне, зникає гамір. Невидим прокидається і гладить Кроленя, потім помічає, що й досі тримає в руках нитку.)

Не в и д и м.

Куди я потрапив? І що це за нить?
У тихому лісі тривога дзвенить...
Так ось де зникали навік козаки!..
Ну що ж... Відступати мені не з руки.

К о б з а р.

Чи справдиться щось із отих передбачень?
Борися за волю, сміливий козаче!

(Підлітають Круки і кружляють, але не бачать Невидима.)

П е р ш и й К р у к.

Оце так туман! А мені треба знахар!
Наскочив на гілку, крило розпанахав.

Д р у г и й К р у к.

Облиш, я у цьому не бачу біди!
Летімо мерщій до живої води!

Не в и д и м *(тихо)*.

Король уві сні теж про воду щось мовив.

Перший Крук.

Щоб воду знайти, треба вивчити слово.

Другий Крук.

Я знаю його! Повтори тричі швидко:
у-лісі-Залісся-розплуталась-нитка!

Перший Крук, Другий Крук і Невидим (хором тричі).

У-лісі-Залісся-розплуталась-нитка!

(Клубок повертає в інший бік і виводить із болота. Видно камінь, з-під якого б'є джерело живої води. Перший Крук хлюпочеться, загоюючи рану на крилі, а Невидим із Кроленям чекають, доки обоє Круків полетять геть.)

Невидим (підходить до джерела і набирає в долоні воду).

Попий, Кроленя. Нехай буде на користь цієї водички цілюща прозорість!

(Кроленя п'є — і раптом стається дивовижне перетворення. Замість білого Кроленяти постає юна і вродлива дівчина в білому хутряному кошушку.)

Кроленя - Кароліна.

Як добре! До мене вернулася мова.

Скінчилася казка холодна, зимова.

Невидим.

Уперше стрічаю таку я красуню.

І як тебе звати, ясна королівно?

Кароліна.

Я справді дочка Короля Кароліна.

Невидим.

Болото й мокляк — то не місце для панни, на жаль, цей туман ще не скоро розтане...

Ти йтимеш і далі зі мною?

Кароліна.

Авжеж!

Невидим.

Цей ліс величезний, проте не без меж!..

СЦЕНА 4

Біля хижки Бабая-Аги.

К а р о л і н а.

Я бачу хатинку. Анумо прохати!

Агов, ви нас чуєте? Можна до хати?

(З хатинки виходить Бабай-Ага, закутаний з голови до ніг. На паркані сидять Круки.)

Б а б а й - А г а *(до Круків).*

Догідливі слуги, чудова робота:

сьогодні аж двох привели до болота!

(Звертається до Кота.)

Котусю любенький, Котусю чорненький,
чи будеш до мене, як завжди, чемненький?
Вогонь загасився, коли ми заснули,
потрися об пічку, щоб іскри сипнули!

(До Невидима й Кароліни, тягнучи їх за руки.)

На вогник, до хати, до теплої пічки,
мої ви пташата, замерзлі синички,
мої голуб'ята, качки, лелечата,
не вийде вечерю без вас розпочати!

К а р о л і н а. *(Підходить до хатинки. Невидим іде за нею недовірливо і з обережністю.)*

Щастить нам! Бабуня старенька, зичлива,
і киця у неї така... муркітлива.

(Хоче погладити Кота, але той вигинає спину і шипить.)

У хаті не прибрано: безлад,
сміття.

Б а б а й - А г а *(удавано бідкаючись).*

Не маю підтримки, нема співчуття!
Така я старенька, і квола, й безсила.
Ніхто не заносить ні хліба, ні мила.

К а р о л і н а.

Ось маєте зараз від нас допомогу!
А де у вас віник?

Б а б а й - А г а.

Ходи в комірчину!

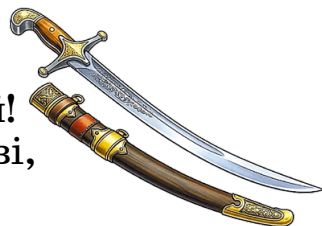
(Раптово замикає там Кароліну. Кім стає між Бабаєм-Агою і козаком Невидимом.)

Дівча на десертик. Котусю, з почином!

(Невидим відштовхує Кота і зриває з Бабая-Аги велику хустину.)

Н е в и д и м.

А я упізнав тебе, вороже хитрий!
З тобою не раз я стинався у битві,
коли ви ордою, мов чорні круки,
на нас налітали в години тяжкі.

Б а б а й - А г а.

А що ж ти удієш? На те і війна.

Н е в и д и м.

Не треба вдавати бідаку й каліку!
З тобою б не бився ніколи довіку!
Ти йшов із грабунком — я мав захищати
наш люд український, наш спокій хрещатий.

Б а б а й - А г а *(хапає кочергу і разом з обома Круками і Котом грізно насуває на беззбройного Невидима).*

Та що там балакати довго з тобою!

Я знову готовий до рівного бою.

(Круки кидають клубки. Невидим заплутується і стоїть зв'язаний.)

Н е в и д и м.

Ти хочеш двобою? Чому ж навпаки
щодня засилаєш підступних Круків?
Ти зрадницьки б'єш несподівано в спину,
ти хитрістю взяв у полон Кароліну.

Б а б а й - А г а.

Козаче, у грі я всього лиш пішак!
Стоїть наді мною ще зліша душа.
Всю нечисть на світі гуртує Дракон —
єдиний для тьми беззаконний закон.

Його подолай і постав на коліна,
то й вийде на волю твоя Кароліна.
Якщо ж доведеш ти потвору до згуби,
принось мені викуп — Драконові зуби.

Невидим.

Ну що ж, як на мене, чудова нагода
все зло подолати заради свободи.

СЦЕНА 5

Невидим наближається до Драконового царства.

Кобзар.

І знов Невидим йде крізь хащі глухі,
жене булавою від себе страхи.
Де взяв булаву? Із Залізного Дуба,
що буря зламала, нещадна і груба.
Мав силу казкову козак Невидим,
а ще характерником був молодим:
він знався на травах, міг кров зупиняти
і дощ випускати з пустого горняти.
Найбільше ж уміння було в Невидима
ставати незримим без всякого гриму.
За мить розчинявся козак невловимий,
що й вухом не вчуєш, не зловиш очима!
Зникав він отут — а з'являвся далеко,
і так обминала його небезпека.

Невидим.

Це вже не туман, щось парує й димить,
і гаряче стало посеред зими!

Дракон.

Хто сміє вдиратися в царство Дракона?
У кого злетить голова, мов картонна?
Кого я вогнем спопелю одним дихом?

Невидим.

Ого, розкричався! А будь собі тихо.

Дракон.

О, бачу, козак! Непоступливий витязь!

Навіщо прийшов? Чи миритись, чи битись?
Невидим.

Готуйся, Драконе, ставаймо до бою.
Кобзар.

Зривалося полум'я з пащі пекуче.
Від поштовхів сильних здригалася круча.
Махне булавою козак Невидим —
із пащі Дракона вивалює дим,
бо кожний прицільний удар або мах
щораз припадав по драконських зубах...
А тільки Дракон розмахнеться хвостом
зникає, мов привид, козак Невидим...
Весь день і всю ніч тривав бій,
аж доки Дракон... у прірву звалився.

Невидим *(стоїть, важко опустивши булаву).*

Тепер час назад, до Бабая в кубло.
От тільки зубів наскладаю в торбину
на викуп за милу мою Кароліну...

(Бере драконові зуби і розглядає.)

Яка дивина: та вони ж золоті!

СЦЕНА 6

Знову хатина Бабая-Аги.

Бабай-Ага *(обдивляється Кароліну з усіх боків і передражнює).*

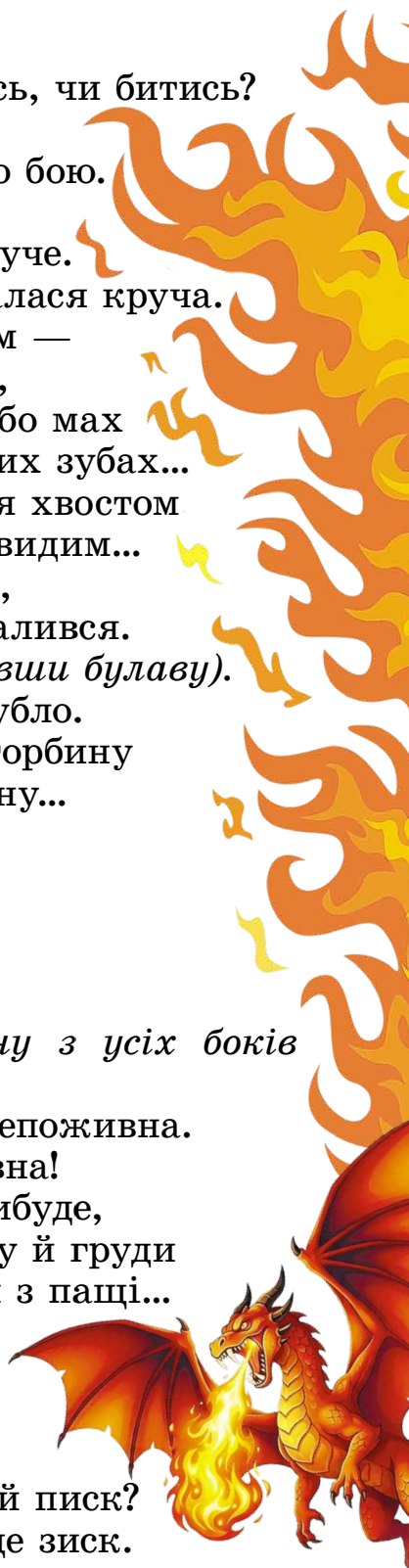
Нема на що глянуть: худа й непоживна.
Така вона чемна, така королівна!
І думає, мабуть, що лицар прибуде,
Що він підставляв свою голову й груди
під зуби Дракона, під полум'я з пащі...
А він десь пропав.

Кароліна.

Не повірю нізащо!

Бабай-Ага *(глузливо).*

Ой, що це я чую? Кролятковий писк?
Ану, підмітай! Хоч якийсь буде зиск.

К і т.

Які пречудові настали часи!
Мене чепури і почухай живіт.

К а р о л і н а.

Вже йде Невидим, вам невдовзі кінець!

К і т.

Бабаю, провчи її, дай штурханець!

Н е в и д и м *(заходить із величезним мішком за плечима, за поясом — булава. Бабай-Ага і Кіт застигають на місці від несподіванки).*

Не ждали? Я виконав чесно умови.

Знімай з Кароліни холодні окови.

Драконячі зуби, гостріючі, мов бритви, —
тримай свій мішок і готуйся до битви.

(Кидає мішок Бабаєві-Азі, той падає під вагою.)

К о б з а р.

Бабай тільки хекнув і витягнув ноги:
мішок його наче прибив до підлоги...

Безславний кінець!

А наші герої пішли під вінець,
прибувши до пишних палат Короля...

Я й сам повернувся до вас звідтіля.

З'їв кашу молочну і висьорбав суп,

ще й взяв сувенір — цей драконячий зуб!

(Витягає з кишені великий золотий зуб.)

- Про кого ця п'єса? Яке враження вона на тебе справила?
- Назви дійових осіб. Хто бере участь у кожній дії?
- Чому цей твір називається п'єса-казка?

Підготуйтеся до читання кожної сцени п'єси. З'ясуйте, скільки треба виконавців. Як краще передати інтонацію, жести, репліки кожної дійової особи?

- **Попрацюйте у групах!** Розподіліть ролі та інсценізуйте одну зі сцен п'єси (на вибір).

Створіть комікс до твору Олени Кукуєвицької «Казка про пінгвіна, який хотів літати» або до однієї з прочитаних казок.

Байка вчить, як на світі жить

Послухай байку **Езоп** «Дроворуб і лисиця».

- Як лисиця опинилася в хаті дроворуба?
- Що означає вислів «чкурнути геть»?
- Чому лисиця не подякувала дроворубові за схованку?
- Які риси характеру засуджуються в байці?
- У чому мораль байки?

Чому в байках про недоліки людей розповідають на прикладах тварин, рослин чи предметів?

Під час вивчення розділу знайдіть докази того, що мораль байки залишається сучасною.

Прочитай байку мовчки. Поміркуй, про що дуже важливе для людей хотів сказати її автор.

Езоп

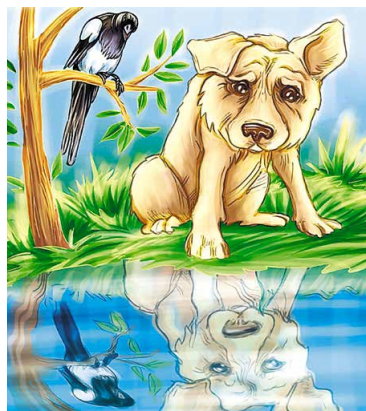
СОБАКА ТА М'ЯСО

Якось пробігав собака повз ятку з м'ясом. Продавець саме пішов напиться води. Собака, побачивши, що нікого нема, скочив до ятки, захопив м'ясо, шаснував на вулицю й невдóвзі був за селом.

«Переїду річку, — думає, — сяду на леваді та й попоїм. Там ніхто не заважатиме».

Мчав стрімго́лів, аж поки дістався річки. А побачивши, що ніхто за ним не женеться, стишив біг. Глянув у воду — і враз зупинився.

Річка була тиха та спокійна, у воді відбивалося все, як у дзеркалі. І собака побачив там пса, більшого за нього, із здоровенним шматком м'яса в зубах.

«О, — подумав собака, — то, напевно, теляче стегно, бо воно вдвічі більше за те, що в мене! Коли б я його мав — половину з'їв би, а решту закопав у землю на запас. А цього шматка, що я поцупив, ледве на сьогодні стане. Жаль!»

І вже собака рушив був далі, але знов спинився.

«А що як пірнути та й забрати? Хай той пес більший за мене, але ж я заскочу його зненацька. Він перелякається і впустить м'ясо. Я схоплю і втечу».

Не гаючи часу, кинув собака своє м'ясо у воду, а сам шубовснув якраз туди, де був собака з багатою поживою.

Борсався, борсався, пірнав, пірнав — але ні собаки, ні м'яса нема й сліду.

Розчарований, поплив собака до берега.

— Утік од мене, — бурмотів він. — Побачив, що я стрибнув у воду, то й дременув. Щастить же йому!

— Про кого мову ведеш, собако? — спитала сорока, що сиділа неподалік на дереві.

— Та про того пса з телячим стегном у зубах. Чи ти не помітила, куди він побіг?

Сорока зайшлася сміхом.

— А здоров би ти був, який же ти недотепа!

— Чом це я недотепа?

— Бо там не було ніякого пса з телячим стегном. То ти сам одбивався у воді, мов у дзеркалі.

— Та невже?

— Отож-то й є. Ти бачив себе самого в річці.

— А ти не брешеш?

— Не віриш — подивися ще раз.

Собака нахилився з берега й знову побачив у воді пса.

— Ну а тепер гавкни: побачиш, що й той гавкне... То второпав нарешті? Це твоє відображення.

Собака послухався сороки; невдовзі він прибіг назад, підібгавши хвоста.

— Правда твоя, сороко, — каже. — Марно втратив я м'ясо!

— Журись не журись, — відповіла скрекотуха, — а коли зазіхнеш на чуже, то втрапиш і своє. Так тобі й треба.

*Переклад Володимира Забаштанського
та Анатолія Чердаклі*

Ятка — легка будівля для тимчасової торгівлі.

Як ви зрозуміли значення висловів: «шаснув на вулицю», «мчав стрімголов», «поцупив шматок», «заскочу його зненацька»?

- Що трапилося із собакою? Чому він втратив свій шматок м'яса?
- Знайди в байці і прочитай слова, у яких висловлено її мораль.
- Поясни, як ти розумієш зміст цього вислову.
- Чим байка відрізняється від оповідання?

Прочитай прізвище автора. Подумай, чи знайоме воно тобі. Які твори цього автора ти читав / читала? Про що в них розповідалося?

Леонід Глібов

ЛЕБІДЬ, ЩУКА І РАК

У товаристві лад — усяк тому радіє;
дурне безладдя лихо діє,
і діло, як на гріх,
не діло — тільки сміх.
Колись-то Лебідь, Рак та Щука
приставить хуру узялись.
От троє разом запряглись,
смикнули — катма ходу...
Що за морока? Що робить?

А й невелика, бачся, штука, —
так Лебідь рветься підлетіть,
Рак упирається,
а Щука тягне в воду.
Хто винен з них,
хто ні —
судить не нам,
та тільки хура й досі там.

Ху́ра — віз.
Катма́ — немає.

- Куди тягнула віз Щука? А Лебідь? Що робив Рак? Прочитай.
- Чи могли вони зрушити віз? Чому?
- Прочитай рядки, в яких зосереджено мораль байки.
- Підготуйся до виразного читання байки.

В а
е

Які слова байки звучать як прислів'я? Чого вони нас навчають? Коли їх доречно вживати?

Чи траплялися у твоєму житті випадки, коли ви з друзями, не знайшовши згоди, не впоралися із завданням? Розкажи.

Леонід Глібов

ВОВК І КІТ

В село із лісу Вовк забіг...
Не думайте, що в гості, братця!
Ні, в гості Вовк не забіжить;
а він прибіг, щоб де-небудь сховатися:
проклятий люд з собаками настиг...
І рад би Вовк в які ворота вскочить,
та лишенько йому: куди не поглядить —
усюди Вовченька недоленька морочить, —
хоч сядь та й плач;
ворота, як на те ж, кругом усі заперті,
а дуже Вовкові не хочеться умерти
(бо ще він не нажився, бач!),
а гірше од людей — од видимої смерті...
Коли глядить —
на загороді Кіт сидить,
на сонечку мурликає-дрімає.

Підскочив Вовк і до Кота мовляє:
 — Котусю-братику! Скажіть мені скоріше,
 хто із хазяїнів отут усіх добріший?
 Я хочу попрохати, щоб хто мене сховав
 на сей недобрий час. Я б у пригоді став!..
 Чи чуєш гомін той? За мною то женуться!..
 Котусю-батечку! Куди ж мені поткнуться?
 — Проси мерщій Степана,
 він добрий чоловік, — Кіт Вовкові сказав.
 — Так я у його вкрав барана.
 — Ну так навідайсь до Дем'яна.
 — Е, і Дем'яна я боюсь:
 як тільки повернусь,
 він і згадає поросятко.
 — Біжи ж, аж ген живе Трохим!
 — Трохим? Боюсь зійтися з ним:
 з весни ще злий він за ягнятко!
 — Погано ж!.. Ну а чи не прийме Клим?
 — Ох, братику! Теля я в його звів!
 — Так, бачу, ти усім тут добре надоїв, —
 Кіт Вовкові сказав. —
 Чого ж ти, братику, сюди і забігав?
 Ні, наші козаки ще з розуму не спали,
 щоб Вовка од біди сховали!
 І так-таки ти сам себе вини:
 що, братику, посіяв, те й пожни!

- Навіщо з лісу Вовк забіг у село?
- До кого він звернувся за допомогою?
- Чому жодна порада Кота не підходила Вовкові?
- Які людські вади засуджує автор у байці?

Визнач мораль байки. Знайди і прочитай слова, у яких вона зосереджена. Чого вони нас навчають?

- Автор засуджує поведінку Вовка. А ти?

Попрацюйте разом! Підготуйтеся прочитати байку в особах. Звертайте увагу на розділові знаки й дотримуйтеся відповідної інтонації.

СНІГИР ТА ЩИГЛИК

Снігирчик бідний у сильці попався,
а Щиглик-молодець,
той жвавий джигунець,
дививсь на нього та сміявся:
— Оце так мудрагелі з тебе!
Ну як-таки не вгледіти себе,
біди не встерегтись!
Щоб так в лиху попасти штучку,
як в ятір ловлять ту дурную щучку!
Се бачив я колись,
такого цілий вік боявся, —
ось бач, і не попався! —
Так Щиглик промовляє
та все собі стрибає.
Аж гульк!.. Ох лишенько тяжке!
Се що таке?!
В якусь-то сіточку Щиголь ускочив
(немов собі наврочив!).
Тепер сіпає і саяк і так,
не вирве ніжки вже ніяк!
Хоч борсався й мотався,
та в сіточці zostався.
Ото тобі, козаче:
із лишенька чужого,
із горенька тяжкого
не смійся, небораче!

Сильце — пристрій для вилову птахів та дрібних звірів.

- Що трапилося зі Снігуром?
- Як Щиглик поставився до біди Снігура?
- Як ставиться до Снігура авторка? Що про це свідчить?

- Як сміявся з нього Щиглик? Прочитай.
- Яким зображений Щиглик у байці?
- Чи подобається тобі вчинок Щиглика? Чому?
- У яких словах виявляється самовпевненість, безсердечність Щиглика? Передай це під час читання.
- Які рядки є мораллю байки? Чого вони нас навчають? Прочитай їх із повчальною інтонацією.

Розкажи про випадок із власного досвіду, який підтверджує справедливість висновку байки.

В
е

Павло Глазовій

НЕВОЛЯ

Щебетуха ластівка
вчила солов'я:
— Жив би ти не в лісі,
а отут, де я.
Звий собі гніздечко,
підшукавши стріху,
та й співай, будь ласка,
людям на потіху.
Соловейко мовив:
— Ой не клич туди,
де зазнав колись я
горя і біди.

Там мене тримали
в клітці дротяній.
Скільки днів пропало
дорогих у ній!
Краще мені, сестро,
залишитись там,
де я можу жити
й щебетати сам,
бо на волі краща
гілочка проста,
аніж у неволі
клітка золота.

- У чому хотіла переконати солов'я ластівка?
- Що відповів ластівці соловей? Прочитай.
- Чому автор вибрав персонажами саме цих птахів?

Попрацюйте в парі! Оберіть тон і темп читання, визначте слова, які треба виділити голосом, позначте паузи. Прочитайте виразно байку.

Прочитайте байку в особах.

Створіть повідомлення на тему: «Слово про письменника / письменницю». Для цього доберіть цікаві факти про життя і творчість тих письменників / письменниць, твори яких ви читали в цьому розділі.

Пізнаю себе і світ

Прочитай заголовок оповідання і роздивися малюнки. Про що очікуєш прочитати?

Оксана Кротюк

ЛІТАЧОК

У День святого Валентина Максим прийшов до школи з паперовим літачком.

На крилі його виразними друкованими літерами було виведено: «Найкраще у світі ім'я — Улянка». Підпису, звичайно ж, не було. «Хай вона ніколи не здогадається, що це написав я, — твердо казав собі Максим. — І начебто вже не він, а хтось інший, зітхаючи, додавав: — Ех, а краще б здогадалась...»

Максим сів за свою останню парту й став чекати, коли Ніна Іванівна загадає всім розв'язувати задачу. А як усі схилились над зошитами, він тихенько дістав літачка, ще раз прочитав свій напис, ще раз глянув на Улянку, зітхнув і — будь що буде! — швидко метнув літачка їй на парту. Летіти було три секунди: Улянчина парта в сусідньому ряду на́вскіс. Але літачок зробив якусь химерну петлю, пішов у піке і впав простісінько перед носом у Дениса.

Денис одразу покинув задачу і став зацікавлено його розглядати. Максимові з тої несподіванки аж ѓаряче зробилося. Він опустил голову й спідлоба стежив за Денисом. Денис тим часом діловито оглянув клас, тоді дістав з пенала червону ручку, перекреслив у слові *Улянка* літеру

«У» й замість неї написав велике кругле «О». Проте Олянка, що сиділа на другій парті, літачка із сердечком на крилі не отримала. Літачок знов виписав у повітрі чудернацький піруёт і цього разу впав на парту до Вітька́.

Вітько́ був хлопець тихий і сором'язливий. Він ніколи б не відважився написати дівчинці таку записку. А тут на тобі, записка сама впала з неба. Хвиля сміливості накрила Вітька з голови до п'ят. Він упевнено перекреслив у слові *Олянка* літеру «я» і надписав угорі літеру «е». «Тепер усе чистісінька правда, — сказав Вітько. — Бо Оленка — найкраще у світі ім'я». І він послав літачка убік через ряд. Саме там сиділа Оленка.

Червоне сердечко на білих крилі знов здійнялося в повітря. Та до першого ряду парт не долетіло. Цього разу літачок викрутасів не робив. Він плавно сів у другому ряду на Улянчиній парті.

Максим, який стежив за всіма цими перельотами й безсоромним мазюканням по його напису, ледь не кинувся, щоб вихопити літачка з Улянчиних рук. Та стримався-таки. А Улянка перекинула з-за плеча свою русяву кіску, перетягнуту блакитною квітчастою зав'язкою і стала уважно розглядати напис на крилі. Він хоч і був двічі поправлений, проте читався добре. Сердечко на крилі їй, видно, сподобалось. Бо інакше чого вона озирнулася й так тепло Максимові усміхнулась?

- Для чого Максим приніс до школи літачок?
- Де і коли відбуваються події, описані у творі?
- Хто головний герой твору?
- Чому хлопчики виправляли імена в записці?

- Як би ти діяв / діяла на місці Дениса та Вітька?
- Як, на твою думку, змінювався настрій Максима протягом описаних подій? Чим це було зумовлено?

Як правильно назвати прочитаний тобою твір за жанром? Наведи докази, які підтверджують твою відповідь.

Чи варто читати чужі записки? Чи доводилося тобі писати записки? Чим записку можна замінити?

Підготуй есе на тему: «Як можна проявити симпатію до людини, яка мені подобається?».

- Перекажи оповідання від імені головного героя.

Прочитай оповідання мовчки. Поміркуй! Яку проблему порушує в ньому письменниця?

Оксана Радущінська

МАЙЖЕ БОКСЕРСЬКИЙ ДВОБІЙ

(Уривок з повісті «Щоденник Славка Хоробрика, або Пригоди хлопчика-міліціонера»)

Хлопці лупцювали один одного, аж пилюка стояла стовпом! Точніше, вона стояла б стовпом, якби земля не була вкрита снігом. Зате довкола «боксерів» збився цілий натовп роззяв, що зібралися подивитися, як хлопчаки з'ясовують стосунки, і навіть вболівали за «свого» забіяку.

Нікому не спало на думку розборонити розбишак, аби спробувати розв'язати їхню суперечку не кулаками, а мирним шляхом. В одного вже потекла

з носа червона юшка, у другого під оком розплився здоровенний синець, проте хлопчиська, вочевідь, не мали й наміру припиняти свій двобій.

Славко ще здалеку помітив на пустирищі гамірний гурт дітей різного віку і зацікавлено звернув зі звичного маршруту, аби подивитися, що ж так розважає глядачів. Вже ближче Славко Хоробрик зрозумів, що розвага має далеко не безневинну назву — «бійка»!

— Агов! Що ви не поділили? — спробував він докричатися до захеканих войовників.

Марно. Ті навіть не звернули на нього уваги.

— Що тут сталося? Чому вони чубляться? — Славко взявся з'ясовувати причину бійки у хлопчика, який виявився поруч із ним.

— А, не знаю! — відмахнувся він від Славка, ніби від надокучливої мухи.

— Їх потрібно негайно розборонити! — вирішив Славко. Проте ніхто з гурту навіть не ворухнувся, аби припинити побоїще.

— Ви що, оглухнули? Розбороніть! — крикнув Славко. — Вони ж повбивають один одного!..

— Не повбивають, — обізвався довгов'язий підліток. — Ти краще мовчи й дивися — коли ще побачиш бокс не по телевізору, а просто під носом?

— Чи ви здуріли?! — не на жарт злякався Славко.

Хлопчик вирішив не витрачати часу на балачки, а негайно діяти. Тим більше, що обидва «боксери» вже ледве трималися на ногах.

Славко щодуху побіг до тротуару, з якого повернувся на пустирище.

— Допоможіть! Рятуйте! Бійка! — закричав він на ходу. Славків крик почули кілька дорослих чоловіків, що одразу ж кинулися на допомогу. Вони відтягнули забіяк у різні боки і вхопили за коміри кількох споглядачів жорстокої забави.

— Відпустіть!

— Ми не билися!
— Це не ми. Це вони! — почали ті проситися.
— Е ні, ніякого «відпустіть», — заперечили дядьки. — У міліції будете пояснювати, чому ви не розборонили бійки.

Славко дочекався, коли прибуде міліція, розповів про подію, очевидцем якої випадково став...

Зі щоденника Славка Хоробрика

4 лютого

«...Коли тебе хтось образить, це дуже неприємно. Несправедливість принижує найбільше! Але завжди можна знайти слова, щоб сказати про свою кривду, пояснити, що саме тобі не подобається. Битися — не вихід! Битися — це злочин! А стати очевидцем бійки і не спробувати припинити її (чи не викликати міліцію, бо ж інколи краще не ризикувати й не лізти поміж тих, хто чубиться) — це також злочин.

Цікаво, а коли ті двоє отямляться в лікарні, то перепросять за свою поведінку?..»

Міліціонер — так раніше називали працівника поліції.

- Про яку пригоду ти прочитав / прочитала? Де вона відбувалася?
- Назви головного героя оповідання. Яким ти його уявляєш?
- Як діяли споглядачі жорстокої забави? Вислови своє ставлення до поведінки цих людей.
- Як діяв Славко?
- Який висновок ти зробив / зробила для себе?

Шестиповерховий, чудернацькими, під'юджувати, знизав, сковзнула, сплігув, безглуздо.

За Всеволодом Нестайком

ЧИ РОБЛЯТЬ ТАК ДРУЗІ?

— Що? Не вилізу?! Хоч зараз! — Мишко рвучко повернувся і рішуче попрямував до пожежної драбини.

— Мишку, не вигадуй! — намагався зупинити його Ігор. — Звісно, вилізеш. Та кому це треба?

Мишко не звертав на його слова ніякої уваги.

Будинок, у якому жили Мишко, Толя, Ігор і Женя, був шестиповерховий, старовинний, із вузькими довгастими вікнами і чудернацькими ліпними прикрасами. З подвір'я по глухій стіні тяглася вгору пожежна драбина. Вона складалася з товстих залізних скоб, вбитих у стіну, і здалеку нагадувала велетенського смугастого змія. Перша скоба була досить високо від землі, і дотягтися до неї Мишко не міг.

— Підсади! — крикнув він Толі, що був найвищий за всіх хлопців у дворі.

— А може, не треба? — невпевнено промовив Толя. — Справді, чого лізти? Хай Женька спочатку сама спробує, а тоді буде під'юджувати.

— Підсади, тобі кажуть, — огризнувся Мишко.

Толя знизав плечима й підсадив його.

Мишко схопився за скобу, засовав ногами по стіні, підтягнувся і поліз. Діти, затамувавши подих, мовчки дивилися на нього.

Мишко ліз обережно, повільно. Коли він доліз до третього поверху, нога раптом сковзнула, зірвалася і... Мишко повис на руках.

Усі завмерли. Женя злякано закричала:

— Мишко, злазь! Я тепер вірю! Не треба, злазь! Я пожартувала!

Але Мишко вже намацав ногами скобу й поліз далі. На рівні четвертого поверху він зупинився перепочити.

Випадково глянув униз, і по всьому тілу вмить розлилася якась лінива кволість. Мишкові стало так страшно, що він ледь не випустив із рук скобу. Хлопець судоорожно зціпив пальці й застиг. «Упаду. Зараз упаду...» — подумав із жахом.

Минула хвилина. Внизу напружено мовчали. У Мишка вже й на думці не було лізти далі... Та хіба можна спуститися? На по́сміх!.. І страшно відірвати хоч одну руку від скоби...

«Що робити? Що робити?» — гарячково стукотіло в голові.

І раптом почувся спокійний, хрипливатий голос:

— Та-ак! І далеко це ви, юначе, зібралися? Ану, зараз же злазь!

На ґанку стояв Михайло Петрович.

Толя, Ігор і Женя так і присіли від несподіванки, вони не знали, куди подітися. А Мишко полегшено зітхнув і обережно почав спускатися.

Наближаючись до землі, він уже вдавав, що злазить неохоче. Коли сплигнув на землю, ноги в нього підігнулися, і хлопець присів.

— Ех!.. Пе.. перешкодили... — пробелькотів Мишко.

Він був блідий, губи тремтіли.

— І чого це тебе понесло туди? Га? — спитав Михайло Петрович.

Мишко мовчав. Тоді Женя, бліда і перелякана не менше, ніж Мишко, затинаючись, розповіла, як це сталося. Зайшла мова про хоробрість, Мишко розпалився й почав хвалитися, що він нічого не боїться.

А вона взяла і сказала, що він просто базікало, а якщо ні, то хай залізе по цій драбині на дах. Вона й не думала, що він справді полізе...

— Хоробрість! — промовив Михайло Петрович. — Яка там хоробрість! Безглуздо ризикувати — це дурощі, а не хоробрість!.. Інша справа — коли треба, необхідно, коли від цього залежить, наприклад, чиєсь життя або щось дуже важливе. А так... Ну яка користь з того, якби ти розбився? Яка? І ви теж... розумники! Пустили його! Теж мені друзі!

Діти пригнічено мовчали.

- Де відбувався описаний випадок?
 - Скільки персонажів у цьому творі? Назви їх.
- Знайди і прочитай опис пожежної драбини.
- Чому Мишко поліз по пожежній драбині? Чи легко було Мишкові лізти по ній?
 - Які почуття довелося пережити Мишкові, піднімаючись по пожежній драбині?
 - Чому хлопець не хотів спускатися, коли йому стало страшно?
 - Хто примусив Мишка спуститися? Що Михайло Петрович сказав дітям про хоробрість?
 - Які думки викликав у тебе прочитаний твір?

 У чому головна думка твору? Чи могли б ви запропонувати свою назву оповідання?

 Послухай оповідання **Аніти Майданюк** «Жадана ручка».

- Як ви гадаєте, чи помиряться дівчатка?
- Чи вибачили б ви Оленці?
- Чи зважала Наталка на почуття подружки, коли вихвалялася ручкою?
- Як би все склалося, якби Наталка була уважнішою до Оленки?

Чи помічаєте ви, коли інші люди жéртвують чимось заради вас?

Прочитайте оповідання про хлопчика, який зробив нелегкий вибір. Поміркуйте, що він отримав натомість.

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Розмірковуючи, радіокеруванні, фармацевтові, акція, схлипування, скуйовдила.

Тетяна Кузьмєнко

ПОДАРУНОК

Ілько вибіг з дому з радісним передчуттям. Тиждень тому на своє десятиріччя хлопець отримав у подарунок гроші від хрещеної та старшого брата. Назбиралася кругленька сума, яку Ількові дозволили витратити на власний рóзсуд. Тож сьогодні вони з мамою домовилися піти до магазину іграшок. Хлопчина сів на лавку, чекаючи маму з роботи і розмірковуючи про те, чого йому більше хочеться — монстр-трака на радіокеруванні чи трансформера-динобóта.

На лавочці біля іншого під'їзду сиділа бабуся. Ілько впізнав стареньку сусідку по будинку. Вона частенько пригощала його цукерками. Цього разу бабуся була чимось засмучена. Вона витирала очі хустинкою і тремтячими руками раз по раз перебирала речі у своїй сумці. Ілько підійшов ближче і почув схлипування.

— Як же так? Ну де ж подівся цей гаманець? Невже вкрали?

— Бабусю, у вас щось сталося? — запитав хлопчик.

— Ой, дитинко... Не можу знайти гаманця. Сходила на пошту по пенсію, а тепер в аптеку збиралася — ліків купити. Глянула в сумку, а гаманця нема. Витягли, мабуть... Ой, горе...

— А... а які ліки треба? — спитав Ілько, бо слова підтримки в нього чомусь не знаходилися.

— Та тут цілий список, — бабуся витягла з кишені папірець із рецептом і 100-гривневу купюру.

— Дивіться! — вигукнув Ілько. — Трохи грошей у вас є. Давайте я збігаю до аптеки і куплю вам усе.

— Не треба, я сама, може, якось... — зітхнула бабуся.

— Та я миттю, ви не переживайте! — крикнув

Ілько і зірвався з місця.

Забігши в аптеку, хлопчик привітався і тицьнув папірець фармацевтові на касі.

— З вас чотириста сімдесят гривень, — дібравши ліки за списком, промовив той.

В Ілька аж дух забило. Хвилину він стояв у задумі. Промайнула думка просто повернути список ліків бабусі, перед очима замиготіли образи новеньких іграшок, якими він хвалиться перед товаришами... Ілько струснув головою і потягнувся рукою до внутрішньої кишені куртки, рішуче промовивши:

— Давайте!

За декілька хвилин хлопчина вже вручав пакунок із покупками бабусі, яка слухняно чекала на нього на лавочці.

— Ось, тут усе за списком.

— Це ж ти теж тут живеш? Ільком зовуть? Дякую тобі, дитиночко! Невже на все грошей вистачило? — бабуся дивувалася і хитала головою.

— Так, там акція була, — збрехав Ілько. — Оду-
жуйте швидше. Я побіг, — додав він, побачивши, як
із-за рогу будинку виходить мама.

— Привіт, сонце! Ну що, ходімо в магазин? —
мама скуйовдила хлопчині волосся.

— Та ні, мам. Я передумав поки що. Ще позби-
раю трохи...

— Дивись, як хочеш, — сказала мама, і вони
з Ільком зайшли до під'їзду.

- Про кого це оповідання?
- Розкажи про події в оповіданні своїми словами. Що було спочатку?
- Що потім? Далі? Чим все закінчилося?
- Як ти ставишся до Ількового вчинку? Як би ти вчинив / вчи-
нила на його місці?

В а

Які риси притаманні людині, що здатна на самопожертву?
Як ти думаєш, чи розповість хлопчик мамі правду про те,
куди він витратив подаровані гроші? Якщо так, як відреагує
мама?

Хлопчик Ілько пожертвував своїми грошима, щоб допомог-
ти бабусі. Чим іще можна жертвувати заради інших людей?

- **Поміркуйте разом!** Існує думка, що весь час жертвувати
собою заради інших — не завжди корисно для тієї люди-
ни, яка так чинить. А ви як вважаєте?

Самопожертва — жертвування собою, особис-
тими інтересами, інколи навіть життям, заради
блага інших людей без сподівання отримати
щось у відповідь.

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Розповсюдження, узгоджувати, соцмережі.

БЕЗПЕКА В ІНТЕРНЕТІ

Комп'ютери всюди!

Іноді здається, що комп'ютери заповнили весь світ!

Вони є і в школах, і в бібліотеках, і в лікарнях і навіть у деяких кав'ярнях. І майже у кожного, кого я знаю, комп'ютер є вдома. Не кажучи вже про телефони, що майже як комп'ютери!

Правила, правила, правила...

Існують правила про те, з ким можна листуватися в електронній пошті, що можна і чого не слід говорити. Також треба узгоджувати перехід на будь-який сайт із батьками або вчителем. Крім того, слід надати їм свій пароль. Так, ніби дорослі нам не довіряють.

Ну і що тут такого?

Не так давно я думала, що всі ці правила — марнування часу, і нічого не станеться, якщо якесь із них порушити. Я не могла зрозуміти, чому я не можу спілкуватися з незнайомою людиною через комп'ютер. Я сиджу біля монітора у своїй оселі, правильно? Що такого може статися?

Якось нам було нудно

Усе почалося, коли моя подруга Еббі завітала до мене на ночівлю. Було вже пізно, батьки лягли спати. Ми з Еббі намагалися заснути, але були занадто бадьорими.

Коли ми трохи пограли, Еббі запитала, чи можемо ми зайнятися чимось цікавішим. Вона мала на увазі соціальні мережі. Еббі сказала, що багато дітей з нашої школи спілкуються там між собою у групах і з іншими дітьми з усього світу. Я пам'ятала, що

мені не можна заходити туди без дозволу батьків, але шкода було їх будити. Тож подумала, що нічого не станеться, якщо ми зайдемо на сайт разочок.

Цілий новий світ!

Еббі не помилилася! Було дійсно здорово! Ми почали спілкуватися з дітьми з різних країн, а також із нашими знайомими зі школи. Мені не вірилось, наскільки все легко. Перед нами був цілий новий світ!

Комп'ютери все полегшують!

У соцмережі було так весело й цікаво, що я не могла не думати про своїх нових друзів увесь час. І хоча мені не дозволяли, я заходила в групу ще кілька разів.

Я познайомилася з хлопчиком, з яким у мене було багато спільного. Схоже, я була йому цікава, адже він ставив багато запитань. Зазвичай я не часто розмовляю з хлопцями, але через комп'ютер це чомусь набагато легше.

Я почала розповідати про себе речі, про які не мала б говорити. Наприклад, коли він запитав, чи займаюсь я спортом, не замислюючись, я відповіла, що граю за шкільну футбольну команду, і сказала, у якій саме школі я вчуся.

Я назвала свій командний номер і навіть моє таємне ім'я.

Незнайомець біля футбольного поля

Під час наступного футбольного матчу я вперше запідозрила, що щось не так. Я постійно чула, як хтось вигукує моє прізвисько голосом дорослого чоловіка. Коли я почала розглядати, хто б це міг бути, то помітила чоловіка в кашкеті та сонцезахисних окулярах. Він посміхався мені. Я запанікувала.

Коли гра закінчилася, я підбігла до батьків на трибуні і розплакалась. Я розповіла їм про групу в соцмережі та про чоловіка, що видавав себе за хлопчика. Я злякалась, коли побачила, як він прямує до нас.

Мені пощастило... цього разу

Виявилося, що цей чоловік — полісмен. Він навчає дітей інтернет-безпеки, а деяким дітям, наприклад мені, показує, як легко витягнути з людини інформацію так, що вона навіть цього не помітить.

За допомогою комп'ютера деякі люди легко видають себе за тих, ким вони не є. Таким чином, будучи насправді дорослими, вони можуть запевнити дитину, що вона розмовляє зі своїм однолітком.

Безпека

Ми з Еббі все ще любимо грати в комп'ютерні ігри і вважаємо, що комп'ютери — це класно. Але тепер ми знаємо, що правила придумані не марно. Завдяки їм ми можемо почуватися в безпеці.

- Яке враження справило на тебе це оповідання?
- Яка проблема порушується в оповіданні?
- Чи не траплялися з тобою подібні випадки?

Обміняйтеся думками! З якою метою авторка написала цей твір?

Об'єднайтеся у групи.

Виготуйте і презентуйте листівки-пам'ятки щодо безпечної поведінки в медіапросторі.

Листівки-пам'ятки можна робити кольоровими, зображувати графічно, за допомогою малюнків, знаків, це може бути просто текст.

Гордість і слава України

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

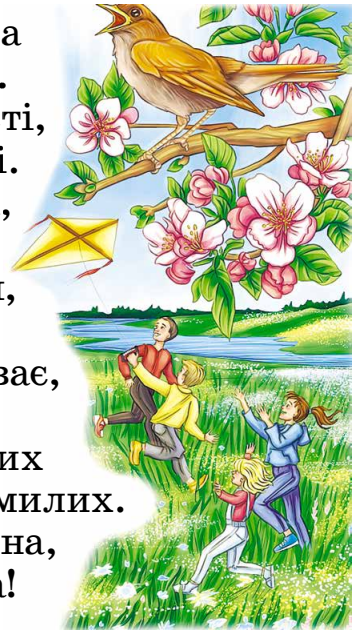
Сінь-розл́ожисті, бистротеку́чі, піднеб́есні.

Марко Луки́н'юк

УКРАЇ́НІ

Від душі всієї, від всього серденька
люблю тебе, рідна Україно-ненько.
Люблю і вас, ниви, буйні, колосисті,
і степи, як море, синьо-розл́ожисті.
Люблю і садочки вишневі, цвітучі,
і ріки могутні та бистротекучі...
Люблю й ті високі піднебесні гори,
і гаї зелені, і ліси, і б́ори.
Люблю й соловейка, що в гаю співає,
що радощі сіє, т́угу розганяє.
Люблю я людей — українців щирих
до болю у серці — таких добрих, милих.
Люблю я всю землю з ім'ям Україна,
бо вона для мене — ненечка єдина!

- Що любить поет у своєму рідному краї?
- Якими словами автор висловлює свою любов до рідної країни?
- Прочитай речення з порівнянням. Що із чим порівнює поет і на основі якої подібності?
- Підготуйся і прочитай виразно вірш.
- Що любиш ти у своїй країні?

Чому всі люди люблять свою Батьківщину?

КРУШЕЛЬНИЦЬКА СОЛОМІЯ АМВРОСІЇВНА

Соломія Крушельницька — найвидатніша українська оперна співачка, яка мала незрівнянний голос і була символом досконалості й неперевершеності.

Народилася співачка 23 вересня 1872 року в селі Бежавинцях на Тернопільщині в родині священника. Дитинство майбутньої співачки пройшло в сусідньому селі Біла, куди незабаром переїхала вся її велика родина: батько, мати й вісім дітей. Музика увійшла в життя Соломії з раннього дитинства, з колискових пісень матері, яка дуже любила співати.

Ще маленькою дівчинкою вчилася грати на фортепіано, а з 10 років виступала в хорі, організованому її батьком.

Помітивши палке бажання доньки до музики, батьки зайняли грошей і відправили її вчитися до Львівської консерваторії. Там Соломія брала активну участь у концертах і студентських вечорах, чим привернула до себе увагу слухачів та фахівців.

У 1893 році Крушельницька з медаллю закінчила консерваторію і відразу ж із великим успіхом дебютувала на сцені Львівської опери.

Ставши солісткою оперного театру, Соломія вирішила не зупинятися на досягнутому й восени того ж року поїхала до Італії, аби продовжити музичну освіту. Своім голосом і артистизмом вона відразу ж звернула на себе увагу педагогів і заслужила «звання» «найталановитішої й найвихованішої» серед усіх учениць.

Пам'ятник Соломії
Крушельницькій
у Тернополі

Через рік молода вокалістка вже співала провідні партії в оперних театрах Італії, де швидко завоювала любов і вдячність місцевої публіки. Звістка про це дійшла до рідного Львова, і незабаром керівництво міської опери запросило Соломію Крушельницьку на гастролі.

Постійно проживаючи в Італії, співачка тріумфально гастролювала в Португалії, Єгипті, Алжирі, Іспанії, Аргентині, Бразилії, Франції. Різносторонньо обдарована й освічена, Соломія з досконалою дикцією говорила і співала українською, польською, німецькою, англійською, італійською та іспанською мовами. Чудово грала на фортепіано.

Крушельницька завжди включала в свої програми українські народні пісні, які безмірно любила, а також твори українських композиторів.

У 1939 році Соломія Крушельницька вирішила назавжди повернутися на Батьківщину і переїхала до Львова. Тут всевітньо відома співачка стала викладачем Львівської державної консерваторії імені Миколи Лисенка.

Нині в її будинку розташовано музей. Тут можна побачити фото співачки, почути її чудовий голос, який зберігся на старих платівках, і поринути у чарівний світ музики.

Останні роки Соломія жила і працювала на рідній землі, передаючи свій багатий досвід та величезні знання молоді. Незважаючи на свій вік, співачка

виступала із сольними концертами, останній з яких відбувся, коли їй було 77 років.

Перед мистецтвом української співачки, перед красою її душі схилялись видатні співаки світу. Знамениті композитори висловлювали їй свою вдячність за блискуче виконання головних партій в їхніх операх. Великій співачці присвячували свої твори композитори, письменники, художники. Такого всесвітнього визнання, пошани та любові добилася проста дівчина з українського мальовничого села, адже Україна завжди славилась своїми співочими талантами, красою та мелодійністю пісень.

Сьогодні ім'я Соломії Крушельницької носить Львівський оперний театр.

- Хто така Соломія Крушельницька?
- Якою Соломія була в дитинстві? Що її захоплювало?

Яка інформація в тексті свідчить про те, що Соломія Крушельницька була видатною українською співачкою?

Соломія Крушельницька мала унікальний голос. Попроси дорослих, щоб допомогли тобі знайти і послухати записи її співу.

Чи помічаєш ти у себе певні здібності? Що тобі вдається робити найкраще?

За Мартою Прев'яською

БІЛОКУР КАТЕРИНА ВАСИЛІВНА

Відома українська художниця, майстер народного декоративного живопису народилася 7 грудня 1900 року в селі Богданівка на Київщині.

У віці 6–7 років навчилася читати. На сімейній раді було вирішено не віддавати дівчинку до школи, щоб зекономити на одязі та взутті. Малювати почала з ранніх років, однак батьки не схвалювали це заняття і забороняли ним займатися.

Катерина Білокур.
Автопортрет

Про свої перші кроки у мистецтві художниця згадувала: *«Украла у матері кусочок білого полотна та взяла вуглину... І я намалюю з одного боку полотна що-небудь, надивлюсь-намилуюсь, переверну на другий бік — і там те саме. А тоді виперу той кусочок полотна — і знов малюю... А одного разу... намалювала не краєвид, а якихось видуманих птиць... Мені було радісно на душі від того, що я таке зуміла видумати! І дивилась на той малюнок, і сміялась... От мене на цьому вчинку і застав*

ли батько та мати. Малюнок мій зірвали і кинули в піч...

Шкода мені, що природа так жорстоко зі мною обійшлася, наділивши мене такою великою любов'ю до малювання, а тоді відібрала всі можливості, щоб я творила тую чудову працю...»

Катерина продовжувала малювати потайки від рідних, використовуючи для цього полотно та вугіль. Художниця протягом усього життя виборювала право малювати.

Згодом батько згоджується на заняття дочки малюванням.

Дуже хотіла Катерина Білокур здобути художню освіту. Але на навчання її не прийняли через відсутність документа про закінчення школи. Катерина не зламалася, малювати не кинула, незважаючи ні на що. Навіть ще завзятіше взялася за роботу і опановувала непросте ремесло художника самотужки.

Художниця любила малювати передусім квіти, але не тільки. Катерина Білокур — авторка пейзажів і портретів.

Творчість художниці із села Богданівки належить до найкращих надбань української культури двадцятого століття. Диво-картини Катерини Білокур експонуються в музеях України. У Яготині відкрито картинну галерею на її честь. Перед входом до неї встановлено пам'ятник художниці.

У селі Богданівці відкрито садибу-музей імені Катерини Білокур. Біля хати — пам'ятник, споруджений скульптором Іваном Білокуром, племінником художниці.

Катерина Білокур.
Півонії

Експонувати — виставляти для огляду, показувати в музеї або на виставці.

Галерея — споруда з просторими залами, де зберігаються та експонуються твори мистецтва.

- Хто така Катерина Білокур? Де вона народилася?
- Які випробування довелося пройти Катерині Білокур, перш ніж вона стала відомою художницею?

Які риси вдачі допомогли Катерині досягти своєї мети?

- З яким почуттям, на твою думку, художниця писала свої картини?

Чи є в тебе заповітна мрія? Що ти вже робиш для того, щоб вона обов'язково здійснилася в майбутньому?

БІАТЛОН — ЦЕ ТЕ, ЩО ДУЖЕ ЛЮБЛЮ

Тарас Радь — наймолодший паралімпієць збірної України. Попри невеликий досвід у спорті, на Паралімпійських іграх у південнокорейському місті Пхьончхані 13 березня 2018 року він виборов четверту золоту медаль для України у біатлоні (12,5 кілометра сидячи). Молодий українець стріляв на відмінно.

— Не маю ще такої відповідної сили, але позмагатись можу, — дуже скромно говорив про себе 18-річний Тарас Радь за два місяці до початку Паралімпійських ігор.

Але молодий спортсмен був налаштований на перемогу і дуже хотів на Паралімпіаді показати високий результат. А для цього були щоденні тренування і наполеглива праця.

— Я третій рік займаюсь спортом. Дуже люблю біатлон. Коли приїхав на перший чемпіонат, то там побачили тренери, що я можу показати результат. Так помаленьку поїхало. Є вже кілька нагород і навіть «золото». Біатлон — це те, що дуже і дуже люблю, але ось лижні перегони мені ще не вдаються так, як треба. Я на бобі пересуваюсь, без протеза, його знімаю. На спусках мені легше йти в поворот, — каже Тарас Радь.

Тернопільський паралімпієць Тарас Радь показав блискучі результати на Кубку світу 2018 року з лижних перегонів та біатлону в місті Оберрід (Німеччина). Він став найрезультативнішим спортсменом — виборов золоту, срібну та бронзову медалі. Відтак іще раз довів собі і таким людям, як він, з інвалідністю,

що у житті можна досягнути успіху, якщо працюєш і поставив собі мету.

У Тараса немає ноги від коліна.

— Я косив біля хати і порізав косою ногу, м'яз. Довелось ампутувати частину. Протез мені зробили, зараз маю кращий, є стопа зроблена. Це все дає змогу ходити вільно. І я без проблем ходжу. Тренуюсь багато. Я навчаюсь у Тернопільському педагогічному університеті на факультеті фізичного виховання. Там і тренуюсь, — розповідає він.

Найбільшою мрією для Тараса Радя була паролімпійська медаль. Він дуже розраховував на біатлон. І його мрія здійснилася.

Паролімпійці — люди з інвалідністю, які змагаються в різних видах спорту.

Боб — сани спеціальної конструкції, які використовуються в бобслеї.

- Про кого, про що ця стаття?
- Що тебе в ній вразило?
- Що допомогло Тарасові Радю стати чемпіоном Паролімпійських ігор?
- Які спортивні досягнення є в Тараса Радя?

В а
е

Ти коли-небудь брав / брала участь у спортивних змаганнях? Яких результатів досягнув / досягла?

Складіть абетку-словник про рідну країну. В абетці ви можете подати інформацію про особливості національного одягу та кухні, розповіді про міста та видатні пам'ятки, традиції, обряди, музичні інструменти, національні символи тощо.

Наприклад. А. — Андріївський узвіз, Б. — бандура, В. — вишиванка...

Цікаве для допитливих

Тамара Колодніцька

ПТАХІ-НОСОРОГИ

Серед птахів, які гніздяться в дуплах, найцікавіше виводять пташенят птахи-носороги.

Свою назву ці птахи отримали завдяки величезним довгим дзьобам, що різко заломлені вниз і мають вирости різної форми. Ці химерні дзьоби міцні та легкі, вони не заважають птахам активно рухатися та літати. Для того щоб утримувати голову і великий дзьоб, у птахів-носорогів дуже міцні м'язи шиї. Голова щодо розмірів тіла маленька, хвіст і шия — довгі, крила досить довгі, могутні, широкі й сильно заокруглені, ноги дуже короткі.

Живуть птахи-носороги на півдні Азії та Африки.

Носороги — галасливі птахи. Вони весь час голосно скрикують, квокчуть і навіть літають, шумно лопочучи крилами.

Є кілька видів птахів-носорогів. Найбільший з них — великий птах-носоріг завбільшки з індичку, — до півтора метра у довжину, а червонодзьобий токо завдовжки 50 сантиметрів.

Гнізда птахи-носороги влаштовують у дуплах дерев. Знайшовши відповідне дупло, птах показує його подрузі. Якщо господині житло сподобалося, вона залазить у дупло, а самець починає її замурувати. Подруга активно допомагає.

Птахи використовують глину, м'якуш плодів, шматочки деревини, змочуючи все слиною. Робота триває від трьох до семи днів, доки залишиться невеликий отвір.

Через цей отвір птах-носоріг годує свою «дружину», а згодом і пташенят, які з'являються на світ у дуплі. Пташенят у цих птахів буває від двох до п'яти.

Турботливий татусь-носоріг приносить їжу 30–40 разів на добу протягом двох місяців (у деяких видів носорогів — до 170 днів).

Птахи-носороги живляться плодами, насінням рослин, а також ящірками та комашнею.

Якщо раптом птах гине, то опіку над замурованою самицею та пташенятами беруть інші носороги.

Гніздо утримується в чистоті. Крізь отвір у дуплі самиця викидає забруднену підстилку та різні відходи. Коли нарешті пташенята підростуть та вберуться в пір'ячко, матуся могутнім дзьобом розбиває стінку і виходить із пташенятами на волю. Але батьки ще довго підгодовують молодь і живуть разом.

У червонодзьобих токо самиця виходить із гнізда раніше від пташенят. Коли матір залишає гніздо, малюки самі замуровуються, залишаючи маленький отвір. Через нього батьки удвох годують пташенят, доки вони підростуть.

Таке добровільне ув'язнення гарантує безпеку птахам. Адже у тропічних лісах у пташенят багато ворогів. На малечу полюють змії, мавпи та різні хижаки.

- Чому птахи отримали таку назву?
- Де живуть птахи-носороги?

Знайди і прочитай опис зовнішнього вигляду птаха-носо-рога.

- Що допомагає птахам утримувати голову і великий дзьоб?
- Що в тексті сказано про те, чим живляться птахи-носо-роги?
- Для чого самець замурує самку в дуплі?
- Яка інформація про птахів зацікавила тебе найбільше?

Це оповідання художнє чи науково-художнє? Доведіть свою думку, звертаючись до тексту.

Дізнайся, хто серед птахів України є найкращим бігуном.
У кого із птахів нашої країни найдовший язик?
Хто із птахів України має найбільші крила?

З Енциклопедії тварин і рослин світу

АРКТИКА І АНТАРКТИКА

Крайню північ нашої планети називають Арктикою, а крайній південь — Антарктикою. А ще їх називають полярними районами земної кулі, оскільки саме там містяться Північний і Південний полюси, крайні точки нашої планети.

Поверхня Землі в цих районах укрита снігом та кригою, які не тануть навіть улітку. Це найхолодніші місця на Землі. Узимку температура сягає 80 °С морозу, а влітку, у «найспекотніший» день, — 20 °С морозу. Тут пів року стоїть зима і триває безперервна полярна ніч, а інші пів року — літо, і тоді сонце зовсім не заходить — суцільний день.

Три чверті всієї прісної води нашої планети зосереджено в Антарктиці у вигляді гігантського шару криги завтовшки подекуди 5 кілометрів (уяви собі будинок на 1700 поверхів!). Повільно сповзає крига з берегів Антарктики і, відламуючись, з неймовірним гуркотом падає в море. Гігантські крижані гори (айсберги) запливають навіть у теплі моря, посту-

пово танучи. Зустріч уночі з айсбергом для корабля дуже небезпечна.

Немилосердний холод Арктики і Антарктики нищить усе живе. Але все ж це не мертві крижані пустелі. Просто їх мешканці тримаються ближче до незамерзаючого моря — тут і тепліше, і їжу в морі можна добути — рослин же нема!

Щойно визирне після багатомісячної ночі сонце, на скелясті береги Арктики і Антарктики злітаються сотні тисяч морських полярних птахів: кайри, мартіни, чистуні, гаґи, крячки. Скелі вкриті їхніми гніздами, птахи кружляють навколо них у повітрі, гойдаються на хвилях, ловлять рибу, шукають молюсків. Галас там стоїть неймовірний — недарма ці місця називають «пташиними базарами». Погано доводиться тому, хто наблизиться до пташиних гнізд, — птахи нападають на ворога з повітря, б'ють крилами, дзьобами, поливають пташиним послідом.

Кайри якийсь час проводять на землі лише в період висиджування яєць, а решту часу — у відкритому морі або в небі. Вони чудово плавають і пірнають, швидко гребучи під водою крилами і ногами. Голос у них досить неприємний і пронизливий. На суходолі кайри напрочуд довірливі і легковажні: дозволяють наблизитися до себе на кілька кроків і добре роздивитися.

Кайра не переймається спорудженням гнізда. Вона відкладає яйця просто на плоских каменях. Яйця кайри не круглі, а подібні до груші, тому вони не котяться вниз зі скель.

Кайри дуже товариські і доброзичливі птахи. Скажімо, коли кайри-батьки, що висиджують яйця, мусять десь

відійти на кілька хвилин, на яйця одразу сідає перша-ліпша стороння кайра.

В Антарктиці живуть пінгвіни. Вони хоч і птахи, але літати не можуть: крила пінгвінів схожі на ласта, і вони користуються ними для плавання, а не для літання, адже головна їхня їжа — риба та мольски. Несуть пінгвіни одне-два яйця. А оскільки гніздо зі снігу не влаштуєш, то тато-пінгвін зігріває яйце власним пухом, тримаючи його біля черева. Оскільки мороз дуже сильний, то лічені хвилини перебування яйця без обігріву татовим чи маминим тілом можуть коштувати життя малечі, що росте в яйці. Тому тато стоїть з яйцем на лапках під червом по кілька місяців, голодуючи, поки мама йде до моря відновлювати сили. Щойно пухнастий малюк вилупиться з яйця, він одразу біжить до мами. Ну а тато рушає на риболовлю — треба ж дружину і маля годувати! Пінгвіни — найкращі плавці і пірнальники серед водяних птахів. Працюючи крилами-ластами, як веслами, птахи швидко пересуваються під водою. Пінгвіни пропливають за добу до 160 кілометрів, не відчуваючи ніякої втоми. Пінгвіни десятками тисяч — як військово-морський десант — висаджуються на берег, і така сама їх кількість «виходить

у море». На суходолі пінгвіни шикуються, як полк солдат, лавами, та ще й за «військовим званням»: дорослі самці — в одному місці, молодь — у другому, самки-мами — у третьому і т. д. Улюблена розвага пінгвінів — і дітей, і дорослих — кататися зі снігових гірок на власному черевці.

Пінгвіни — чемпіони з витризалості до низьких температур.

Витримувати жорсткий холод Антарктики їм допомагає густе пір'я та підшкірний жир.

- Що з прочитаного тебе найбільше зацікавило?
- Що нового ти дізнався / дізналась?
- Де міститься Арктика? А Антарктика?
- Що в тексті сказано про розміри айсбергів?
- Які тварини живуть в Арктиці й Антарктиці?
- Як називають місця, де скупчується багато птахів?
- У якого птаха яйця за формою схожі на грушу?
- Що нам відомо з тексту про витривалість пінгвінів?

Чи погоджуєшся ти з твердженням, що це оповідання є науково-пізнавальним? Доведи свою думку.

За Анатолієм Григорукім

ЯК ПРИЙШЛИ ДО НАС ГРОШІ?

Без грошей у щоденному житті сьогодні не обійтися. Грішми платять за виконану роботу. А ще за будь-який товар, що продається, та за різні послуги. Без них не поласуєш морозивом. Не поїдеш у трамваї чи метро. Не заплатиш за телевізор, за інтернет, за користування газовою плитою...

А тим часом у давню давнину грошей не існувало зовсім. Люди просто обмінювали свої вироби на те, що їм було необхідне.

Швець, приміром, міняв пошиті ним чоботи на сало. Коваль — свої серпи чи сокири на одяг. Хлібороб віддавав частину вирощеного жита за вола. Це було дуже клопітно й незручно.

І от кілька тисяч років тому хтось додумався зробити один товар найголовнішим — щоб за нього можна було придбати все, що тільки заманеться.

Так наші далекі прапрадідусі за найголовніший товар мали шкурки куніць — «куни». Можна сказати, що наші перші «гроші» були хутряними.

На одному з островів Тихого океану його жителі використовували замість грошей нанизані на шворку собачі ікла та мушлі черепашок.

А на острові Яп було запроваджено кам'яні гроші. Вони мали гарну назву — феї — та являли собою витесані кругляки з діркою посередині. Важила кожна фея не один десяток, а то й не одну сотню кілограмів. Отож щоб перенести її з місця на місце, треба було брати дебелиу палицю, просовувати в дірку й піднімати цілому гуртові людей.

Вартість кожної монети визначається її розмірами, якістю каменю, з якого вона вирізьблена, та особистою історією. Той, у кого ці «монети» були більші, вважався заможнішим. Багато хто складав їх купою перед своїм помешканням, і це свідчило, що тут живе багатій. За фею вбільшки з тазик можна було купити поросю. А за таку, що в поперечнику сягала більше метра, виторговували човна.

Згодом увагу людей привернули дорогоцінні метали — бронза, срібло і золото. Їх видобування вимагало копіткої праці, тож і ціна була високою. За один шматок золота можна було придбати багато корисних товарів.

А що робити, коли передбачається маленька покупка? І люди почали заздалегідь відрізати невеличкі шматочки золота чи срібла, яким надавали різних форм — плоских квадратних чи круглих.

Чи не найперші гроші із золота й срібла запровадили в стародавньому місті Лідія. Відтак ці коштовні метали стали використовувати в багатьох інших заможних країнах. А там, де золота й срібла не було чи достатньою мірою не вистачало, заходились робити монети з міді та бронзи.

Кам'яні гроші

Чого тільки на них не карбували! І зображення царів та полководців, і державні герби, і птахів та тварин... Залежно від цього люди давали грошам різні кумедні назви: «сови», «папуги», «черепахи», «колеса від воза» й навіть «оселедці»...

У нашій Русі-Україні ще за часів київського князя Володимира Великого почали карбувати золоті та срібні монети — злотники і срібляники. На таких монетах обов'язково зображували князя, а з іншого боку — княжий герб, тризуб. Ці гроші згодом стали називати гривнями. Тож наші сучасні гривні мають довгу історію!

Ну а вже в пізніші часи стали друкувати паперові гроші. На відміну від металевих, на них зображували цілі картини.

- Що відображає заголовок тексту: тему чи основну думку?
- Що в тексті сказано про те, як жили наші предки без грошей?
- Який вигляд мали гроші в давні часи?
- Яка інформація із цього тексту була для тебе несподіваною? А яка — новою?

В
е

Підготуйся стисло розповісти про те, як з'явилися гроші.

Тетяна Кузьмєнко

БАНКИ ТА БАНКНОТИ

Торгівля процвітала, купці збагачувалися, а от золоті гроші, що постійно переходили з рук у руки, поступово стиралися і менше важили. Виникла потреба у правильному зберіганні грошей. Тоді й з'явилися банки. Коли людина здавала свій капітал у банк на зберігання, то взамін отримувала паперовий сертифікат, де зазначалося, скільки її грошей

лежить у банку. Цими сертифікатами можна було розплачуватися за товари. Так з'явилися паперові гроші — банкноти. Ця назва походить від англійського banknote, що означає «банківський запис».

Нині майже кожна країна має свої гроші. За гроші купують товари, ними розплачуються за послуги. Товарами вже майже ніхто не обмінюється, хіба що за домовленістю між продавцями.

ЯК НАРОДЖУЮТЬСЯ ГРОШІ

Паперові купюри друкують, а монети карбують на секретних підприємствах. В Україні це фабрика банкнотного паперу в Житомирській області та Банкнотно-монетний двір у Києві. Спеціальний папір для купюр виготовляють з бавовни, наносять на нього водяні знаки, вживлюють захисну стрічку. Потім на друкарських верстатах додають тиснення, зображення видимими та невидимими фарбами і розрізають великі аркуші на окремі купюри.

Спаковані банкноти зберігаються у сховищах Національного банку України. Звідси новенькі купюри в обмін на старі надходять у різні банки. А вже звідти гроші потрапляють до людей, які отримують зарплатню, пенсії, стипендії тощо.

Процес виготовлення паперових купюр*

* Світлини подано з навчальною метою.

Далі гроші від людей мандрують до магазинів, ринків, перукарень, кафе... На них купують продукти, одяг, взуття, книжки, оплачують ними різноманітні послуги. Словом, відбувається постійний колообіг грошей. До речі, та сама купюра чи монетка за своє життя може потрапити до рук тієї самої людини декілька разів.

НАША ГРИВНЯ

Українські гривні дуже гарні! Від 1996 року, коли їх було введено, їхній зовнішній вигляд, навіть розмір, декілька разів змінювався, і вони ставали дедалі кращими.

Українську гривню дуже важко підробити, адже на кожній купюрі багато захисних елементів.

Мікротекст, який можна прочитати за допомогою лупи

- Що в тексті сказано про появу перших паперових грошей?
- Що нового ти тепер знаєш про гроші?
- Якими думками щодо прочитаного хочеш поділитися?

Чи можна монети називати банкнотами? Поясніть свою думку.

Роздивіться захисні елементи на малюнку і на справжній банкноті.

Побудуй есе про те, чи потрібно заощаджувати гроші. Чому? Як саме?

Побудуй есе про те, що можна купити за гроші, а що неможливо.

Дізнайтеся, що означає слово **купюра**. Чому паперові гроші мають саме таку назву?

Із журналу «Розумашки»

ПЕРСІ, КІТ І КАТАФОТ

Якось уночі англієць на ім'я Персі їхав у своєму авто додому. Раптом попереду спалахнула пара яскравих вогнів. Персі вдарив по гальмах. Він вийшов з автомобіля і пішов подивитися на таємничі ліхтарики. Водій завмер від жаху: його автомобіль загальмував за кілька метрів від прірви, на краю якої сидів... кіт. Це його очі, що віддзеркалили світло фар, врятували Персі життя!

Кіт зник у пільмі, а Персі осяяла ідея: подібний до котячих очей пристрій може стати орієнтиром для водіїв уночі! Так з'явився винахід під назвою «котяче око»: прилади, що відбивають світло фар. Персі Шоу за винахід нагородили орденом, а невдовзі такі прилади поставили на дорогах. Аварій поменшало! Так кіт розпочав епоху дорожньої безпеки.

Пізніше було винайдено катафот. Ти вперше чуєш це слово? А втім, катафот є на твоєму велосипеді! Катафоти кріпляться на раму, колеса, багажник і охороняють твою безпеку в темряві. Цей пристрій формою нагадує фари: усередині нього є безліч пірамідок,

які «повертають» світло. Хоч під яким би кутом падало світло на катафот, воно завжди відбивається туди, звідки з'явилося. Тож коли світло фар від машини потрапить на катафот — водій обов'язково його побачить.

А якщо ти в темряві без велосипеда? Тоді стануть у пригоді флікери! Цей маленький значок або наклейка відбиває світло в темряві і допомагає швидше побачити пішохода в нічний час.

Світловідбивальні елементи на флікері роблять зі спеціального матеріалу. Вони є на куртках і шкільних рюкзаках, у дорожніх робітників на жилетах і навіть на нашийниках у тварин!

Роздивися свій одяг: чи в тебе там є флікери?

Катафот — прилад для покращення розпізнавання об'єктів при поганому освітленні, підвищує безпеку перевезень.

- Про який винахід розповідається в тексті? Як він вплинув на життя людей?
- Поясни принцип роботи катафота. Чому він світиться вночі, хоча сам не має лампочок усередині?

Розгляньте світлину на с. 144. Які елементи одягу дітей допомагають їм бути помітними в темряві?

Як ви вважаєте, чи актуальний цей винахід сьогодні, коли на дорогах є потужні ліхтарі? Обґрунтуйте свою думку.

Якими новими словами збагатився твій словник після прочитання творів цього розділу?

- Підготуйте виставку книжок, журналів, дитячих енциклопедій з певної теми. Наприклад, про природу, космос, наукові відкриття.
- Підготуйте розповідь про ті джерела інформації, які ви використовуєте найчастіше. Приверніть до них увагу своїх однокласників та однокласниць.

Пригоду за пригодою читаю з насолодою

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Міжпланетний, супутник, підстави, встановлювали, незчисленими, штовхаючись.

Всеволод Нестайко

ЯК МИ В КОСМОС ЛІТАЛИ (Скорочено)

Одного дня я твердо вирішив залишити Землю, цю нудну, нецікаву планету, з усіма її двійками з математики. Я задумав побудувати супутник і назавжди полетіти в космос. Спочатку думав зробити це сам. Але потім зрозумів, що самому буде, по-перше, важко, а по-друге, сумно. І я запросив у компанію свого найщирішого друга й однокласника Ромку. Ромка, не задумуючись, погодився. У нього теж були всі підстави розлучитися із Землею. Напередодні він розбив мамину улюблену вазу, непомітно викинув черепки на смітник і з трепетом чекав покарання.

Сидячи в темному кутку під сходами, ми гомоніли.

— Ти розумієш, Ромко, ми будемо першими у світі людьми, що полетять у міжпланетний простір, — захилювавсь я.

— Першими! Розумієш? Усі люди на Землі з хвилюванням стежитимуть за нашим польотом. Головне — треба одірватися від Землі. Я по радіо чув. А там почнемо кружляти по орбіті!

Ми почали спішно готуватися в путь.

За дров'яними сараями простягався пустир, куди ніхто не заглядав. Там стояла залізна бочка. У ній спокійно могли вміститися і я, і Ромка. От тільки як її закинути в небо!

І ми почали майструвати катапульту. Це була каторжна й виснажлива робота. Копали під бочкою траншею, встановлювали пружини, ресори і важелі. Особливо попомучилися ми, коли витягали на дерево, що росло якраз коло бочки, здоровенну каменюку. Ця каменюка, впавши з висоти, мала привести в дію механізм.

Нарешті все було готове. Пізно ввечері ми розійшлися по домівках. Це була наша остання ніч на Землі.

Орбіта — шлях руху небесного тіла, штучного супутника Землі.

Катапульт — тут: механізм для старту літака.

Ресора — пружина, призначена для пом'якшення ударів під час їзди.

- Від чийого імені ведеться розповідь у творі?
- Чому хлопці вирішили залишити Землю?
- Як вони готувалися до польоту в космос?
- Із чого хлопці зробили супутник?

- Як планували відірватися від Землі? З чого майстрували механізм для старту свого супутника?
- Яка робота виявилася для них найтяжчою?

* * *

Після уроків, нашвидку пообідавши, ми з Ромкою почали збиратися в дорогу.

Ми приладнали до бочки стару кришку од виварки. Це був «верхній люк». Кришка прекрасно закривала бочку і міцно кріпилася зсередини сталевим дротом. Ніякі космічні сили не змогли б її відкрити.

Дно бочки вистелили сіном та старою ковдрою. Вийшло дуже м'яко, тепло і зручно. До того ж це рятувало від ударів на випадок зіткнення з якою-небудь планетою.

Із харчів у дорогу взяли: буханку хліба, вісім вареників з картоплею, три цукерки, дві цибулини, оселедець і пляшку з водою...

Без п'яти хвилин восьма. Ми з Ромкою в мовчанні стоїмо біля супутника «Ліра». Урочистий момент.

У небі незчисленими вогниками сяють зірки. Зараз ми з Ромкою полетимо їм назустріч і ніколи більше не повернемося на Землю.

Минають останні секунди.

— Ну, пішли, — тремтячим голосом кажу я.

Ромка відкрив кришку «люка» і вже підняв ногу, щоб залізти в бочку. І в цю ж мить почувся дівчачий голос:

— Хлопці, а що ви тут робите?

Від несподіванки Ромка випустив з рук кришку, і вона боляче вдарила його по коліну.

З-за сараю з'явилася Тетянка, наша зухва́ла однокласниця.

— Геть звідси! — спокійно сказав Ромка.

— Дуже я тебе злякалась! От не піду.

Оце так номер! Що робити? Здавалося, виходу не було. І тоді я вирішив їй усе чесно розповісти.

Почувши в чім справа, Тетянка підскочила:

— Ой, хлопці, як це чудово! Візьміть і мене!

— Що-о? — ми презирнулися. — Та ми ж не вмістимося всі в супутнику!

— Ось як! Так ви теж не полетите! Я зараз же скажу тітці Тékлі, і вона вам вуха пообриває за те, що ви її бочку чіпаєте... Тітко Тékле! — крикнула Тетянка.

Робити було нічого.

— Гаразд... Залазь! — зціпивши зуби, пробурмотів Ромка і шепнув мені на вухо: — У крайньому разі ми її викинемо по дорозі.

Тетянка вмить залізла в бочку. Сопучи і штовхуючись, ми з Ромкою довго вмощувались. Нарешті всілися. Я встав і закрив «люк» — прикрутив його дротом до бочки. Потім, хвилюючись, я сказав:

— Приготуватися! Даю старт!

Ромка й Тетянка затамували подих. Я щосили потяг за мотузку, до другого кінця якої там, на дереві, була прив'язана здоровенна каменюка. Почувся тріск, щось гупнуло, загримотіло і...

Тетянка вдарила Ромку ногою у вухо. Ромка штовхнув мене ліктем у потилицю, а я ткнувся носом Тетянці в живіт. Потім Тетянка сіла мені на голову, Ромка турнув Тетянку коліном, а я наступив Ромці на носа...

Яке щастя, що стінки супутника «Ліра» були вистелені ковдрою! Бочка шалено оберталась і підстрибувала. Вісім вареників полетіли Ромці за пазуху, оселедець опинився у Тетянки під пахвою, а вся вода вилилась мені на штани. І, незважаючи на це, я радісно вигукнув:

— Ура! Ми лети...

Я не договорив, бо якраз у цю мить мені в рот влетіла цибулина.

Супутник, мабуть, летів уже у верхніх шарах атмосфери. Він обертався все повільніше й повільніше. Раптом об щось ударився й перестав обертатися.

— Ми вийшли на орбіту! — урочисто промовив Ромка.

Кілька секунд пішло на те, щоб розібратися, де чії ноги, руки, голова... У бочці було темно.

— Цікаво, де тепер Земля? — тихо спитала Тетянка. Їй уже хотілося додому, до мами.

— А-а, попалася! — злорадно захихикав Ромка. — Ото не треба було летіти. А тепер — усе! Тепер ти ніколи не повернешся додому.

Тетянка нічого не відповіла. І я теж мовчав. Гнітюча тиша запанувала в супутнику «Ліра». Я, Ромка й Тетянка сиділи й мовчки прислухалися до космічної тиші Всесвіту. І раптом...

І раптом ми почули гучні кроки й голос. По небу хтось швидко йшов, лаючись. В усьому Всесвіті лише одній людині міг належати цей голос — двірничці тітці Теклі.

— А біс забрав би цих песіголовців. Знову якогось лиха накоїли!

Я кинувся відкривати люк... Супутник «Ліра» мирно лежав у бур'янах. Над ним стояла двірничка з мітлою...

Що було потім? Не треба питати. Тетянці, звичайно, добре влетіло. Але найбільше перепало мені й Ромці.

І не в тім справа, що після зустрічі з батьками ми соромилися показатися людям на очі. І не в тім, що учні в школі два тижні не давали нам проходу і все запитували про враження від космічної подорожі.

Виявилося найголовніше: щоб побудувати супутник, треба знати... математику. І сказав це не хто-небудь, а сам Жорка Циган, найпопулярніша у нас людина в школі, чемпіон міста з плавання. Це було для мене відкриттям. Довелося братися за математику.

Без підготовки, друзі мої, нічого не робиться. Запам'ятайте!

Отак літав я в космос.

Атмосфера — газоподібна оболонка Землі.

- Хто став небажаним членом екіпажу?
- Назви всіх героїв оповідання.
- Як відбувався політ? Чим закінчився?
- Який епізод твору розсмішив тебе найбільше? Прочитай.
- Який важливий висновок зробив для себе герой твору?

ПІЗНАЮ ЛІТЕРАТУРНІ СЕКРЕТИ

Жанр дитячого детективу з'явився в літературі близько ста років тому. Письменники та письменниці зрозуміли, що не лише дорослим цікаво читати про розслідування злочинів. І відтоді написали чимало захопливих пригодницьких творів, головними героями яких зазвичай є діти.

ЗАГАДКА ДРУГА, АБО ПРОБЛЕМИ З МАТЕМАТИКОЮ

Детектив Нішпорка вирішив перевезти агенцію «Рожеві окуляри» на берег озера. Його канікулярний офіс відрізнявся від міського тільки тим, що замість горища детектив Нішпорка тулився з усіма речами в мініатюрному наметі...

Поки детектив Нішпорка давав лад своїм речам, до нього підійшов якийсь малюк.

— То ви той детектив? — запитав він.

— Так, я — це він, — підтвердив детектив Нішпорка.

— Минулого місяця я прочитав про вас у «Конику-Стрибунці», — похвалився хлопчик. — Це такий новий журнал для дітей, виходить раз на два тижні.

— Знаю, знаю, — кивнув детектив Нішпорка. — Він виходить від січня.

— А я вже вмію читати і рахувати, — запевнив малюк.

— Справді? — здивувався детектив.

— Справді!

— І в якому номері журналу ти про мене прочитав?

— У сороковому! — випалив хлопчик.

Детектив Нішпорка розсміявся, а потім подивився співчутливо на ображеного співрозмовника.

— Ну, може, читати ти й умієш, а от рахувати — точно ні, — сказав він.

— Чому?! — щиро обурився хлопчик.

— А ти сам подумай, — захопив його детектив...

Таки-так, хлопчик, який упізнав детектива Нишпорку, ймовірно, не дуже вправний у математиці. Чому? А ти подумай...

Переклад з польської Ірини Котлярської-Фесюк

- Уяви себе детективом. Здійсни розслідування: чому детектив Нишпорка зробив висновок, що хлопчик не вміє лічити? Уважно прочитай і проаналізуй розмову детектива з хлопчиком і знайди відповідь.

 Перевір правильність своєї відповіді — роз'єднай слова і прочитай речення.

**Рікскладається п'ятдесятидвохтижнів. «Коник-Стрибу-
нець» виходить раз на два тижні. Неважко підрахувати, що
за один рік можевий тит максимум двадцять шість номерів
журналу, а не сорок.**

Гжегож Касдєнке

ЗАГАДКА ТРИНАДЦЯТА, АБО ХТО ЗІПСУВАВ ПОВІТРЯНОГО ЗМІЯ?

Це тільки на перший погляд здається, що канікули для детектива Ниточки — час відпочинку. Насправді, де б він тільки не був, повсюди відчуває себе, як на роботі, адже скрізь ховаються таємниці й загадки. Саме із цієї причини, коли детектив Ниточка вирушає відпочивати в наметі, він завжди прихоплює табличку з написом:

Детективне агентство «Рожеві Окуляри»

Цього разу детектива Ниточку занесло аж на озеро. Розклав свій мікроскопічний намет і вже практично був готовий, щоб провести тут канікули. Адже все, що залишилося — це чекати розвитку подій.

І справді — довго чекати детективу Ниточці не довелось.

— Хто це зробив?! — розбудило його вранці верещання якогось хлопця.

Детектив Ниточка тихенько виглянув з намету. За кілька метрів — зовсім поруч з одноповерховим будинком, у якому спали діти з табору, стояв навколішки хлопець. Навіть із такої відстані було видно сльози на його очах. Перед хлопцем у траві лежало щось, що нагадувало повітряного змія.

— Що трапилось? — запитав детектив Ниточка, вибираючись із намету.

— Мій повітряний змій... — зойкнув хлопець. — Я робив його весь вечір! З дощечок і паперу! Сьогодні конкурс! І ось — хтось його полив водою! Навмисне, щоб папір промок і розірвався! Адже дощу вночі не було, я знаю! А ось дірка... і тут... і біля мотузки... — хлопець був дуже пригнічений.

Детектив Ниточка насупив брови:

— Гм, цікаво!

— Якби я тільки дізнався, хто це зробив! — вигукнув хлопець. — Я б...

— Т-с-с! — детектив Ниточка приклав палець до губ. — Знаю, хто тут провинився. Ти! — детектив Ниточка посміхнувся.

Хлопець аж завмер.

— Невже ви гадаєте, що я б навмисне намочив свого повітряного змія?!

— Ніхто його не намочив, — детектив Ниточка тільки знизав плечима. — Але хтось забув його сховати на ніч до будинку. Цього виявилось достатньо.

Як ти гадаєш, через що повітряний змій виявився вранці мокрим?

Переклад з польської Олександри Озембл'овської

- Що стало приводом для розслідування?

- Спробуй дати відповідь на запитання, яким закінчується оповідання.

Чи вдалося тобі завершити розслідування? Перевір правильність своєї відповіді — роз'єднай слова і прочитай речення.

Повітряного змія намочила вранішня роса. Якщо папір, з якого був зроблений змій, став повністю мокрий, то, звичайно, ніж, він міг порватися.

Сергій Грідін

ФЕДЬКО, ПРИБУЛЕЦЬ З ІНТЕРНЕТУ (Уривок)

В одному невеличкому містечку жив собі серйозний хлопчак досить поважного (як він сам вважав) віку. А було йому ні мало ні багато — аж дев'ять років, і називався він Сашко. Друзі ж кликали його Біленький, тому що він мав м'яке хвилясте біляве волосся, яке дуже не любив.

Отже, лежав цей самий Сашко на ліжку і з сумом поглядав у вікно. А сумувати було чого: сьогодні надійшов останній день зимових канікул, і завтра треба йти до школи. І хоч Сашко дуже скучив за своїми друзями-однокласниками та розумів, що вчитися треба, веселіше від цього не ставало!

Біленький ще раз подивився у вікно, а тоді пройшовся поглядом по кімнаті. Він згадав, що вчора ввечері мама наказувала йому прибрати в себе, та, на його думку, все тут було на своїх місцях. Боксерські рукавички висіли на бильці ліжка, плакати знаменитих футболістів прикрашали стіну, компакт-диски з новими та не дуже іграми були розкидані

по всій кімнаті, розгорнута книжка чомусь лежала під кріслом. Сашко ногою згріб усе, що було на підлозі, під ліжко і, задоволений результатом прибирання, ввімкнув тоді свій улюблений комп'ютер.

«Ех, — подумав він, — хоч в останній день натішусь! Награюсь аж до наступних канікул».

Комп'ютер тихенько загув, завантажуючи свої електронні мізки.

Біленький ставився до свого помічника якимось навіть по-братському, як до живої людини. Хлопчик часом розмовляв з ним, коли нікого не було вдома, а дуже хотілося з кимось поговорити. Він називав його ласкаво «моя Залізяка». Комп'ютер у відповідь мовчав, підморгував лампочками та відсвічував монітором. Але все одно Сашкові було вже не так самотньо!

— Пограю трохи в футбол, — вирішив хлопчик, — а потім поїм. Що там мама смачненького приготувала?

Біленький підвівся зі стільця і пішов на кухню оглянути «фронт робіт». Він відкрив холодильник, узяв шматок ковбаси і знову подався до кімнати.

— Ой-ой-ой-ой! — почув він голосне волення.

Сашко здригнувся, ковбаса ледь не стала йому поперек горла. Він обережно прочинив двері й зазирнув у щілинку.

У кімнаті не було нікого, а той дивний звук ішов від Залізяки.

— Щось із комп'ютером, — подумав хлопчик і навшпиньках наблизився до столу, де стояв його вірний друг.

— Ой-ой-ой! — знову почулося з-за системного блоку.

«Видно, звукова карта глючить», — подумав Біленький.

Він знав дуже багато мудрих комп'ютерних слів. По-перше, його тато працював на серйозній фірмі і займався дуже важливою роботою — «писав» програми, як він сам казав, для якоїсь великої контори. По-друге, Сашко любив ходити на додаткові заняття з інформатики, які в них у школі проводила молоденька симпатична Галина Петрівна.

Підійшовши ближче, хлопчина злякано заглянув за стіл і відсахнувся! На нього дивились очі якогось дивного створіння. Це було щось середнє між великим черв'яком та поросятком. Істота мала чотири коротенькі лапки, маленький хвостик, велику голову, схожу на драконячу, але з поросячим рильцем. Спи́на в неї була різнокольорова, причому ці кольори щосекунди змінювались.

— Ой, де це я?! Що зі мною?! — кричало створіння, лежачи на спині та розмахуючи лапками. — Мамо, куди це мене занесло?! Знову всіма покинутий і забутий, знову на чужині, у вигнанні. Ой же ж я бідний, ой же ж нещасний!

Незважаючи на переляк, Сашкові стало смішно.

«А він наче симпатичний, хоча й галасливий», — подумав хлопчик. Він узяв з пенала добре нагострений олівець і штрикнув страховисько в бік.

— Ти чого штрикаєшся? — закричало створіння, набравши загрозливої фіолетової барви. — Тобі хто на це право дав? Та ти знаєш, з ким маєш справу?

Чудовисько надулось як куля. Щоки в нього стали великі-превеликі. Складалося враження, що воно ось-ось лусне і зафарбує всі стіни у фіолетовий колір. Сашко аж відступив про всяк випадок!

— А я оце якраз і хотів дізнатися: хто ти? А то лежиш тут на моєму столі, кричиш! Тобі на це теж ніхто права не давав.

Хлопчик намагався говорити строго.

Чудовисько набрало салатового відтінку, трохи здулось і виловило на Біленького свої великі булькаті очі.

— Я... я... — якимось уже знічено прошепотіло воно, — я страшний комп'ютерний вірус, і ти маєш мене боятися.

На заняттях Галина Петрівна говорила про віруси, і Біленький знав, що вони дійсно можуть бути небезпечні для Залізяки. Тому тато завжди вчив його перевіряти мізки комп'ютера за допомогою антивірусних програм.

— Ах ти ж, заразюко! — скрикнув Сашко, і рука його мимоволі потягнулась до тенісної ракетки. — Я ж тобі зараз такого чόсу дам — забудеш, як шкодити.

Створіння враз пожовтіло і заскиглило:

— Ой не бийте мене, ой не бийте! Та я ж більше не буду нікого зобиджати. Так я ж від природи хороший! А як не бити, то стаю ще ліпший.

Від сміху рука хлопчика опустилася.

— Та звідки ти таке взялося? Як тебе хоч звати?

Чудовисько трохи заспокоїлось, порожевіло і розповіло свою історію.

Колись він дійсно був звичайним собі комп'ютерним вірусом, яких тисячі живуть у всесвітній мережі «Інтернет». Але якимось, потрапивши під дію однієї недоробленої антивірусної програми, він набув здатності виходити з віртуального світу.

О-о-о! Це було чудово. Вночі, коли господарі комп'ютерів уже спали, він тихенько вилазив на білий світ і літав містами та селами, горами та лісами. Так-так, саме літав! У нього є маленькі крильця, які з'являються, коли він покидає Всесвітню павутину.

Саме завдяки інтернету вірус міг потрапити в будь-який куточок земної кулі. Тому подорожував він багато, бачив безліч чудових місць. Але всі корис-

тувачі боялись його й намагалися вижити зі свого комп'ютера, тож йому весь час доводилося кудись тікати. Як його звуть — він не знає. У кожній країні його називали по-іншому. А проте після пам'ятної зустрічі з антивірусною програмою вірус змінився й почав жити по-новому, він тільки зовні лишився негарний, а всередині в нього — добра і ніжна душа!

— Ясно, — промовив Сашко вже не так сердито, але ще насторожено. — Що ж з тобою робити? І виганяти шкода, але ж ти Залізяку мені можеш занапастити!

— Та ніколи, хазяїне! Я ж кажу: нове життя почав, хіба ці чесні очі можуть брехати?

І він знову вилупив свої хитрі-прехитрі очиська.

— Ну добре, — сказав Біленький, — залишайся поки що. А звати я тебе буду Федьком — якийсь ти мені дуже схожий на сусіда нашого з першого під'їзду.

- Що автор розповів читачеві про Сашка?
- Де і коли відбувалися події?

Як Сашко ставився до свого комп'ютера? Як його називав? Знайди в тексті речення, у яких про це розповідається.

- Із чого видно, що хлопчик добре орієнтується в комп'ютері?

Кого побачив Сашко в себе на столі? Ким виявилася ця істота? Знайди і прочитай опис її зовнішності.

- Що комп'ютерний вірус розповів про себе?
- Що у творі є вигадкою, а що — ні?

Як могли б скластися стосунки Сашка і Федька надалі?

Які почуття виникали в тебе під час читання пригод? Коли ти радів / раділа, коли хвилювався / хвилювалася, а коли обурювався / обурювалася? Поясни чому.

Розділ 1.	Шкільний дзвіночок кличе нас у четвертий клас!	3
Розділ 2.	Дивовижний світ міфів.	17
Розділ 3.	Легенди рідного краю	32
Розділ 4.	Пізнаю мудрість притчі	42
Розділ 5.	Народна казка — скарбничка мудрості.	47
Розділ 6.	Жменя сміху — читачам на втіху	61
Розділ 7.	Краса і сила поетичного слова	70
Розділ 8.	Дивосвіт літературної казки.	83
Розділ 9.	Байка вчить, як на світі жить	105
Розділ 10.	Пізнаю себе і світ	112
Розділ 11.	Гордість і слава України	126
Розділ 12.	Цікаве для допитливих	134
Розділ 13.	Пригоду за пригодою читаю з насолодою . . .	146

У підручнику використано ілюстрації *Анни Загорської, Юлії Момуз*, а також світлини і візуальні матеріали із сайтів *Українська Вікіпедія: Mykola Budnyk, Larysa Alf, Ondrej Prosicky, Komandirskyi, Roman Malenkov, EvgenyGenkin; shutterstock.com: MANDY GODBEHEAR, Wang LiQiang, Lurii Kozakov, Garfieldbigberm, Africa Studio, Olena Boiko, Alla_vektor, ashva, Es sarawuth, Alex Zabugek, Julien Tromeur, Pressmaster; bank.gov.ua; paralympic.org.ua.*

Навчальне видання

ВАШУЛЕНКО Оксана Вікторівна

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

Підручник інтегрованого курсу для 4 класу
закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах)

Частина 2

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
«Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей»

Редактор *О. С. Криворучко*
Комп'ютерна верстка *Д. Д. Карачов*
Коректор *В. Д. Уреньова*
Дизайн обкладинки *Ю. В. Миргородська*

Формат 70×100 $\frac{1}{16}$.
Ум. друк. арк. 12,96 + 0,405 форзац.
Обл.-вид. арк. 11,26 + 0,69 форзац.
Наклад 47 361 пр.
Зам. № .

ТОВ «ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «ОСВІТА»
Свідоцтво «Про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виговорювачів і розповсюджувачів видавничої продукції»
Серія ДК № 6109 від 27.03.2018 р.
Адреса видавництва: 03057, м. Київ, вул. О. Довженка, 3
www.osvita-dim.com.ua

Віддруковано
в АТ «ХАРКІВСЬКА КНИЖКОВА ФАБРИКА «ГЛОБУС»
61011, м. Харків, вул. Різдвяна, 11.
Свідоцтво ДК № 7032 від 27.12.2019 р.
www.globus-book.com

Маршрут літературних відкриттів

ТВІЙ НАВІГАТОР

Розділ 1

с. 3

ШКІЛЬНИЙ ДЗВІНОЧОК КЛИЧЕ НАС У ЧЕТВЕРТИЙ КЛАС!

Анатолій Качан. Крилата школа ... 3
Валентин Чемерис. Чорна кішка, або Магічне число «сім» ... 4
Олена Комова. Мій сусід — прибулець ... 6
Джеремі Стронґ. Дзвінок інспекторки ... 10

Розділ 2

с. 17

ДИВОВИЖНИЙ СВІТ МІФІВ

Міфи Давнього Єгипту ... 17
Створення світу ... 17
Ра та Апоп ... 19
Міфи слов'янських народів ... 21
Ольга Бондарук. Міфи про створення світу та людей ... 22
Міфи Давньої Греції ... 25
Пандора ... 25
Дедал та Ікар ... 28

Розділ 3

с. 32

ЛЕГЕНДИ РІДНОГО КРАЮ

Народна легенда. Як виникли Карпати ... 32
Федір Мамчур. Бузина ... 35
Василь Лисенко. Перекотиполе ... 37
Народна легенда. Замкова гора в Мукачеві ... 40

Розділ 4

с. 42

ПІЗНАЮ МУДРІСТЬ ПРИТЧІ

Народна притча. Сила слова ... 42
Єврейська притча. Цвяхи ... 44
Леонардо да Вінчі. Справжній друг ... 45

Розділ 5

с. 47

НАРОДНА КАЗКА — СКАРБНИЧКА МУДРОСТІ

Корейська народна казка. Чий дарунок найкращий ... 47
Українська народна казка. Кам'яний горішок ... 51
Фінська народна казка. Біднякова ріпа ... 54
Латиська народна казка. Кмітливий селянин ... 58

Розділ 6

с. 61

ЖМЕНЯ СМІХУ — ЧИТАЧАМ НА ВТІХУ

Галина Малик. Мавпині іменини ... 61
Анатолій Григорук. Гавриків океан ... 62
Лілія Гудзь. Погляньте, що коїться в нашому лісі! ... 64
Василь Симоненко. Подорож у країну Навпаки ... 65

Розділ 7

с. 70

КРАСА І СИЛА ПОЕТИЧНОГО СЛОВА

Олександр Олесь. Ліс восени ... 70
Ліна Костенко. Здивовані квіти ... 71
Ліна Костенко. Вже брами літа замикає осінь... ... 72
Андрій Малишко. Дощик ... 73
Дмитро Павличко. Дядько Дош ... 74
Микола Вінграновський. Грім ... 75
Анатолій Качан. Летючий корабель ... 76
Акрівірші ... 77
Галина Малик. Хто що бачить? ... 78
Григорій Фалькович. Непоспихом, наспівуючи Баха... ... 79
Анатолій Костецький. У сузір'ї Гончих Псів ... 80

Розділ 8

с. 83

ДИВОСВІТ ЛІТЕРАТУРНОЇ КАЗКИ

Аліна Туз. Час бажань ... 83
Діана Амфт. Як полюбити павучення? ... 90
Леся Мовчун. Бабай-Ага і козак Невидим ... 95

Розділ 9

с. 105

БАЙКА ВЧИТЬ, ЯК НА СВІТІ ЖИТЬ

Езоп. Собака та м'ясо ... 105
Леонід Глібов. Лебідь, Щука і Рак ... 107
Леонід Глібов. Вовк і Кіт ... 108
Олена Пчілка. Снігир та Щиглик ... 110
Павло Глазовий. Неволя ... 111

Розділ 10

с. 112

ПІЗНАЮ СЕБЕ І СВІТ

Оксана Кротюк. Літачок ... 112
Оксана Радушинська. Майже боксерський двобій ... 114
Всеволод Нестайко. Чи роблять так друзі? ... 117
Тетяна Кузьменко. Подарунок ... 120
Дженніфер Мур-Маллінос. Безпека в інтернеті ... 123

Розділ 11

с. 126

ГОРДІСТЬ І СЛАВА УКРАЇНИ

Марко Лукинюк. Україні ... 126
Марта Преварська. Крушельницька Соломія Амвросіївна ... 127
Марта Преварська. Білокур Катерина Василівна ... 129
Галина Терещук. Біатлон — це те, що дуже люблю ... 132

Розділ 12

с. 134

ЦІКАВЕ ДЛЯ ДОПИТЛИВИХ

Тамара Колодницька. Птахи-носороги ... 134
3 «Енциклопедії тварин і рослин світу»
Арктика і Антарктика ... 136
Анатолій Григорук. Як прийшли до нас гроші? ... 139
Тетяна Кузьменко. Банки та банкноти ... 141
Із журналу «Розумашки». Персі, кіт і катафот ... 144

Розділ 13

с. 146

ПРИГОДУ ЗА ПРИГОДОЮ ЧИТАЮ З НАСОЛОДОЮ

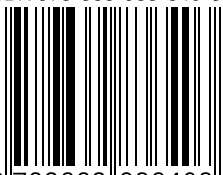
Всеволод Нестайко. Як ми в космос літали ... 146
Гжеґож Касдепке. Загадки детектива Нишпорки ... 152
Сергій Гридін. Федько, прибулець з інтернету ... 155

Твій цифровий супровід

Давньогрецький міф. Арахна ... 25
Василь Лисенко. Любава ... 35
Народна притча. У пригоді ... 42
Українська народна казка. Казка про Івана ... 47
Олена Кукуєвицька. Казка про пінгвіна, який хотів літати ... 90
Езоп. Дроворуб і лисиця ... 105
Аніта Майданюк. Жадана ручка ... 119

ISBN 978-966-983-640-3

9 789669 836403